ફુતુહુલ ઇસલામ

હિસ્સા સાતવાં.

ઉરદુ ઝબાન ઓર ગુજરાતી હરફ્મે.

લિખનેવાલે

નિઝામુદદીન અમીરૂદદીન કુરેશી

તીન દરવાઝા, અહમદાબાદ.

પબ્લીશર

નિઝામીયા બુક ડિપો કે. લીયે.

સરદારખાન ફેઝુદદીનખાન હસની

તીન દરવાઝા, અહમદાબાદ.

પહેલી મરતબા કોપી ૫૦૦

હિજરી ૧૩૩૬ સને ૧૯૧૮

કીમત એક રૂપીઆ.

અમદાવાદ—પાનકોરના નાકે ધી મનહર પ્રીન્ટીંગ
પ્રેસમાં મોતીલાલ ગણપતરામે છાપ્યું.

ગુઝારિશ.

અલહમ્દો લિલ્લાહ, પાક એ નિયાઝ ખુદાને આજ ઇસ નાચીઝકે હાથસે કુતુહુલ ઇસલામકા સાતવાં હિસ્સા ખતમ કરાયા ઓર અપને પ્યારે હબીબ સલ્લ૦કે સદકે મેં ઉસકો આજ કિતાબકી શકલમેં નાઝેરીનકે હાથમેં પહોંચાયા. અલહમ્દો લિલ્લાહ.

ઇસ હિસ્સેમેં ઇરાનકી કામિલ ફતેહકે હાલાત ખતમ હોતે હેં જો નિહાયત હી દિલચસ્પ ઓર નાઝેરીનકો મસરૂર કરને વાલે હેં. ઇનુશા અલ્લાહ અબ આઠવાં હિસ્સાભી બહોત જલ્દ શાયે હોગા.

યે હિસ્સા ઇससेભી જલ્દ યાઅને તા. ૧૦ અપરેલ સને ૧૯૧૮ તક નાઝેરીનકી ખિદમતમેં યકીનન પહોંચ જાતા લેકિન મેરે બાબમેં એક અયસા હાદેસા પેશ આયા જીસસે યે દિગાચા આજ યાઅને તા. ૨૫-૪-૧૯૧૮ કો લિખ રહા હું. વો હાદેસા યેહે કે ગુઝસ્તા તા. ૬-૪-૧૯૧૮ સનીચરકે રોઝ શામકે સાત બજે મેરી બીવીને એક તુલ અલાલતકે બાદ ઇસ સરાયે ફાનીસે ઇંતેકાલ કિયા ઓર મેરા સોલા સાલકા સાથ છોડકર લેહેદમેં આરામ કિયા. આપ સમઝ સકતે હેં કે એક મુદ્દતકા સાથ ઇસતરાહ છુટ જાનેસે ઇનસાનકે દિલ પર ગમકા પહાડ ટૂટ પડતા હે ઓર વો દુનિયા કે કામોંસે ચંદરોઝ

કે લિયે હાથ ઉઠા લેતા હે. મેરે લિયે યે ગમ કોઇ નઇ ચીઝ નહીં ક્યોંકે ઇસસે પેશતર મેંને ઇસિસેભી બઢકર બોહોત બડે બડે રંજ ઉઠાયે હેં. મસલન વાલિદકા ઇંતેકાલ, વાલિદાકી વફાત, ભાઇ કા મરના, દો જવાન બહેનોંકા જન્નત નશીન હોના, પહેલી બીબીકા દુનિયાસે ચલ બસના, બચ્ચોંકા બચપનહીમેં ગુઝર જાના, માલી હાલતમેં હઝારોંકા નુકસાન, ઔર અખીરમેં નઝરબંદીકી મુશકિલાતકા ઝીલના કુચ્છ કમ ન થા ઉસ પર યે સોલા સાલકા બના બનાયા સંસારકા બિગડના દિલ પર ગમકા પહાડ ગિરાનેસે કમ નહીં, મગર મેરી હાલત યે કેઃ-

"મુશકિલેં ઇતની પડીં મુઝપરકે આસાં હો ગઇ."

ગરઝ યે કે મરહુમ બીવી કે ગમને ચંદરોઝકે લિયે પઝમુર્દા રખ્ખા. ઔર આજ દિબાચા લિખનેકા ખ્યાલ આયા. અબ ઇનશા અલ્લાહ આઠવાં હિસ્સા જલ્દ ખતમ હો અયસી કોશીશમેં હું. વસ્સલામ.

તા. ૨૫-૪-૧૮
અમદાવાદ.

ગમગીન.
નિઝામુદ્દીન.

૭૮૬

પેશકશ.

જનાબ મોઅલ્લા અલકાબ દરબાર
મલેક ઝૈનખાનજી સાહબ બહાદુર
દામે ઇકબાલહુ વાલીયે રિયાસતે દસાડા.

આપકે એહસાનાત અયસે નહીં હૈં કે મૈં ઇસ તારીખી સિલસિલેકે અવરાક કિસી ઓર રઇસકે સામને લે જાઉં. શુરૂસે આપહીકી નઝર કરતા આયા હું ઇસ લિયે સાતવેં હિસ્સેકો ભી આપહીકી ખિદમતમેં કુબુલીયતકી ઉમ્મીદ પર પેશ કરતા હું.

તા. ૨૫-૪-૧૮
અહમદાબાદ.

કમતરીન.
નિઝામુદ્દીન.

ફેહરિસ્તે મઝામીન

બાબ		સફા

ફુતુહુલ ઇસ્લામકા

સાતવાં હિસ્સા

ખતમ હો ચુકા. અબ ઇનશાઅલ્લાહ અનકરીબ

આઠવાં હિસ્સા

શાયે હોગા. જો ઇસસેભી બઢા ચઢા હે. જીસમે હઝરત ઉસમાન ઝુનનુરેન રદી૦ કી ખિલાફત, અફરીકાકી ફતેહ, ઇરાનકે બાદશાહકા અંજામ, દરીયાઇ જંગ, કબરસ, રોહડસ, અરાડસકી ફતેહ, જંગે મસ્તુલ, કુફેકી બગાવત, મરવાનકી શરારત, હઝરત ઉસમાન ગની રદી૦ કી શહાદત, આપકી સીરત ઓર ફઝીલત, આપકી શહાદતપર એક નઝર, અમીરૂલ મોમેનીન હઝરત અલી કર૦કી ખીલાફત, કાતિલાને ઉસમાન રદી૦ કી તફતીશ, હઝરત અલી કર૦ કા ઇન-તિઝામે સલતનત, જંગે જમલ, જંગે સફ્ફીન, જંગે નેહેરવાન, જકમીનકા ફયસલા, મિસરમેં શોરિશ, હઝરત અલી કર૦કી શહાદત હઝરતઅલી કર૦ કી સીરત, હઝરત હસન રદી૦કી ખિલાફત, હઝરત અલી કર૦ કા ઝરરીન કલામ ઓર અગર જગા હોગી તો કરબંલાકે વાકેઆત દરજ હોંગે. કીંમત એક રૂપીયા.

નિઝામીયા બુક ડિપો.

તીન દરવાઝા—અહમદાબાદ.

ગુજરાતની બે મુસ્તનદ તવારીખ.

મિરાતે એહમદી.

આ ફારસી ભાષાની તવારીખનું ગુજરાતી ભાષાંતર છે. એમાં ઇસ્લામની જાહો જલાલી અને ગુજરાતના ઇસ્લામી રાજ્યની સંપુર્ણ હકકીકત દર્શાવવામાં આવી છે. ગુજરાતના સુલતાનો ઉપરાંત દીલ્લીના બાદશાહોના સુબાઓની સુબાગીરીનું પુરેપુરૂં વૃતાંત છે. તવારીખના શોખીનોએ આ પુસ્તક ખાસ વાંચવું જોઇએ. ઉંચા ગલેઝ કાગળ, સોનેરી નામ સાથની અંગ્રેજી બાંધણીના દળદાર પુસ્તકની કીંમત પાંચ રૂપીઆ.

મિરાતે સિકંદરી.

આ પણ ખાસ ગુજરાતના સુલતાનોના સમયની મશહુર ફારસી તવારીખનો ગુજરાતી તરજુમો છે જેમાં ગુજરાતના સુલતાનોની વંશાવળી અને ગુજરાતનો સંપુરણ ઇતિહાસ લખવામાં આવ્યો છે. ગુજરાતના થઇ ગએલા પંદર સુલતાનોના રાજ્યની સંપુર્ણ હકીકત ઉપરાંત ગુજરાતના કેટલાક અવલીયા અલ્લાહોની કરામતો તથા મુબારક જીંદગીનો એહવાલ લખવામાં આવેલો છે. પાવાગઢ અને જુનાગઢની ફતેહોનું સંપુર્ણ બયાન છે. સુલતાન એહમદશાહનો ઇનસાફ અને સુલતાન મેહમુદ બેગડાની બહાદુરી ખાસ વાંચવા લાયક છે.

ઉંચા કાગળ, સુંદર છપાઇ, સોનેરી નામ સાથની કપડાની પાકી બાંધણીના લગભગ પાંચસો પાનાના દળદાર પુસ્તકની કીમત ફકત એક રૂપીઓ પોસ્ટેજના ચાર આના વધુ.

ફતુહુલ ઇસલામ

હિસ્સા સાતવાં.

બાબ ૧.

મદાયનકી ફતેહ.

સને ૧૫ હિજરી.

જબ સાઅદ રદી૦ને કાદસીયાસે બઢકર બાબુલમેં કેમ્પ લગાયા તો શાહે ઇરાનકો અબ કોઈ ચારા ન રહા કે જીસ તરાહ હો સકે મદાયનકો મેહફુઝ કરકે અપને મહેલમેં ઘુસા રહે. ઉસને અપની ફોજકો જો ઉસકે પાસ બાકી રેહ ગઇથી મદાયનકે મગરેબી હિસ્સે (સલુશીયા) કે આસપાસ ફયલા દિયા ઓર ઉસકો અયસા મેહફુઝ કર લિયા કે એહલે અરબ શહેરકે અંદર ન આ સકેં. ઉસકે દિલમેં એહલે અરબકી અયસી દેહશત છા ગઇથી કે વો ઇસ બાતકો ગનીમત સમઝતા થા. અગર એહલે અરબ ઇરાક ઓર હીરા પર કિનાઅત કરકે મદાયન પર હમલા આવર

ન હાં. શાહે ઈરાનકા મશહુર સુફેદ મેહેલ જો અયવાને કિસરા કેહલાતા થા ઓર જીસપર એક નિહાયત ખુબસુરત મેહરાબ "તાકે કિસરા" બના હુવા થા જો દુર દુરસે દેખને વાલોંકો નઝર આતાથા, મદાયનકે મશરેકી હિસ્સે યાઅને દજલાકે પાર થા ઓર બડે બડે મુકતદર ઇરાની ઉમરાકે મહેલાતભી ઉસી હિસ્સેમેં હંય મગર મગરેબી હિસ્સેમેંભી જીસકો યુનાનીયોંને આબાદ કિયાથા બડી શાનદાર ઈમારાત થીં ઓર ઉસમેં ઉમરા ઓર સરદાર સુકુનત પિઝીર થે જીનકી આલીશાન ઈમારતેં સર બ ફલક ખડી થીં. યુનાનીયોંને ઇસકો બડા મેહફુઝ કિયા થા. યાઅને મશરિકકી જાનિબ તો દજલાથા ઓર મગરેબકી જાનિબ એક મઝબુત ઝીલ બનાકર ઉસકે બાહર ખંદક ખોદી ગઇથી. અગર એહલે અરબકે સાથ તાયીદે ઈઝદી નહોતી ઓર ઉનકા ઈકબાલ યાવર નહોતા તો કોઈ શુબાહ નહીં કે વોહ ઈસ કિલેકો સાલહા સાલમેંભી ફતેહ ન કરતે ઓર શાહે ઇરાન મઝેસે અપને મહેલમે બેઠકર અપને મશરેકી મકબુઝાતપર હુકમરાં રહેતા. રૂમી બાદશાહોંનેભી ઇસિ કિલેકે સાથ હરચંદ સર પટકાથા મગર વોહ ઉસકો ફતેહ ન કર સકેથે.

એહલે અરબકે લીયે મદાયનકા ફતેહ કરના નિહાયત ઝુરૂરીથા કયોંકે જબ તક મદાયન ઇનકે કબઝેમેં ન આજાતા તબતક ઈરાક ઓર હીરામેં ઉનકો ઇતમિનાનકે સાથ બયઠના

નસીબ ન હો સકતાથા ઓર ઈરાની ફોજકે હમલેકા હરવકત ખતરાથા. બાબુલસે મહાયન સિર્ફ તીસ મીલકે ફાસલેપરથા ઓર ઈતને નઝદીક દો બાદશાહ આરામકે સાથ નહીં રહે સકતે થે.

જબ સાઅદ રદી૦કી ફોજને અચ્છી તરાહ દમ લે લીયા ઓર ઈરાકમેં એહલે અરબકા તસલ્લુત બખુબી બયઠ ગયા ઓર સાઅદ રદી૦કો ઉનકી તરફસે બગાવતકા અંદેશા ન રહા તો સાઅદ રદી૦ને ઈસ મઝબુત શહેર (મહાયન) પર ચઢાઈકા ઈરાદા કિયા. જીસકો રૂમી ફોજેં ઓર રૂમી અનજીન ફતેહ નહીં કર સકતે થે ઓર ઉનકી ફસીલોંસે આજિઝ આકર વાપિસ ચલે ગયે થે. યેહ સને ૬૨૮ ઈસવી યાઅને સને ૭ હિજરીકા વાકેઆ હય કે શાહે હરકુલ ઈરાનીયોંકો શિકસ્ત પર શિકસ્ત દેતા હુઆ મહાયન તક પહોંચા ઓર બડે ઝોરસે મહાયનકા મુહાસિરા કિયે રહા. મગર મહાયન ઉસસે ફતેહ ન હો સકા ઓર ઉસકો નાકામ વાપિસ જાના પડા. અબ ઈસ મહાયનકો ફતેહ કરનેકે લીયે વોહ એહલે અરબ રવાના હુએ હંય જીનકે પાસ ફસીલેં ગિરાનેકે લિયે અનજીન ઓર કલેં મુતલક નહીં હંય ઓર જો સિર્ફ અપના સીના સિપર કરના ઓર પહાડોંકે સાથ અપની જાન લડા દેના હી જાનતે હંય.

સાઅદ રદી૦કો મહાયનકી તરફ બઢતે હુએ પહેલા

માંઅરિકા મુકામ કોસી યા કોસરીયામેં પેશ આયા જહાં શાહી ફોજકા અફસર શહેરબાઝથા. યેહ શખ્સ બડા તનુમંદ ઓર બડે ડીલડોલકા પહેલવાન થા. સાઅદ રદી૦ને ઇરાની લશ્કરકે મુકાબિલ કેમ્પ લગાયા. જબ દુસરે દિન દોનોં લશ્કર આરાસ્તા હોકર મયદાનમેં નિકલે તો ખુદ શહેરબાઝ મયદાનમેં નિકલા ઓર બડી સખ્તીસે કહેને લગા કે. "એહલે અરબમેંસે કોન જવાન મેરે મુકાબિલે કો નિકલતા હય? અગર એક જવાન મુકાબિલે કો નિકલ સકતા હયતો એક આયે વરન ચાર આયેં. અગર ચારકો હિમ્મત ઓર જુરાઅત ન પડે તો દસ આયેં મેં દસ અરબી પહેલવાનોં કે સાથ મુકાબિલા કરૂંગા. જલ્દી કરો વરન મેં તમામ લશ્કરે અરબ પર તનહા હમલા કરદુંગા." ઇરાની પહેલવાનકી યે લનતરાની સુનકર અરબ સરદાર મુસકુરાયે ઓર ઉન્હોંને યેહ તજવીઝ કી કે ઇસકે મુકાબિલે પર એક ગુલામકો ભેજો. અગર ગુલામકો ઇસને મારદીયા તો ઇસકો કોઈ બડાઈ હાસિલ ન હોગી ઓર અગર ગુલામ કે હાથસે મારા ગયા તો ઉસકી સારી શેખી કિરકીરી હો જાયગી. ઓર ઇરાની સમઝ લેંગે કે જીન સરદારોંકે ગુલામ અયસે શુજાઅ હુંય વોહ આપ કિસ કદર બહાદુર હોંગે. ઇસ તરાહ ઉનકે દિલોંમેં હયબત બયઠ જાયગી ઓર ઉનકે હોસલે પસ્ત હો જાઈંગે. કોઈ શુબાહ નહીં કે ઇરાની ઇસ મયદાનમેં હમારા સખ્ત મુકાબિલા કરીંગે. કયોંકે યેહ

ઉનકા આખરી મુકાબિલા હય. અગર અલ્લાહુતઆલાને હમકો ઈસ મયદાનમેં ફતેહ દી તો ઉનકા દારૂલખિલાફાભી હમારે કબઝે મેં આજાયગા. દારૂલખિલાફેકો બચાનેકે લિયે ઈરાની અઝબસ કોશિશ કરીંગે ઓર જાનસે હાથ ધોકર લડાઇ કરીંગે. ઈસલિયે યેહ અચ્છા હોગા કે હમારા ખોફ ઉનકે દિલોંમેં બયઠ જાયે. ઓર વોહ જમકર મુકાબિલા ન કર સકેં. યેહ તજવિઝ કરકે અરબ સરદારોંને એક ગુલામકો જીસકા નામ અબુનબાતાથા બુલાકર કહા, "તુ ઈસ ઈરાની પહેલવાનકે મુકાબિલે પર જા ઓર અલ્લાહુ તઆલાસે નુસરત તલબ કર."

અબુનબાતા બડી ખુશીસે મુકાબિલેકો નીકલા ઓર શહેરબાઝકે મુકાબિલ હુઆ. શહેરબાઝને ઉસકો દેખકર હકીર જાના કયોંકે શહેરબાઝ બડા તનુમંદ ઓર બડે ડીલ ડોલકા થા ઓર અબુનબાતા પસ્તાકદ ઓર લાગિર અન્દામ થા. લેકીન ઉસકા દિલ સબર ઓર ઈસ્તિકલાલસે શેરકી માનિંદ થા. અલ્લાહ ઓર ઉસકે પ્યારે નબી સલ૦કી યાદને ઉસકે રૂએં રૂએંમે જોશ ભર દીયાથા. શહેરબાઝને બડી બે પરવાઇસે અબુનબાતા પર તલવારકા વાર કીયા, ઈસ ખ્યાલસે કે ઈસકા હરીફ એકહી બફીફ વારસે કટ જાયગા. મગર અબુનબાતાને વાર ઢાલ પર સંભાલા ઓર ફોરન બઢકર જરેત કરકે શેહેરબાઝ પર ઝોરસે તલવારકા વાર કીયા. શેહેરબાઝનેભી વાર ઢાલપર સંભાલા મગર વાર સંભાલનેમેં

ઉસકા બાજુ કાંપ ગયા. શેહેરબાઝ સમઝાકે ઉસકા હરીફ કોઇ મામૂલી જંગજુ નહિ હય. અબ વોહ સંભલકર લડને લગા. પય દર પય દોનોં તરફસે વાર પડને લગે મગર દોનોં ઝરરસે મહેફુઝથે. દોનોં લશ્કર ઉનકી લડાઈ દેખકર તહેસીન ઓર મરહબાકે નાઅરે બુલંદ કરતેથે. એક અરસે તક દોનોં તલવારકી લડાઇ લડતે રહે યહાંતકકે દોનોંકી તલવારેં ટુટ ગઇં ઓર ઘોડે થક ગયે. દોનોં ઘોડોંસે ઉતરકર એક દુસરેસે ચિમટ ગયે. ઓર ઝોર આઝમાઇ કરને લગે. શાહેરબાઝને અબુનબાતાકો નીચે ફેલિયા મગર ઇતતિફાકસે શાહેરબાઝકી ઉંગલી અબુનબાતાકે મુંહમેં આગઈ અબુનબાતાને ઇસ ઝોરસે ઉસકી ઉંગલીકો દાંતો મેં દબાયા કે શાહેરબાઝ ચિલ્લા ઉઠા ઓર ઉસકે હાથ ઢીલે પડ ગયે. અબુનબાતાને પલટકર શાહેરબાઝકો નીચે ફેલિયા ઓર આપ ઉસકે ઉપર ચઢ ગયકા. ઓર માઅન ખંજર કમરસે નિકાલકર શાહેરબાઝકા સર કાટ કર ફેંક દીયા ઓર ઉસકા ઘોડા ઓર અસબાબ લેકર અપને લશ્કરમેં આ ગયા. એકદમ અરબને ખુશીસે અલ્લાહો અકબરકા નાઅરા બુલંદ કિયા ઓર ઇરાની સખ્ત દિલગીર હુએ. સાઅદ રદી૦ને અબુનબાતાકો બુલાકર ઉસકી બડી તાઅરીફકી ઓર ઉસકો શાબાશી દી. અબુનબાતાને શાહેરબાઝકા ઘોડા ઓર અસબાબ સાઅદ રદી૦કે પેશ કિયા. સાઅદ રદી૦ને કહા. " યેહ તમામ અસબાબ ઓર ઘોડા વગેરા તુમારા હક હય તુમ લેલો.

ઓર પહેનકર મેરે પાસ આવ." અબુનઆતા ખુશ હોકર ચલા ગયા ઓર શાહેરબાઝકી ઝિરાહ વગેરા પહેનકર ઉસકે શાનદાર ઘોડે પર સવાર હોકર સાઅદ રદી૦કે સામને આયા. સાઅદ રદી૦ને અપને હમરાહીયોંકો કહા.

"દુન્યાકી બેસબાતીકા નકશા દેખલો. યેહ અસબાબ ઓર સાઝો સામાન ઉસ શખ્સકા હય જો ચંદ સાઅત પેશતર ઈસકદર લાફ્ઝની કર રહાથા ઓર અપના મદ્દે મુકાબિલ કિસીકો નહીં સમઝતાથા. લેકિન અબ વોહ મયદાનમેં મકતૂલ પડા હય ઓર અલ્લાહ તઆલાને ઉસકા ગુરૂર ઓર તકબ્બુર તોડ દિયા. વત ઇઝઝો મન તશાઓ વત ઝિલ્લો મન તશાઅ." ઈસકે બાદ સાઅદ રદી૦ને લશ્કરકો હમલેકા હુકમ દિયા. ઈરાની અપને સરદારકે મારે જાનેસે સહેમે હુએથે. હમલેકી તાબ ન લાકર પસપા હુએ ઓર મયદાન સાઅદ રદી૦કે હાથ રહા. સાઅદ રદી૦ને નમાઝે શુક્રિયા અદાકી ઓર ઇસકે બાદ ઉસ મુકામકી ઝિયારતકી જહાં નમરૂદને હઝરત ઇબ્રાહીમ અલયહિસ્સલામકો કેદ કિયાથા. ફિર વોહ દિન વહાં કયામ કરકે મદાયનકી તરફ બઢે.

દુસરા મઆરિકા.

જબ ઇસલામી લશકર સલુશીયા (મદાયનકા મગરેબી હિસ્સા) કે કરીબ પહોંચા તો નહેર શહેર કે કિનારે ઈરાની લશ્કરોંકો મુસતઅદ પાયા. એક રિવાયત હય કે શાહે ઈરાનકી માદર મલેકા ખુદ ઈસ લશ્કરકી આલા

અફસરથી ઓર ઉસકો ઈસિ બાત પર બડા ઘુમંડ ઓર ગુરૂરથા કે જબ તક ઈરાની શાહી નસલકા એક મુતનફ્ફસભી ઝિંદા હય તબ તક ઈરાની સલતનતકો ઝવાલ નહીં આ સકતા ઓર મદાયનકો કોઇ હમલા આવર ફતેહ નહી કર સકતા. એક ઓર રિવાયંત હય કે ઇસ જગે શાહે ઈરાનને એક રિસાલા મુતઅઈયિન કર રખખાથા. જીસકે સવાર હર સુબહે ઉઠ કર યેહ કસમ ખાયા કરતેથે કે જબતક હમ ઝિંદા હંય તબતક કોઈ હમલાઆવર તખ્તે ઈરાનકી તરફ નિગાહ તક નહીં કર સકતા. યે જાયેકે વહાં તક પહોંચ સકે. ઈલાવા ઇસ રિસાલેકે વહાં એક પાલતુ શેર થા જો શાહે ઈરાનકે સાથ હિલા હુઆથા ઓર વો શેર ખુસરૂ કહેલાતાથા. વોહભી મદાયનકી હિફાઝતકે લિયે વહાં રખા ગયા થા. તાકે અગર કોઈ હમલાઆવર આયે તો શેર ઉસકા મુકાબિલા કરે. બલકે રાવીને તો યેહ ભી લિખ દીયા હય કે જબ ઈસ્લામી લશ્કર વહાં પહોંચા તો સચમુચ શેર તડપકર ઉનપર હમલા આવર હુઆ. મગર હાશમ બિન અત્બા રદી૦ને અયસી તલવાર મારી કે શેર દો ટુકડે હો ગયા. ખ્વાહ ઈન રિવાયાતકી કુચ્છહી બુન્યાદહો મગર ઇસમેં કોઇ શુબાહ નહીં કે શાહે ઈરાનને મદાયનકી હિફાઝતકે લીયે પુરા ઈન્તેઝામ કર રખખાથા ઓર વોહ મુતમઇનથા કે મદાયનકે અંદર અહેલે અરબ ન આ સકીંગે.

જબ દોનોં લશ્કર બિલમુકાબિલ હુએ તો ઈરાની લશ્કરમેંસે એક બહાદુર નબુર્દઆઝમા મયદાનમેં આયા જીસકા નામ ફિરોઝ થા ઔર મયદાને જંગમેં યું બોલને લગા.

“ અય અરબવાલો ! તુમને તમાઅ કિયા ઔર અયસી ચીઝમેં હાથ ડાલા જો તુમારી દસ્તરસસે બાહિરથી. તુમારા યેહ ખ્યાલ ઔર ઝઅમ બાતિલ હય કે તુમ ઈરાક કે માલિક હો જાઓગે ઔર ઈસકો શાહાને અજમકે હાથસે છીનલોગે. હરગિઝ અયસા ન હોગા, કયોંકે હમ સબ શાહી લશ્કરકે આદમી હુંય ઔર બડે સખ્તગીર ઔર ઝોરઆવર હુંય ઔર બાદશાહકે નઝદીક હમારી બડી કદરો મંઝલત હય. ”

ફિરોઝકી યેહ લનતરાની સુનકર હાશમ બિન અત્બા રદી૦ને જો શામસે કુમક લેકર કાદસીયે કે મયદાનમેં પહોંચે થે. સાઅદ રદી૦કો કહાકે “ અગર ઈજાઝત હો તો ઈસ મગરૂર ઔર સરકશ ઈરાનીકે મુકાબિલે પર મેં જાઉં. ” સાઅદ રદી૦ને કહા “ બિસ્મિલ્લાહ જાઓ. અલ્લાહ તઆલા તુમકો ઈસ મગરૂરકા ગુરૂર તોડનેકે લિયે કાફી કરે. ”

હાશમ રદી૦ અપના સાઝો સામાન દુરસ્ત કરકે

મયદાનમેં પહોંચે ઓર ફિરોઝકે મુકાબિલ હુએ. દોનોંમેં લડાઈ શુરૂ હુઇ. ફને જંગમે દોનોં ઉસ્તાદથે, એક દુસરેને વાર બચાનેમેં વોહ કરતબ દિખાએ કે દોનોં લશ્કર તહેસીન વ આફરીનકે નઆરે બુલંદ કરને લગે. કુચ્છ દેર તક તલવાર કી લડાઈ હોતી રહી. જબ હાશમ રદી૦ને દેખાકે હરીફ પર તલવારકા કોઈ વાર કારગર નહીં હોતા તો પીછે હટકર તલવાર ફેંકદી ઓર નેઝા સીધા કરકે ફિરોઝ પર હમલા કિયા. ફિરોઝને નેઝેકાવાર સંભાલને કે લિયે ઢાલ આગેકી મગર હમલા ઇસ શિદ્દતકાથા કે નેઝા ઢાલસે ફિસલકર ફિરોઝ કે સીનેમેં બેઠા ઓર ઝિરાહ તોડકર ઉસકે સીનેકે પાર હો ગયા. ફિરોઝ ઘાયલ હોકર ઘોડેસે ગિર પડા ઓર હાશમ રદી૦ને અલ્લાહો અકબરકા નાઅરા બુલંદ કીયા. લશ્કરે ઇસ્લામને ભી ઇસ જોશકે સાથ નાઅરા મારા કે ઇરાનીયોંકે દીલ દહેશતસે કાંપ ગયે. હાશમ રદી૦ ફિરોઝકો કતલ કરકે અપને લશ્કરમેં વાપિસ આયે. સાઅદ રદી૦ને આગે બઢકર હાશમ રદી૦કો ગલેસે લગા લિયા ઓર ઉનકી પેશાની પર બોસા દીયા ઓર યેહ આયત પઢી.

“ કયા તુમને પેશતરસે અપને હકમેં કસમ ન ખાઈથી કે તુમારે લિયે ઝવાલ નહીં, હાલાંકે કયા ઝવાલ આયા.”

ફિરોઝકે કતલ હોનેપર ઇરાની લશ્કરને હમલા કીયા ઓર જાન તોડ કર લડે, મગર ઇસ ઇલાહી સેલાબ કે આગે વોહ ઠયર ન સકે. ઓર હઝીમત ખાકર મયદાનસે ભાગ ગયે. લશકરે ઇસ્લામને ઇસકા તઆકુબ કીયા મગર ઇરાની જલ્દ ખંદકસે ગુઝરકર કિલેમેં દાખિલ હો ગયે. સાઅદ રદી૰ ભી કુચ કરકે કિલેકે મુત્તસિલ ઉતર પડે. શહેરકો મુહાસરેમેં લેલિયા કરીબન દોમાહ તક સાઅદ રદી૰ને મુહાસિરા કિયે રખ્ખા ઓર ઇસ અરસે મેં ઇરાની કભી કભી મયદાનમેં ભી નિકલતે, મગર આખિર પસપા હોકર કિલેકે અંદર દાખિલ હો જાતે. સાઅદ રદી૰ને ગિર્દોનવાહ કે રઇસોં ઓર હકિમોંકો મુતીઅ કરના શુરૂઅ કીયા. ઓર ફિર ઉનકી સલાહસે કિલા ફતેહ કરનેકે લિયે મુન્જનીક ઓર ફલાખન બનવાયે. ઉન કલોંકે ઝરીયે બડે બડે પત્થર કિલેકી દિવારોં પર ચલાને શુરૂ કિયે, તાકે ઇનકે સદમોંસે ફસીલમેં કહીં સુરાખ હોજાયે, યા કોઈ બુરજ મિસમાર હો જાયે, મગર ફસીલ અયસી મઝબુતથી કે ફલાખન વગેરાકા ઉસપર કુચ્છ અસર ન હુઆ. સાઅદ રદી૰ને મુહાસિરેપર ઓર ઝિયાદા ઝોર દીયા ઓર આખિરે કાર એહલે શહેર તંગ આગયે. જબ યઝદેજર્દકો એહલે શહેરકી તંગીકી ઇત્તિલાઅ પહોંચી તો ઉસને સાઅદ રદી૰ કે પાસ પયગામ ભેજા કે " અગર એહલે અરબ દજલાકે મગરેબી કીનારે તક તમામ ઇલાકા લેલેં ઓર ઉસસે આગે

न बढे तो मैं बखुशी येह बात मंजुर करलुंगा के उनको इराकसे निकालनेकी कोशिश न करुंगा." साअद रदी०ने इसके जवाबमें कहेला भेजा के "हमारी शराअत वोही हय जो हम पहेले ब्यान करचुके हंय उनके सिवा हम कीसी और शर्तपर* सुलेह नहीं कर सकते. हजलाके

* इस्लामी मोअररिखोंने एक रिवायत लिख्खि हय के जब इरानी कासिद साअदने आकर मुसलमानोंसे कहेने लगा के "बादशाह हमारा तुमसे फरमाता हय के तुम हमसे इस बातपर सुलेह करोगे के दरम्यान हजलासे इधर हमारा उधर तुमारा" तो येह सुनकर अबु मकरा बिन कलीना रदी० आगे बढे और उसकी ज़बानपर हकतआलाने वोह बात जारी की जीसे वोह खुद नहीं जानते थे के में क्या कहेता हुं. पस बजवाब इस पयाम के वोह बज़बान फारसी गोया हुए मगर अपने कलामसे आप कुच्छ न समजे. येह जवाब सुनकर वोह कासद बादशाहकी तरफ फिर गया. फिर लोगोंने अबु मकरासे पूछा के "तुने उस शख्सको क्या कहा." इसपर अबु मकरा रदी०ने कहा— "कसम हय उस खुदाकी जीसने मोहम्मद सल०को मबउस कीया में खुद नहीं जानता के मेंने क्या कहा" इसके बाद साअद बिन अबी विकास रदी०ने उनको बुलाकर पूछा तो उनकोभी येही जवाब दिया साअद रदी० येह सुनकर मुतआज्जुब हुए. फिर साअद रदी०ने किलेमें फोज न देखकर हमलेका हुकम दीया और शहेरमें दाखिल हुए तो मालूम हुआ के अबु मकराने शाही कासिदको येह कहा था के 'जब तक हम अफरेजीया शहेद

મગરેબી સાહિલ તક તમામ ઈલાકે તો હમને બઝોરે બાઝુ ફતેહ કર લિયે હંય ઓર હમ ઉસપર કાબિઝ હંય. ઈસમેં શાહે ઇરાનકી ખુશી ઓર ના ખુશીકો કયા દખલ હય." કાસિદ યેહ જવાબ સુનકર માયૂસ વાપિસ ચલા ગયા ઓર યઝદેજર્દને કિલેકી ફોજકો કહેલા ભેજા કે-"મગરેબી હિસ્સેકો ખાલી કરકે મશરેકી હિસ્સેમેં આ જાયેં ઓર મગરેબી સાહિલસે કિશ્તીયાં વગેરાભી સબ હમરાહ લેતે આયેં." ઇસ હુકમકે પહોંચતેહી ઈરાની ફોજ ઓર

ન ચખ લેંગે તબ તક તુમારા પીછા ન છોડોંગે." યેહ સુનકર બાદશાહને શહેરકો ખાલી કરનેકા હુકમ ભેજ દિયા (વાકદી)

• ઉસ કોમકે અફરાદસે જીસકી બાતેની સફાઈ આલા દરજેપર પહોંચી હુઇથી. ઇસ કિસમકા મોઆમેલા ઝુહુરમેં આના ચંદાં તાઅજ્જુબ ખેઝ અમર નહીં. મગર જો એતિરાઝ ઇસ રિવાયતપર વારિદ હોતા હય વોહ યેહ હય કે શાહી એલચીયોંકા અયસે અહમ ઉમૂરકે મુતઅલ્લિક જીનપર સલતનતોંકા દારોમદાર થા યે દસ્તુર ન થા કે વો એક સિપાઈસે જવાબ લેકર વાપિસ ચલા જાયે. નેઝ યે ફોજી તાદીબકે ખિલાફ થા કે ઇસ્લામી સિપેહસાલારકી ઇજાઝતકે બગેર કોઈ સિપાહી શાહી એલચીકો ખુદ બખુદ જવાબ દે ઓર શાહી એલચી ૨ અમીરે લશ્કર તક પહોંચને કે વાપિસ ચલા જાયે. ઇસ લિયે સહી બાત વોહી સમઝી જા સકતી હય જો મતનમેં બ્યાન કી ગઇ. યાઅને શાહી એલચી સાઅદ રદી૦કી ખિદમતમેં હાઝિર હુઆ ઓર ખુદ સાઅદ રદી૦ ને હી ઉસકો પયગામકા જવાબ દિયા થા.

દીગર ઉમરા સલૂશીયાકો ખાલી કરકે દજલાકે પાર ચલે ગયે. જબ લશ્કરે ઇસ્લામને દેખા કે કિલેકે બુરજોંમેં આદમી દિખાઇ નહીં દેતે ઓર ન કોઇ આવાઝ સુનાઇ દેતી હય તો સાઅદ રદી૦ને લશ્કરકો બઢનેકા હુકમ દીઆ. ઇસ્લામી લશ્કર બિલા મુઝાહિમત ખંદક પાર હોકર કિલેમેં દાખિલ હો ગયા ઓર સાઅદ રદી૦ ઇસ નુમાયાં કામયાબી કે લિયે અલ્લાહ તઆલાકા શુક્ર બજા લાયે. લશ્કરે ઇસ્લામ ને સલૂશીયામેં કિયામ કિયા ઓર સાઅદ રદી૦ દજલાકે પાર જાનેકી તદબીર કરને લગે. શાહી મહેલ યાઅને અયવાને કિસરાકી ખુબસુરતી ઓર અલુશાનકો દેખકર બે ઇખ્તિયાર પુકાર ઉઠે "અલ્લાહો અકબર વોહ દેખો કિસરાકા સુફેદ મહેલ હય અલ્લાહ તઆલાને અપના વાયદા પુરા કર દીયા જો ઉસને અપને પ્યારે રસુલ સલ૦ કે સાથ કિયાથા. અલ્લાહો અકબર વલિલ્લાહિલ હમ્દ."

સાઅદ રદી૦ને અયવાને કિસરા તક પહોંચને કે લિયે સિપાહીયોંકો હુકમ દિયા કે "દરિયાપર જહાં કહીં કિશ્તી મિલે પકડ લાયેં" સિપાહી ઇધર ઉધર દોડે ગયે મગર કઇ દિન તક તલાશકે બાદભી કોઇ કિશ્તી ન મિલી. કયોંકે શાહે ઇરાનકે હુકમસે તમામ કિશ્તીયાં મશરેકી સાહિલપર પહોંચ ગઇથીં. સાઅદ રદી૦ ઇસી શશો પંજમેં થે કે એક ઇરાનીને ઉનકે પાસ આકર ઇત્તિલાઅ દી કે "દરિયા

મેં એક ઉંચી જગે હય, જહાંસે તુમારા લશ્કર બઆસાની દરીયાપાર હો સકતા હય " મગર ચુંકે દજલા ઝોર પર થા ઓર ઉસકી રવ બડી તેઝથી સાઅદ રદી૦ને અપને સવારોં કો ખતરેમેં ડાલના પસંદ ન કિયા.

યઝદેજર્દને મગરેબી હિસ્સએ શહેર પર અરબોંકા કબઝા હોનેપર અપને અયાલ વ અતફાલ હુલવાનમેં જો મદાયનસે શિમાલકી જાનિબ એકસો મીલકે ફાસલે પર કોહિસ્તાન પર વાકેઅથા ભેજ દિયેથે ઓર અપના અસબાબ મયે નકદ વ જીન્સકે ઉસી જગે ભેજનેકા ઈરાદા કર રહાથા. કે કીસી શખ્સને સાઅદ રદી૦ કો ઇત્તિલાઅ દી કે શાહે ઈરાન-મદાયનસે ભાગ જાને પર તઈયાર હય કયોંકે ઉસકો અપની સલતનતકે ઝવાલકા યકીન હો ગયા હય" ઈસપર સાઅદ રદી૦ને અપને સરદારોંકો જમા કરકે મશવિરા કિયા કે અયસી સૂરતમેં કયા કરના ચાહિયે. સબને કહા કે " સિવાયે દરિયા પાર હોને કે કોઇ ચારા નહીં અગર બાદશાહ હમારે હાથ ગિરફતાર હો ગયા તો આયંદા કે લિયે સારા ખરખશા મિટ જાયગા વર ન વોહ ભાગ ગયા તો ફિર હમ પર યુરશ કરતા રહેગા. " ઈસપર સાઅદ રદી૦ને છે સવાર મુનતખિબ કિયે ઓર સાઠ સાઠ સવારકે દસ દસ્તે બનાયે. પહેલે દસ્તેકો ઉન્હોંને દરિયામેં ઉતરનેકા હુકમ દિયા. જિસ શખ્સને સબસે પહેલે દરીયામેં ઘોડા ડાલા

વેહ આસમ બિન ઉમરૂ તમીમી રહી૦ થે. યેહ મનચલા સરદાર અપની કોમકો લેકર દરીયા ઉબૂર કરને લગા. શાહે યઝદેજર્દ ઉસ વકત તાકે કિસરામેં બયઠા હુઆ દરીયાકી તરફ દેખ રહા થા. જુહીં ઉસને અરબ સવારોંકો દરીયાકી લહેરકે સાથ જદો જેહેદ કરતે દેખાતો ઉસકા રંગ ફક હો ગયા ઓર ઉસને કહાકે " યેહ આદમી નહીં બલકે જીન હૈ'ય" ઉસને અપની ગાર્દકો હુકમ દીયા કે " ફિલફોર દરીયાપર જાકર અરબ સવારોંકો કિનારે ઉતરનેસે રોકેં ઓર આપ દહેશત ખાકર ઉઠા ઓર હસરત ભરે દિલકે સાથ દસ્તે તઆસ્સુફ મલતા હુઆ ઘોડે પર સવાર હોકર હલવાન કો ચલ દિયા. યઝદેજર્દકે દિલકી ઉસ કેફીયતકા નકશા ફિરદોસીને યું ખીંચા હય–

ઝ શીરે શુતર ખુરદનો સુસમાર
અરબરા બજાયે રસીદસ્ત કાર
કે તાજે કિયાંરા કુનનદ આરઝુ
તફુ બર તૂ અય ચર્ખે ગરદાં તફુ

આસમ ઓર ઉસકે હમરાહી જબ કિનારેકે કરીબ પહોંચે તો ઉન્હોંને દુશ્મનોંકો કિનારેપર મુસતઅદ પાયા. ઈસપર આસમને હમરાહીયોંકોં કહા કે " નેઝે સીધે કરલો ઓર જો સામને આયે ઉસકી આંખમે મારો" ઇસની સિપાહી

ભી પાનીમેં ઉતર આયેથે મગર અહેલે અરબકે નેઝે ખાકર ઉલટે પાઉં કિનારે પર ચલે ગયે. આસમભી મયે હમરાહીયોંકે કિનારેપર પહોંચા ઓર પહેલે હુમલેમેંહી દુશ્મનોંકો ભગા દિયા. આસમ ઓર ઉસકે હમરાહીયોં કો મહેફુઝ દેખકર સાઅદ રદી૦ ને બાકી સવારોંકોભી દરીયામેં ઘોડે ડાલનેકા હુકમ દિયા. ગિરોહ દર ગિરોહ એક દુસરે કે પીછે રવાના હુએ. ઓર ઈસ કસરતસે સવાર દરીયામેં કુદ પડે કે દરીયાકા પાની નઝરસે છુપ ગયા ઓર અયસા માલૂમ હોતાથા કે ગોયા વોહ ખુશકીપર ચલે જા રહે હુંય.

બાદશાહકે ફરાર હોનેપર કુચ્છ ફોજ તો ઉસકે હમરાહ ચલી ગઈ જો બાકીથી ઉન્હોંને અહેલે અરબ કે સામને હથિયાર ડાલ દિયે. સાઅદ રદી૦ ને કઅકા ઓર દીગર સરદારોંકો થોડે થોડે સવાર દેકર તઆકુબમેં ચારોં તરફ રવાના કર દિયા ઓર હુકમ દિયા કે જીસકો ભાગતે પાવ પકડ લાવ ઓર જો કુચ્છ અસબાબ મિલે લે આવ.

યેહ હુકમ દેકર સાઅદ રદી૦ મુઝફ્ફરો મનસૂર અયવાને કિસરામેં દાખિલ હુએ ઓર સબસે પહેલા કામ જો સાઅદ રદી૦ ને અયવાનમેં દાખિલ હોતે હી કિયા વોહ યે થા કે શાહે ઈરાનકે બડે દીવાનખાને (હૉલ) મેં અપને હમરાહીયોં સમેત નમાઝે શુક્રાના અદાકી.

નમાઝ કે બાદ સાઅદ રદી૦ ને માલે ગનીમત જમા

કરનેકા હુકમ દિયા. હજાર સાલસે અજીબ ઓર કીમતી ચીજેં, ઓર નાયાબ તોહફે શાહી ખઝાનેમેં જમા હો રહેથે. તમામ કમરે સોને ચાંદી કે અસબાબસે આરાસ્તાથે ઈલાવા સોને ચાંદી કે બરતન બે શુમાર થે, ઓર જવાહિરાતકી સજાવટસે તમાંમ મહેલ જગમગા રહાથા. એહલે અરબ ઉન કીમતી અશ્યાકો દેખકર તઆજ્જુબ કરતે થે. દુન્યવી દોલતકા વહાં કુચ્છ શુમાર નથા એક ઊંટ ચાંદીકા બના હુઆથા જીસકા સવાર સોનેકાથા. એક ઘોડા સોનેકા બના હુઆથા જીસકે દાંત હીરે કે થે ઓર ઝીન લગામ વગેરામેં જવાહિરાત જડે હુએ થે. ઓર સબસે ઝિયાદા અજીબ ચીજ દીવાનખાનેકી શેતરંજીથી જીસપર મોસમે બહાર દિખાયા ગયાથા. ગોયા એક ખુબસુરત બગીચેકા નકશા ઉસમેં ખીંચા હુઆથા. ઓર દરખ્ત સોને ચાંદીકે થે. પત્તે ઓર ફૂલ ઝમર્રૂદ, અકીક, ઓર યાકુત કે થે. સનઅતો હિરફત ઉસપર ખતમ હુઈથી ઓર રૂપિયા બડી બે દરદીસે ઉસપર ખર્ચ કિયા હુઆ થા. ગોયા વોહ શતરંજી બજાએ ખુદ એક મઆમૂર ખઝાનાથી :ઈસ સે દેખને વાલોંકી અકલ ગુમ હોતીથી.

ઈતનેમેં સવાર જો તઆકુબમેં ગયે હુએથે બહોતસા માલ લાયે ઓર કઅકાતો એક ખચ્ચર પકડ લાયા જીસપર શાહીતાજ ઓર લિબાસ લદા હુઆથા. ગરઝ જીસ કદર અસબાબ શાહે યઝદેજર્દકે ભાગને કે વકત હલવાનકો

રવાના કિયા ગયાથા કરીબન વોહ સબકા સબ એહલે અરબકે હાથ આ ગયા.

યેહ તમામ માલો અસબાબ ઓર સોનાચાંદી એક જગે જમા કિયા ગયા. જીસ શખ્સકો કુચ્છ મિલતા વોહ બજીનસહુ લાકર દારોગાકો સિપુર્દ કર દેતા. ઉમરૂ બિન મકરન રદી૦ માલે ગનીમતકે દારોગેથે. અરબ સિપાહીયોંમે સે એકને ભી એક પાઈકી ચીજ અપને પાસ નહીં રખીથી. સાઅદ રદી૦ ને તમામ માલ જમા હોનેકે બાદ ઉસકા અંદાઝા લગાયા ઓર પાંચવાં હિસ્સા નિકાલકર બાકી લશ્કરમેં તકસીમ કિયા. લશ્કરકી તેઅદાદ ઉસ વકત સાઠ હઝાર કે કરીબથી ઓર નામી સરદારોંકો ઉનકી ખિદમાતકા ખાતિર ખ્વાહ સિલા દેકર હરએક સિપાહી કે હિસ્સે બારા બારા હઝાર અશરફીયાં આઇં.

શાહી સામાનમેં બડી કીમતી તલવારેં ભી બર આમદ હુઇં જીનમેં એક તલવાર કયસરે રૂમકીથી. જો સાઅદ રદી૦ ને લેલી. એક બહેરામકીથી જો કઅકાને લી એક ખાને તાતારકી ઓર એક શાહે હિંદુસ્તાનકી.

સાઅદ બિન અબી વિકાસ રદી૦ ને ખલીફએ સાની રદી૦ કી ખિદમત મેં ખત લિખા જીસમેં ફતેહ મદાયન ઓર શાહે ઈરાનકે ભાગ જાનેકી ઈતિલાઅ દી. ઓર અલ્લાહ તઆલાકી નેઅમતોંકા જો ઉસને મહઝ અપને ફઝલો કરમસે અપને વાઅદે કે મુતાબિક મોમેનોંકો અતાકીં હઝાર

હુઝાર શુક્રીયા અદા કિયા ઔર આખિરમેં લિખ્ખા કે "શાહે ઇરાન મદાયનસે એકસો મીલકે ફાસલેપર મુકામ હુલવાનમેં મુકીમ હય અગર ઇજાઝત હો તો ઉસકે પીછે લશ્કર રવાના કરૂં."

ઇસ ખતકે હમરાહ કિસરાકી તલવાર, તાજ, તખ્ત લિબાસ, જવાહિર નિગાર બસાત (શતરંજી) ઔર દીગર અજુબા ચીઝેં મએ માલ ખુમુસકે રવાના કીં ઔર પાંચસો સવાર મુહાફિઝત કે લિયે હમરાહ કર દીયે. જબ કાસદ મદીને પહોંચા તો હઝરત ઉમર રદી૦ ને સાઅદ રદી૦ કા ખત ખોલકર પઢા. ફિર લોગોંકો સુનાયા ઔર સબને મિલકર અલ્લાહ તઆલાકા શુક્રીયા અદા કિયા. ફિર માલે ગનીમતકો ખોલા ઔર ઉસકી ઝર્ક બર્કસે દેખને વાલોંકી આંખે ચુંધ્યા ગઇં. હઝરત ઉમર રદી૦ ને ઇસ અસબાબ ઔર શાહી લવાઝેમાતકો દેખકર ફરમાયા.

"બેશક અલ્લાહ ઔર ઉસકે રસુલ સલ૦ કા વાઅદા પુરા હુઆ. ઔર મોમેનીન કિસરાકે ખઝાનેકે માલિક હુએ ઔર ઇરાક ઔર જઝીરે કી શાદાબ ઔર સર સબ્ઝ ઝમીન ઉનકી વિરાસત મેં આઇ. ક્યોં કે અલ્લાહ તઆલાને અપને કલામે પાકમેં ફરમાયાથા કે "હમને ઝુબૂરમેં નસી-હત કે બાદ લિખ દિયા હય કે હમ અપને સાલેહ બંદોંકો ઉસ સરઝમીનકા વારિસ બનાઇંગે" ઔર આં હઝરત સલ૦

ને સાફ લફ્ઝોંમેં ફરમાયાથા કે કિસરાકી સલતનત પાશ પાશ હો જાયગી ઓર અરબકે લોગ ઉસકે માલિક હો જાઇંગે બેશક અલ્લાહ તઆલા મોમેનોંકો દીન વ દુન્યા કે ખઝાને બખ્શ રહા હય.” ફિર તમામ મોમેનોંકો બુલાયા જબ સબ જમા હો ગયે તો આપને મુઅલલિમ બિન રવાહા રદી૦ કો જો બડે કદોકામતકા આદમી થા હુકમ દીયા કે “શાહે ઈરાનકા શાહી લિબાસ પહેને ઓર ઉસકા તાજ સર-પર રખે.” મુઅલલિમ રદી૦ ને હસબુલ હુકમ શાહે ઈરાનકી પોશાક ઝેબેતન કી ઓર તાજ સરપર રખખા. સબ લોગ હયરત કે સાથ ઉસકી તરફ દેખ રહેથે કે હઝરત ઉમર રદી૦ ને આબદીદા હોકર ફરમાયા—

“અય મેરે ભાઈયો ! કિસરા યાઅને શાહે ઈરાનકી શબીહ દેખલો ઓર ઈબરત પકડો. દેખલો કે દુન્યાકા ઇનકિલાબ કયસા હય. ઓર જો લોગ દુન્યામેં દિલ લગાતે હુંય ઉનકા અંજામ કયા હોતા હય. યેહી કિસરાથા જો ઇસ સજધજ ઓર શાનો શવકત કે સાથ અપને તખ્તપર બયઠા કરતાથા. ઓર હઝારોં ગુલામ ઓર સરદાર ઉસકે સામને દસ્તબસ્તા ખડે રહેતે થે. વોહી કિસરા આજ દરબદર ઓર ખાકબસર ફિરતા હય. ઉસકે આલીશાન મહેલ કયા હુએ ? ઉસકા તાજ કહાં ગયા ? ઉસકી દવલત કિધર ગઇ ? વોહ આજ ઉન સબ પ્યારી ચીઝોંકો છોડકર પહાડોં મેં

દુઃખ ઉઠા રહા હય. ન વોહ હશમત વ સલતનત રહી, ન વોહ લશ્કર વ મદદગાર રહે, ન વોહ ગુલામ વઃખાદિમ રહે, ન વોહ કનીઝેં ઓર ખાદિમા રહીં ન વોહ હાથી ઓર ઘોડે રહે ઓર ન વોહ જાહોજલાલ રહા. બસ યેહી દુન્યા હય. દેખલો કે યેહ કિસકદર વફાદાર હય. આજ હય કલ નહીં. મેરે ભાઇયો અયસી બેવફા દુન્યામેં દિલ લગાના ઓર અલ્લાહ તઆલાકો ફરામોશ કરદેના કયા અકલમં-દોંકા કામ હય? નહીં અકલમંદ વોહ હય કે ઇસ દુન્યાપર લાત મારે ઓર ઇસકે સાથ દિલ ન લગાયે. યાદ રખો જીસને દુન્યા કે સાથ દિલ લગાયા ઉસકા અંજામ ખરાબ હુઆ. અલ્લાહ તઆલાને અપને કલામે મજીદમેં ફરમાયા હય "અય નબી ઉનકો કેહેદે કે દુન્યાકા મતાઅ બહોત કલીલ યાઅને હેચ હય." દુન્યા કુચ્છ નહીં, કભી દુન્યામેં ન ફંસના, દુન્યા મુરદાર હય. ઉસસે પરહેઝ કરના, યેહ દુન્યા તુમારે પાસ આયગી ઃઓર દોડકર આયગી મગર ઉસકે સાથ અયસાહી સુલૂક કરના જયસાકે આં હઝરત સલલ્લાહો અલ-યહે વસલ્લમ કરતે થે. જબ દુન્યા તુમારે પાસ આયે તો ઉસકો ફિલ્ફોર અલ્લાહકી રાહમેં ખર્ચ કરદો. ઓર આસ-માનપર અપના ખઝાના જમા કરો. મેં ફિર તાકીદ કરતા હું કે દુન્યા બુરી બલા હય. ઇસકે ફંદેસે બચો. મુઝે ખોફ હય કે કહીં યેહ દુન્યા તુમારે ઝવાલકા બાઅસ ન બને અલ્લાહતઆલા અપના ફઝલો કરમ તુમારે શામિલે હાલ

રખે ઓર તુમકો ઉસ બલાસે મહેફૂઝ રખે.”

યેહ કહેકર આપને માલે ગનીમત કો હકદારોંમેં તકસીમ કરના શુરૂ કિયા જબ બસાત યાઅને શતરંજી ખોલી ગઈ તો ઉસકે જવાહિરાતકી ચમક દમકસે દેખને વાલોંકી આંખેં ચુંધ્યા ગઇં. બસાત કયા થી? હીરે ઓર લાઅલોંકા એક મુરસ્સા બાગથા ઓર તરાહ તરાહ કે બેલ બૂટોંસે ઝરદોઝથી. જવાહિરાત ઓર સોનેકી કીમતકે ઇલાવા માલૂમ નહીં કિતને લાખ રૂપે ઇસકી સાખ્તકી ઉજરતપરહી સર્ફ હુઆ હોગા. હઝરત ઉમર રદી૦ ને કહા “ઇસ તિલિસમકો કિસ તરાહ તકસીમ કરેં” એક શખ્સને જવાબ દિયા કે—

“ઇસકો તકસીમ ન કીજીયે બલકે ઇસીતરાહ મસ્જીદે નબવીમેં બિછા દીજીયે” હઝરત ઉમર રદી૦ ને કહા કે.

“મસ્જીદમેં ઝીનતકી ચીઝ રખના મનાહય, પયંગબરે ખુદા સલ૦ ને મસ્જીદકો હર કિસમકી ઝીનતસે પાક વ સાફ રખ્ખાથા ફિર ઉમર યેહ કિસ તરાહ જુરાઅત કરે” આખિર હઝરત અલી રદી૦ને ફરમાયા—

“ઇસ તફખ્ખુર ઓર નખવતકે નશાનકો મિટા દો ઓર ઉસકે છોટે છોટે ટૂકડે કરદો” ફિલ્ફોર ઉસકે ટૂકડે કરકે તકસીમ કરદિયે ગયે એક એક ટુકડા બીસ બીસ હઝાર દિરહમ પર ફરોખ્ત હુઆ.

જબ તમામ હકદારોંકા હક દે ચુકે ઓર અપના

હિસ્સા ભી લોગોંમેં તકસીમ કર ચુકે તો ઉસમેંસે કુચ્છ રૂપયા બચ રહા. આપને હુઝરત અલી રદી૦ સે પૂછા.

"યેહ રૂપયા બાકી બચ રહા હય ઈસકો કયા કિયા જાવે." હુઝરત અલી રદી૦ ને ફરમાયા.

"અગર આપ ઇસકો અપને પાસ રખના નહીં ચાહતે તો અપને અકારિબ વ અઝીઝોંમેં તકસીમ કર દીજીયે" હુઝરત ઉમર રદી૦ ને ફરમાયાકે—

"અય અબુલ હુસન! આપને બહોતહી અચ્છી સલાહ દી મેં ઈસ રુપીયેકો ઉન લોગોંમેં તકસીમ કરતાહું જીનકો મેં અઝીઝ ઔર દોસ્ત તર રખતા હું" ફિર આપને ફરમાયા કે "મેરે અઝીઝ અકારિબ વોહી હુંય જીન્હોંને ઈસ્લામકી ખિદમતમે સબકતકી પસ હાઝરીનમેંસે જો શખ્સ ચાહે ઈસ્લામપર અપના હક સાબિત કરે"

ઇસપર અબદુર્રહેમાન બિન અબીબકર રદી૦ જો શામસે રૂખસતપર આયે હુએ થે: (કયોં કે અકસર જવાન જો ઝખમી યા બિમાર હો જાતે થે યા જીનકો ઘરસે નિકલે હુએ દેર હો જાતીથી અબુઉબેદા રદી૦ સે ઇજાઝત લેકર વાપિસ આ જાતેથે ઔર જબ ઉનકા જી ચાહતા ફિર શામમેં ચલે જાતે થે) ઉઠે ઔર કહા—

"યા અમીરૂલ મોમેનીન! મેં ઉસ શખ્સકા બેટા હું જો રસુલે ખુદા સલ૦ કા ખલીલ ઔર રફીકથા, જો સબસે પહેલે આંહઝરત સલ૦ પર ઈમાન લાયા, જીસને

રસુલે ખુદા સલ૦ કો અપની પુશ્ત પર ઉઠાયા ઓર આં-હઝરત સલ૦ કો એહલે મકકે કે નરગે સે નિકાલ લાયા. જીસને અપના તમામ માલ ઇસ્લામકી ઈઆનતમેં સર્ફ કિયા. જીસને મુસલમાન ગુલામોંકો જીન્હેં ઉનકે મુશરિક માલિક અઝાબ દેતેથે ખરીદકર આઝાદ કીયા. જો આંહઝરત સલ૦ કે સાથ ગારમેં છુપા રહા, ઓર યારે ગાર કહેલાયા. જીસને આંહઝરત સલ૦ કે સામને ઉનકે દુશ્મનોંકે સાથ જીહાદ કિયા, ઝગડને વાલોંકે સાથ ઝગડા કિયા, જીસને આંહઝરત સાલ૦ કી વફાતકે બાદ અરબમેં ઇસ્લામકો અઝસરે નવ કાયમ કિયા ઓર મરતે દમ તક ઈસ્લામકી ખિદમતમેં દિલોજાનસે મસરૂફ રહા.”

હઝરત ઉમર રદી૦ યેહ સુનકર અઝહદ ખુશ હુએ ઓર ફરમાયા.

“અયબેટે સિદ્દીક રદી૦ કે તુ અપને દાઅવેમેં સચ્ચા હય, લેકિન તુને અપને બાપકી ફઝીલતેં બહોત કમ બ્યાન કી હંય.” હઝરત ઉમર રદી૦ ને અબદુર્રહેમાન રદી૦ કો દસ હઝાર દિરહમ અતા કીયે.

ઈસકે બાદ હઝરત ઉસ્માન રદી૦ ઉઠે ઓર ફરમાયા- “મેંને નિહાયત તંગી કે વક્ત અપને રૂપિયેસે ઈસલામકી ખિદમતકી ઓર રૂપેયેસે હર મુશ્કિલકો મોકે પર દુર કિયા

મેંને કુરાનકો તસ્તીબવાર જમા કિયા, મેંને દોરકાતમેં તમામ કુરાન ખતમ કિયા હય. મુઝે આંહઝરત સલ૦ કી દો બેટીયોંસે નિકાહ કરનેકા શર્ફ હાસિલ હુઆ ઓર ઇસલામકી મોહબ્બતમેં અપની જાન દેને મેં દરેગ નહીં કિયા." હઝરત ઉમર રદી૦ ને કહા "અય બેટે અફ્ફાનકે તુને સચ કહા." ઓર ઉનકોભી દસ હઝાર દિરહમ અતાકિયે.

ફિર હઝરત ઉમર રદી૦ ને ઇમામ હસન રદી૦ ઓર ઇમામ હુસેન રદી૦કી તરફ દેખકર ફરમાયા કે–

"આપ સબસે ફાયક હંય" વોહ બોલે "નહીં" ફિર ફરમાયા. "અય મેરે પ્યારો! તુમારા હમસર કોન હો સકતા હય. કયા તુમ રસુલે ખુદા સલ૦ કે નવાસે ઓર જીગરગોશા નહીં ? કયા તુમારા મોઅઝઝિઝ બાપ શમશીરે બરહેના ઓર શેરે ખુદા નહીં હય? કયા તુમ પંજેતન પાકમેંસે નહીં હો ? કયા તુમ આલે અબ્બાસ નહીં હો ? કયા તુમ નેકોકારીમેં અફઝલ નહીં હો ? ફિર તુમને અપના ઇસ્તેહકાક કયું નહીં જતાયા ? લો તુમ બીસ બીસ હઝાર દિરહમ લો, કયોં કે તુમ સબપર ફાયક હો."

ઇસપર હઝરત અલીને ફરમાયા–

"અય ઉમર! અલ્લાહ તુમકો જઝાએ ખેર દે, તુમારે મિસલ કોન શખ્સ અયસા કલામ કર સકતા હય

ઓર કોન શખ્સ એહુલેબૈતકી ઇસ કદર તારીફ વ તવસીફ કરતા ઓર ઉનકી તાઅઝીમ વ તકરીમ મલહુઝ રખતા હય."

ઇસકે બાદ હઝરત ઉમર રદી૦કે બેટે અબદુલ્લા રદી૦ જો અબદુર રહેમાન કે હમરાહ શામસે આયે હુએ થે ઉઠે ઓર અર્ઝકી.

" અય પિદર બુઝુર્ગવાર ! મેં આપકા બેટા હું. ક્યા આપ ઇસ ઉમ્મતમેં શાયાને ફઝલ વ ઇફ્તિખાર નહીં ? ઓર કયા આપકે લીયે ફસાહત, ઇઝ્ઝત ઓર વિકાર મખ-સુસ નહી ? ઓર કયા આપને ઇસ્લામકી ખિદમત દિલો જાનસે અદા નહી કી ? ઓર અપને નબી સલ૦ કી સુન્નત કો કાયમ નહીં કિયા ? કયા આપકે ઇસ્લામ લાનેપરં ઇસ્લામી જમાઅત કો ગલબા હાસિલ ન હુઆ ? જો પહેલે ખુફિયા નમાઝેં પઢતેથે ? ઓર કયા આપ દિલોજાન સે ઇસ્લામકી ખિદમતમેં મસરૂફ નહીં હય ?" હઝરત ઉમર રદી૦ ને જવાબ દિયા.

" અય મેરે બેટે ! તુને સચ કહા હય, મગર યાદ રખો કે સઈદ વોહ હય જો આકેબત વ આખેરત કે લીયે ઉમુરે ખેર અમલમેં લાવે" ઇસપર અબ્દુલ્લાહ રદી૦ કો એક હઝાર દિરહમ અતાકિયે,

ઇસપર અબદુલ્લાહ રદી૦ ને કહા કે " અય મેરે મુશફિક બાપ આપને મુઝકો સિર્ફ એક હઝાર દિરહમ દિયે

જબકે આપને હુસનેન અલયહિસ્સલામકો બીસબીસ હઝાર દિરહમ દિયેહુંચ." ઇસપર હઝરત ઉમર રદી૦ ને ફરમાયા.

"અય ફરઝંદ! રાહે ઇન્સાફપર કદમ રખ ઓર ઇસરાફકી પયરવી નકર સુન અગર તેરા બાપભી અયસા હોતા જયસા ઉનકા હય તો મેં તુઝકો ઉનકે બરાબર હિસ્સા દેતા. અગર તેરી માભી વયસી હોતી જયસી ઉનકીમાં હય તો મેં તુઝકો ઉનકે બરાબર સમઝતા, ઓર અગર તેરા જદ મિસ્લ ઉનકે જદે અમજદ કે હોતા તો :મેં તુઝકો ઉનકે બરાબર શુમાર કરતા." યેહ સુનકર અબદુલ્લાહ રદી૦ ખામોશ હો ગયે.

ફિર આપને ફરમાયા કે "ઇરાનકી શાહઝાદીકો લાઓ." જબ વોહ રૂબરૂ આઇતો રો રહીથી. ઉસે માઅલુમ ન થા કે ઉસકે સાથ કયા સુલુક હોતા હય. હઝરત ઉમર રદી૦ ને ફરમાયા કે "યેહ ઇરાનકી શાહઝાદી હય ઓર ચાહીએ કે ઉસકો ઉસકે બરાબર રૂતબે કે શાહઝાદે કે હવાલે કિયા જાવે. હમમેં અરબકા મોઅઝિઝ શાહઝાદા હુસેન અલયહિસ્સલામ હય. ઇસલિયે મેં ઇસ શાહઝાદીકો હુસેન અલયહિસ્સલામકે હવાલે કરતા હું." ઇરાનકી શાહઝાદી યે સુનકર બહોત ખુશ હુઈ ઓર ફિલ્ફોર ઇસ્લામ લાઈ. ઇસપર હઝરત ઇમામ હુસેન રદી૦ કે સાથ ઉસકા નિકાહ હો ગયા ઓર દુન્યાએ ઇસ્લામમેં વોહ હઝરત શહેર બાનુકે લકબસે મશહુર હુઈ.

હઝરત ઉમર રદી૦ ને તમામ માલે ગનીમતકો 'તક્‌-સીમ કરકે સફાઇ કરદી, ઔર અપને લિયે કુચ્છ ભી ન રખા. ઉનકે લિયે ચેહ ઇતમિનાને કલ્બી કાફીથા કે અલ્લાહુ તઆલાકી અમાનત ઉન્હોંને ક્રમા હક્કહુ અદા કરદી. રાતકો વોહી સાદા ખાના, ખુશ્ક રોટી, નમક, ખજુર જો ઉનકી આદતથી ખાકર અલ્લાહુ તઆલાકા શુક્ર અદા કિયા.

બાબ ૨.

—+—

જંગે હલુલા.

—

સને ૧૬ હિજરી.

હઝરત ઉમર રદી૦ને સાઅંદ રદી૦ કો લિખ ભેજાથા કે થાડે ઇરાનકે પીછે ન પડો. બલકે ઇરાકકે ઇન્તિઝામમેં મસરૂફ રહો. બિનાબરઆં સાઅદ બિન અબી વિકાસ રદી૦ ને મદાયનકે ગિર્દોનવાહમેં તસલ્લુત બિઠાના શુરૂ કિયા. આસપાસ કે સરદાર આતે ઓર એહલે અરબકી ઇતાઅત મંઝૂર કરતે. વોહ લોગ ઉસી વકત તક ઘભરાહટમેં થે જબ તકકે ઉન્હોંને એહલે અરબકા સુલૂક ન દેખાથા. ઉનકો માલૂમથા કે હમલા આવર જબ કિસી મુલ્કકો ફતેહ કરતે હંય તો કિસ કદર ઝુલ્મ ઓર તશદદુદ રવા રખને હંય. યેહી ખ્યાલ ઉનકો સતા રહાથા મગર જબ ઉન્હોંને દેખા કે એહલે અરબ બજાયે ઝુલ્મ ઓર તશદદુદકે નિહાયત શફક્કત ઓર મુરવ્વત સે પેશ આતે હંય ઓર કિસીકે ઝન બચ્ચે કો તકલીફ નહીં દેતે ઓર કિસીકી જાયદાદ ઓર

ઝમીન કા લાલચ નહીં કરતે તો વોહ એહલે અરબ કે ગરવિદાહ હો ગયે ઓર બડે શોક કે સાથ ઉનકી ફરમા બરદારીઅ દમ ભરને લગે. વોહ એહલે અરબકી આમદકો અપને હકમેં રહેમતે ઇલાહી સમઝને લગે.

શાહે ઈરાન મહાયનસે ભાગકર હલવાનમેં પહોંચા. ઉસકો ઈત્તિલાઅ મિલ ગઈ કે ઉસકા અસ્બાબ અહેલે અરબ કે હાથ આ ગયા હય ઓર ઉસકા તાજો તખ્તભી અરબોંકે કબઝે મેં હય. કોમી ઝંડા યાઅને દુરફ્શિેકાદયાની તો પહેલે હી અરબોં કે હાથ ચલા ગયા થા. અબ શાહે ઈરાનકા તાજભી હમલા આવરોંકી નઝર હો ગયા ઓર મહાયનપર કબઝા હોજાનેસે સલ્તનતે ઈરાનકા ગોયા ખાતેમા હો ગયા. મગર શાહે ઈરાન અભી ઝિંદાથા, ઉસકે દિલમેં હવસથી કે કિસી તરાહ ફ્રિર અપને બાપદાદાકા તખ્ત હાસિલ કરે ઓર ઉમરા ભી જો ઉસકે હમરાહ ભાગ ગયે થે ઇસી હિર્સમે થે કે ઉનકો ફ્રિર અપની જાયદાદ ઓર ઈમલાક પર કબઝા હાસીલ હો. ઓર ઉસમેં કોઈ શુબાહ નહીં કે શાહે ઈરાનકે લિયે ફ્રિર એક દફા એહલે અરબકો મગલૂબ કરનેકી કોશિશ કરના ચંદા મુશ્કિલ નથી. કયોંકે અભી ઇસ વસીઅ સલતનતમેં સિર્ફ દો સુબે ઈરાક ઓર જઝિરાહી અરબોં કે હાથ આયે થે. અહેલવાઝ, ફારિસ્તાન, ઈરાકે અજમી, તિબરિસ્તાન, માઝિન્દ્રાન, ખુરાસાન ઓર તુર્કસ્તાન વગેરા અભી શાહે ઇરાન કે મુતીઅ વ મુન્કાદ થે. ચુંનાચે

યઝદેજર્દને અપને તમામ સુબેદારોં કો ફોજ ભેજનેકે લિયે લિખ્ખા ઓર થોડે અરસેમેં હલવાનમેં એક લાખસે ઝિયાદા ફોજ જમા હો ગઈ, એક રોઝ યઝદેજર્દને તમામ સરદારોં કો જમા કરકે કહા.

“અય ઇરાન કે અમીરો ઓર સરદારો ! ઝરા ખ્યાલતો કરો કે હમપર કયસી મુસીબત નાઝિલ હુઈ હય ઓર કયસી ઝિલ્લત હુમકો નસીબ હુઇ હય. ઈરાનકા તાજ જો હઝારહા સાલસે કાયમ ચલા આતાથા અબ દુશ્મન કે હાથ ચલા ગયા હય. દો ઝરખેઝ સુબે હમારે હાથસે નિકલ ગયે હુંય ઓર હમ આવારા ખાનુમા હો ગયે. હમારે મહેલાત મેં ભૂકે અરબ મસાકન ગુઝીન હુંય, જીનકી હમ કુચ્છ હકીકત ન સમઝતે થે. તુમ ગરદન ફરાઝથે, અબ સરનિગું હો ગયે હો. તુમ તાકતવર થે અબ કમઝોર હો ગયે હો, ગયર અકવામમેં તુમારી દહેશત બઢી હુઇથી અબ ગયરોંકી દહેશત તુમારે દિલ મેં બઢ ગઈ હય. કહાં રૂમી ! કહાં અરબ ? રૂમીયોંકો તો હમ હમેશાં ડરાતે રહે, લેકિન એહલે અરબને આજ હમકો ડરા દીયા હય. યુનાની હમલે કે બાદ યેહ દુસરા હમલા હય જીસને ઈરાની સલતનતકો બેખોબુનસે હિલા દીયા હય. લેકિન જબ સે સાસાની ખાનદાન ઈરાનમેં હુકમરાં હુઆ તબસે કભી હમારી હાલત ઇસ ઝિલ્લતકો નહીં પહોંચી. સખ્તસે સખ્ત માઆરિકે પેશ આતે રહે, લડાઈયોંમેં હારજીતભી હોતી

રહી મગર અયસા ઇતતિફાક નહીં હુવા કે દુશમન હમારે: દારૂલખિલાફેપર કાબિઝ હો જાયે યા હમારા કોમી અલમ હમસે છીન લે, યા હમારા તાજો તખ્ત અપને કબઝે મેં કરલે. લેકિન અબ તો તુમારા કુચ્છ નહીં રહા દુન્યાકી નઝરોં મેં તુમ હકીર હો ગયે તુમારે કિલે ઓર મહેલાત ગયરોંકે કબઝે મેં આ ગયે. તુમારી જાયદાદકે ગેર માલિક હો ગયે. અગર તુમ હિમ્મત કરકે ઉનકો અપને ઈલાકેસે નિકાલ ન દોગે તો વોહ દમ લેકર હમપર ચઢ દોડીંગે ઓર તમામ ઈલાકે એક એક કરકે છીન લેંગે. તુમ ઝરા ગયરત સે કામ લો ઓર મરદાના વાર કામ કરો. દુશ્મન જંગ મેં ઝબરદસ્ત હય લેકિન અગર તુમ ઉસકો અપને ઘરસે નિકાલનેકા અઝમ બિલ જઝમ કરલો તો કામયાબ હો જાઓગે. વર ન તુમારા નામો નિશાનભી સફહે હસ્તીસે મિટ જાયગા ઓર તુમ એક મુરદા કોમ બન જાઓગે.”

ઈસ તકરીરકો સુનકર ઇરાની સરદારોં કે આંસુ જારી હો ગયે ઓર ઉન્હોંને બિલ ઈત્તિફાક કહા કે—

“બેશક હમને બડી કમ હિમ્મત દિખાઇ ઓર એક નંગી ભૂકી બે સરોસામાન કોમસે હાર ગયે. હમ ઉનકે મુકાબિલે કે લિયે તૈયાર હંય અબ હમેં ઈજાઝત દીજીયે અગર હમને ફતેહ ન પાઇ તો કમ અઝ કમ મયદાનેજંગમેં

કત્લ હોકર અપને બાપદાદાકા નામ રોશન કર જાઇંગે. અબ હમ મરને મારને પર તૈયાર હંય યા દુશ્મનકો મારીંગે યા આપ કટકર મરજાઇંગે." યઝદેજર્દ યેહ જવાબ સુનકર બડા ખુશ હુઆ ઓર ઉસને કાહેનોં (મનાન) કો બુલાકર કહા કે "આગ રોશન કરો ઓર જાનવર કુરબાની કરો તાકે ઇસ લશ્કરકો ફતેહ હાસિલ હો."

જબ આગકી પરસ્તીશ શુરૂ હુઇ તો તમામ સરદારોંને મુકદ્દસ આગપર યેહ એહેદો પયમાન કિયે કે "ઇસ દફા હમ મયદાને જંગસે મુંહ ન મોડીંગે ભાગને પર મોતકો તરજીહ દેંગે."

જબ શાહે ઇરાનકો હર તરાહસે ઇતમિનાન હોગયા તો એક લાખ આદમીકા લશ્કર તૈયાર કરકે ઉનકો કિલે હલુલામેં જો હલવાન ઓર મદાયનકે દરમયાન વાકેઅ હય જાનેકા હુકમ દિયા. યેહ બડા મઝબૂત કિલા થા ઓર ઉસકે ગિર્દ બડી ચોડી ખંદકથી. ઇસ લશ્કરકા સિપેહસાલાર મહેરાન અફારી મુકરર હુઆ. યઝદેજર્દ હલવાનહીમેં મુકીમ રહા. ઓર યેહ અજીબ બાત હય કે યઝદેજર્દ જો બડા તુંદ મિઝાજ ઓર મગરૂર નવજવાન થા. કીસી એક માઅરિકે મેં એહલેઅરબકે મુકાબિલ નહીં ગયા. હાલાંકે ઇસસે પહેલે ઇરાની બાદશાહોંકા દસ્તુર થા કે વોહ બડે માઅરિકોંમેં

ખુદ મયદાને જંગમેં જાયા કરતે થે. અયસાહી હરકુલ શાહે કુસ્તુનતુનીયાભી શામ કે કીસી માઅરિકેમેં મયદાને જંગમેં નહીં ગયા. હાલાંકે યેહ વોહી હરકુલ થા જો બરાબર સાત આઠ સાલ તક ઇરાનીયોંકે મુકાબિલ ખુદ લડતા રહા થા ઔર બડે કાબેલ જરનેલોં ઔર બહાદુર સિપાહીયોંમેં શુમાર હોતા થા. ઇસસે સાબિત હોતા હય કે અલ્લાહ તઆલાને અહેલે અરબકી દેહશત ફરમાં રવાંઓંકે દિલોંમેં ડાલદીથી ઔર કીસીકો હોંસલા ન પડા કે અહ્‌લે અરબકે મુકાબિલ ખુદ મયદાને જંગમેં જાયેં.

જબ મહેરાન ઇરાની લશ્કર લેકર હલુલામેં પહોંચા તો ઉસને કિલ્લેકો ઔર ભી મહેફુઝ કરલિયા ખંદકમેં ઇતની કુલ્હાડીયાં ઔર છુરીયાં ગાડ દીં ઔર ઉસકે ગિર્દાગિર્દ લોહેકે ગોખરૂ બિછા દિયે તાકે દુશ્મન ખંદકકે નઝદીકભી ફટક ન સકે. સિર્ફ એકહી રાસ્તા મયદાનકી તરફ ખુલ્લા રખ્ખા બાકી તમામ રાસ્તે મહેફુઝ કર દિયે.

સાઅદ બિન અબી વિકાસ રદી૦કો ઇત્તિલાઅ મિલ ગઇથી કે હલવાનમેં ઇરાની લશ્કર જમા હો રહા હય. ઉન્હોંને હઝરત ઉમર રદી૦ કો ઇસ બાતકી ખબર દી. હઝરત ઉમર રદી૦ ને ઉનકો લિખ ભેજા કે “ ખુદ મયદાનમેં મુકીમ રહો ઔર કુચ્છ લશ્કર દુશ્મન કે મુકાબિલે

પર રવાના કરદો. ઓર વકતન ફવકતન કુમક ભેજતે રહો.”

સાઅદ રદી૦ને ઇસ હુકમ કે પહોંચતેહી બારા હઝાર સવાર તૈયાર કિયે ઓર મુકદ્દમા લશ્કરપર કુઅકા બિન ઉમરૂકો નામઝદ કરકે હાશમ બિન અત્બાકો ઉનપર અમીર મુકર્રર કિયા ઓર ઝુરૂરી હિદાયત દેકર ઉનકો દુશ્મનકે મુકાબિલેપર રવાના કિયા.

હાશમ રદી૦ બિલા કિસી મુઝાહેમત ઓર દિક્કતકે પેશ આને કે હલુલાકે મયદાન મેં પહોંચ ગયા ઓર કિલેકે સામને લશ્કર ઉતાર દિયા. પહેલે તો ઇરાની કિલેબંદ રહે. ઓર એહલે અરબકે હમલોંકો કિલેસે રોકતે રહે. ફિર કભી કભી મયદાનમેં નિકલતે ઓર દિન ભર લડાઈ કરકે શામકે વકત વાપિસ કિલેમેં ચલે જાતે. ઇસ તરાહ દો માહસે કુચ્છ ઝિયાદા અરસા ગુઝર ગયા. ઈધર એહલે અરબ ભી તંગ આ ગયે ઓર ઊધર ઈરાની સરદાર ભી મુહાસિરે કે તુલ ખિંચનેસે ઝિચ હો ગયે. આખિર સબ સરદારોંને મિલકર સિપેહસાલારકો કહા કે “ઈસિ તરાહ કબતક હમ કિલેબંદ રહેં હમતો ઇસ ઈરાદેસે આયે થે કે એહલે અરબકો મદાયનસે નિકાલ કર અપના દારૂલ ખિલાફા વાપિસ લે લઇંગે. મગર બજાએ ઇસકે હમ યહાં મહેસૂર બયઠે હુંય ઓર દુશ્મન બદસ્તુર મદાયનમેં ગરજ રહે હુંય. આપ લશ્કરકો મયદાનમેં નિકાલેં તો હમ અપને દિલકે અરમાન

નિકાલેં. થોડી ફોજ કભી કભી મયદાનમેં જાતી રહી હય મગર ઉસકા એહલે અરબપર કુચ્છ અસર નહીં પડા. બહેતર હો કે આપ સારે લશ્કરકો મયદાનમેં લેજાયેં ઓર દુશ્મનકે સાથ જંગે મગલુબા કરેં. તાકે દુશ્મનોંકા હોંસલા ટુટ જાય. કિલા હમારી પુસ્તપર હય. ખુદા ન ખ્વાસ્તા અગર પહેલે દિન હમકો ફતેહ હાસિલ ન હુઇ તો હમ કિલેમેં આ જાઇંગે ઓર દુસરે દિન ફિર મયદાનમેં નિકલીંગે" મહેરાન બડા મોહતાત જનરેલ થા. મગર સરદારોંકી બે સબરી દેખકર ઉસને કહા. "અચ્છા કલ અયસાહી કરીંગે"

મુહાસિરેકો અસ્સી દિન હો ગયે થે કે મહેરાન તમામ લશ્કરં લેકર અલસસુબાહ મયદાનમેં નિકલા. હાશમ રદી૦ને ઉનકો દેખકર અપને સવારોંકો કહા.

"દુશ્મન આજ બડે અઝમકે સાથ આયા હય તુમ ભી આજ અલ્લાહ તઆલાસે દુઆએ નુસરત માંગકર ખુબ જાન તોડ કર લડો, અજબ નહીં કે તુમકો આજહી ફતેહ હાસિલ હો જાયે. વોહ દેખો મયદાને જંગમેં આગકા ધુંઆ ઉઠ રહા હય ઓર બહોત જલ્દ મુશ્તઅલ હુઆ ચાહતા હય. તુમ જાકર ઘોડોંકી ટાપુંસે ઉસકો બુઝાદો. વોહ દેખો બહેરે હરબ તલાતુમસે મોજેં માર રહા હય ઓર કિસકદર જોશો ખરોશમેં હય. તુમ તવક્કલે ઇલાહીકી

કશ્તી પર સવાર હોકર પાર ઉતર જાઓ ઓર સહી સાલિમ કિનારે પહોંચ કર સિદ્દકો સફાકે ઝંડે વહાં ગાડદો."

યેહ તકરીર સુનકર ઈસ્લામી લશ્કરને હાથ ઉઠાયે ઓર ખુલુસ દિલકે સાથ યેહ દુઆ માંગને લગે.

"અય પરવર દિગાર હમારે હમ તો ઇસદારે ના પાયદારસે સઍર હો ચુકે હુંય. તેરી મરઝીકે તાલિબ ઓર હુઝુરીકે મુશ્તાક હુંય ઓર દારૂલ કરારકી તમન્ના રખતે હુંય. જો વાઅદે હમારે સાથ કિયે હુંય ઉન્હે પુરા કીજીયે. મોતકે વક્ત હમકો આસાની દીજીયે ઓર અઝાબે નારસે હમકો નજાત બખ્શીએ. ઓર હમારા હશર ઉન અબરારકે સાથ હો જીનકે હકમેં તૂને યેહ ફરમાયા હય, હર દરવાઝેસે મલાયકા દાખિલ હોકર ઉન અબરારકો કહીંગે, તુમ પર સલામ હો, કયા ખુબ તુમને રાહે ખુદામેં સબર ઓર ઇસ્તિકલાલ દિખાયા. અબ ઇસકે સિલેમેં તુમકો આખેરતકા નિહાયત લતીફ, મરગુબ ઓર ફરહત બખ્શ મુકામ દિયા જાતા હય. ઈસમેં હમેશાકે લિયે ખુશોખુર્રમ ઓર મસરૂર રહો."

જબ સબ દુઆ માંગ ચુકે તો હાશમને ઉનકો ફિર તાકીદકી કે "દુશ્મનોંકી કસરતસે હરગિઝ ન ઘભરાના, અલ્લાહતઆલા પર અપના ભરોસા રખના, અપની નિયતોંકો

ખાલિસ રખના ઓર મેહેઝ અલ્લાહુતઆલાકી ખુશનૂદીકો મદે નઝર રખના ઓર ખાલીસન્લિલ્લાહ લડાઈ કરના. મયદાને જંગસે મુંહ ન મોડના ઓર ખુબ યાદ રખનાકે મયદાનસે ભાગને વાલેકા ઠિકાના જહન્નમ હય. તુમ દેખતે હો કે તુમારે દુશ્મનકે સામને સિર્ફ દુનિયા હય વોહ મેહેઝ દુનિયાકે લિયે ઈસ કદર અઝમ ઓર તૈયારી કરકે આયે હુંય લેકિન તુમારે સામને આકેબત હય. તુમ અપની આકેબતકી બહેતરીકી ખાતિર લડાઈ કરો. દુનિયા ખુદ બખુદ તુમારે હાથ આયગી. લેકિન તુમ ઉસકા કુચ્છ ખયાલ ન કરો."

હાશમ રદી૦ અપની ફોજકો યેહ નસીહત કર રહે થે કે ઈરાની ફોજ હમલાઆવર હુઈ. લશ્કરે ઈસ્લામભી આગે બઢા. દોનોં લશ્કર બાહમ મિલ ગયે ઓર લડાઈ ઝોર શોરસે શુરૂઅ હુઈ. કુઅકા હાશમ ઓર દીગર ઈસ્લામી સરદારોંને હયરત અંગેઝ કામ કિયે. મગર ઈરાની ભી બડી શુજાઅત ઓર સાબિત કદમીસે લડ રહેથે. કુઅકા ને કયી દફા ઉનકી સફોંકી સફેં ઉલટદીં મગર વોહ ફિર જમ કર મુકાબિલા કરતે. લડાઈ બડે ધમસાનકીથી ઈરાની બડા ઝોર માર રહેથે. મગર એહલે ઈસ્લામ શહાદતકે શોક મેં જાનતોડ મુકાબિલા કર રેહથે. ઉનકી દુઆ અલ્લાહ તઆલાકી દરગાહમેં કબૂલ હોગઈ ઓર અલ્લાહકે હુક્મસે મલાયકા એહેલે ઈસ્લામકો ઈમ્દાદકે લિયે નાઝિલ હુએ.

ઓર ઉતરતેહી અયસા તૂફાને આંધી બપા કિયા કે મયદાને જંગમેં ઘટાટોપ અંધેરા છા ગયા. ઈરાની, અરબોંકા મુકાબિલાતો બરાબર કીયે જા રહેથે ઓર કત્લ હોતેથે મગર લડનેસે મુંહ ન મોડતે થે. લેકિન અબ ઈસ ઈલાહી લશ્કરકા મુકાબિલા કોન કરે. વોહ સખ્ત સરાસીમા હો ગએ ઓર નાચાર હોકર કિલેકી તરફ પલટે. મગર મલાયકાને ઉનકી અકલ પર અયસા પરદા ડાલા કે વોહ તારીકીમેં રાસ્તા ભૂલ ગયે. કુઅકા ઓર ઉસકે હમરાહી જો બરાબર ઉનકો દબાતે આ રહેથે મલાયકાકી રહેનુમાઈસે સીધે રાસ્તે પર હુએ. ઓર ખંદકકાપુલ ઉતર કર કિલેકે દરવાઝે તક જા પહોંચે. કુઅકાને હિમ્મત કરકે કિલેકા દરવાઝા તોડકર અપની ફોજકો લલકારાકે—"તુમારા સરદાર તો કિલેકે દરવાઝે તક પહોંચ ગયા હય તુમ કહાં ભટકતે ફિરતે હો ?"

ઈસ આવાઝકે સુનતેહી હાશમ મએ ફોજકે કુઅકાકી તરફ બઢા. ઈરાનીયોંનેભી યેહ આવાઝ સુન લી થી. વોહ ભી ઈસતરફ લપકે મગર ઈસલામી ફોજને ઉનકો માર કર હટા દિયા. અબ ખંદક કે કિનારે લડાઈ શુરૂઅ હુઈ. હઝારહા ઈરાની ખંદકમેં ગિર ગિર કર કુલહાડીયોં ઓર છુરીયોંકા શિકાર હો ગયે. આખિર નાચાર હોકર ઓર કિલેકે અંદર દખલ ન પાકર વોહ ઈધર ઉધર ભાગે. અરબ બરાબર ઉનકે પીછે થે. ઓર મીલોં તક ઈરાની લાશેં બિછા

દીં. અહેરાન લડાઈમેં સરે મયદાન કત્લ હુઆ. બહોતસે સરદાર ભી લડાઈમેં કામ આયે. ઓર ઉન્હોંને જવાં મરદીસે ઉસ એહેદકો પુરા કિયા જો ઉન્હોંને અપની મુકદદસ આગકે સામને કિયાથા.

હાશમ ઓર કુઅકા મનસૂરો મુઝફ્ફર કિલેમેં દાખિલ હુએ ઓર બે શુમાર માલે ગનીમત ઉનકે હાથ આયા. ઓર ઉસ દિનકી લડાઈ કે બાદ હલુલાકા કિલા તાઈદે ઈઝદીસે ફતેહ હુઆ. શાહે ઈરાન ઇસ શિકસ્તકી ખબર સુનકર સખ્ત બે દિલ હુઆ ઓર એક અફસર ખુસરૂ નામીકો હલવાનકી હિફાઝત સિપુર્દ કરકે આપ શાહેર રેકો ચલ દિયા ઓર ખુસરૂકો યેહ હુકમ દે ગયા કે “ અગર એહલે અરબ હલવાનપર ચઢાઈ કરેં તો ઉનકા મુકાબિલા કરકે ઉનકો રોકે રખે, તાકે વોહ શાહે ઈરાનકા તાઅકુબ ન કર સકેં ”

હાશમને કિલે હલુલાપર કબઝા કરતેહી કુઅકાકો હલવાનમેં ભેજ દિયા. ખુસરૂને કસરે શીરીનપર કુઅકાકા મુકાબિલા કિયા મગર વોહ મુકાબિલાહી કયાથા? મતલબતો સિર્ફ એહલે અરબકો રોકનેકા થા તાકે બાદશાહ ઉનકે તઆકુબસે મહેફુઝ રહે. કુઅકાને ખુસરૂકો ફાશ શિકસ્ત દેકર કસરેશીરીન ઓર હલવાનપર કબઝા કર લિયા. ઓર હલવાનમેં એક છાવની કાયમ કરકે ઉસ કિયામકો અરબ

હુકુમતકી હદ કરાર દિયા. મદાયનસે લેકર હલવાન તક ઇર્દગિર્દ કે તમામ રઈસ હાશમકે પાસ આયે ઓર બખુશી ખાતિર એહલે અરબકી હિફાઝતમેં દાખિલ હોતે ગયે.

સાઅદ બિન અબી વિકાસ રદી૦ ને માલે ખુમસ મએ ફતેહકી ખુશ ખબરીકે એક નવ જવાનકી હિફાઝતમેં જીસકા નામ ઝિયાદ થા મદીને રવાના કિયા. યેહ ઝિયાદભી ઉમરૂ બિન આસ રદી૦ કી તરાહ બડા ઝહીન થા. તારીખે ઇસ્લામમેં બડી શોહરતકા આદમી સાબિત હુઆ. જબ ઝિયાદ ખત ઓર ખુમ્સ લેકર મદીનેમેં પહોંચા તો ઉસને મફતુહા ઇલાકેકી સર સબઝી ઓર મુસલમાનોંકી શુજાઅત ઓર બહાદુરી કે કારનામે બડી ફસાહતકે સાથ બતાયે. જીનકો સુનકર હઝરત ઉમર રદી૦ ઓર દીગર સહાબા રદી૦ નિહાયતહી ખુશ હુએ. ઝિયાદ રદી૦ને સાઅદ રદી૦ કે હુકમ કે બ મુજબ હઝરત ઉમર રદી૦ કી ખિદમત મેં યેહ ભી અર્ઝકી કે “ ઇજાઝત હો તો ખુરાસાન પર ચઢાઈ કી જાયે ” મગર હઝરત ઉમર રદી૦ ને ફરમાયા કે “ આગે મત બઢો, મુઝકો ફુતુહાતકી બનિસ્બત મોમેનોંકી સલામતીકા ઝિયાદા ખ્યાલ હય. જીસકદર ઇલાકા ફતેહ હુઆ હય હમારે લિયે ઈસી કદર કાફી હય. ઇસ ઇલાકેકા ઇન્તિઝામ દિલ લગા કર કરો ઓર રિઆયાકો ખુશહાલ બનાઓ.”

ફિર માલેગનીમત તકસીમ કે લિયે ખોલા ગયા. હઝ-

રત ઉમર રદી૦ આબદીદા હો ગયે. ઉસપર હઝરત અબ્દુર્રેહમાન બિન ઔફ રદી૦ ને કહા—

"યા અમીરૂલ મોમેનીન ! યેહ રોનેકા કોનસા મુકામ હય. અલ્લાહ તઆલા મોમેનોંકો ખઝાનોં પર ખઝાને બખ્શરહા હય ઔર આપ ઉનકો દેખકર રોતે હંય. યેહ તો ખુશી ઔર શુક્રકા મુકામ હય." હઝરત ઉમર રદી૦ ને ફરમાયા—

"મેં ઇસ અંદેશેસે રોતા હું કે દુન્યા બુરા અસર મોમેનોંકે પાસ લાતી હય. કહીં અયસા ન હો કે મોમિન દુન્યા કે ઇબિતિલામેં ફંસકર અલ્લાહ તઆલાકો ભૂલ જાયેં ઔર દુન્યા કે લાલચમેં ફંસ જાયેં ઔર ઉનકાભી વોહી હાલ હો જયસે કે ઇસ દુન્યાપરસ્તોંકા હુઆ હય, જો ઇસકે માલિક થે. અલ્લાહતઆલાકા તો દિલસે શુક્ર ગુઝાર હું કે ઉસને અપને વાઅદે પૂરે કિયે. મગર મુસલમાનોંકી તરફસે મેં ફિકરમંદ હું કે કહીં વોહ અપને એહેદકો ન ભૂલ જાયેં ઔર દુન્યા પરસ્તોંકી તરાહ મસાયિબમેં ન મુબતિલાહોં."

ઇસકે બાદ હઝરત ઉમર રદી૦ને માલે ગનીમત મોમેનોંમેં હસ્બદસ્તુર તકસીમ કર દીયા ઔર આપ હસ્બે માઅમૂલ કપડે ઝાડ કર ઉઠ બયઠે.

જબ સાઅદ રદી૦કો હઝરત ઉમર રદી૦ કા પયગામ

પહોંચા કે શાહે ઇરાનકે તઆકુબકે ખ્યાલસે ખુરાસાનપર ચઢાઇ ન કરો ઓર હલવાનસે આગે ન બઢો તો ઉન્હોંને મદાયનકી હિફાઝતકે ખ્યાલસે એક મુખ્તસરસા લશ્કર તકરીતમેં ભેજ દિયા. કયોંકે વહાં રૂમી બયઠે થે ઓર ઈસાઇ બદ્દુભી ઉનકે મદદગાર થે. ઉનકી તરફસે ખતરા થા કે દજલાકે રાસ્તે મદાયનપર હમલા આવર ન હોં. તકરીત મદાયનસે ઉપર કરીબન એકસો મીલકે ફાસલેપર દજલાકે કિનારે વાકેઅ થા. જબ ઇસ્લામી લશ્કર વહાં પહોંચા તો રૂમીયોં ઓર બદ્દુઓંને બડી સખ્તીસે મુકાબિલા કિયા મગર આખિર હાર ગયે ઓર બદુઓંને રૂમીયોંકો સલાહ દી કે આવ મુસલમાનોં સે સુલેહ કરલેં રૂમીયોંને ન માના ઓર બદ્દુઓંકો મુખાલિફ પાકર દરીયાકે રાસ્તે ભાગને પર તૈયાર હો ગયે. એહલે ઇસ્લામકો ઈસકી ઇતતિલાઅ મિલ ગઇ ઓર ઉન્હોંને ફિરફોર ઉનકો ઘેર લિયા. રૂમી જાનોંસે હાથ ધોકર જવાંમર્દીસે લડે મગર ઇસ્લામી તલવારોંકા લુકમા બન ગયે. તકરીતકો ફતેહ કરકે એહલે ઇસ્લામને મુસલપર ચઢાઇકી મગર એહલે મુસલને બિદૂં લડાઇ કરનેકે એહલે ઇસ્લામકી ઇતાઅત મંઝુર કરલી ઓર બખુશી ઉનકી હિફાઝતમેં આ ગયે.

ફતેહ તકરીત વ મોસલ.

સને ૧૭ હિજરીમેં હરકુલકે ઈશારેસે એહલે અરબકે

ખિલાફ બગાવત બપા હુઇ ઓર મગરેબી જઝીરેકે ઇસાઇ બહદુલી હરકુલકે ઇશારેસે ઉસ બગાવતમેં શરીક હો ગયે. ઇસપર હઝરત ઊમર રદી૦કા હુકમ પહોંચનેપર સાઅદ બિન અબી વિકાસ રદી૦ને એક દસ્તા ફોજ તો કઅકાકી સરકરદગીમેં બતોર કુમક શામકો રવાનાકીયા ઓર અયાઝ બિન ગનમ રદી૦કો મુખ્તસરસા લશ્કર દેકર મગરેબી જઝીરે કો મગલૂબ કરનેપર મામૂર કિયા જીસકા ઝિક્ર ઇલાહિદા બાબમેં કિયા જાયગા.

બસરા ઓર કૂફેકી બુન્યાદ.

જબ એહલે અરબને દજલા ઓર પુરાતકા ડેલ્ટા યાઅને ઇરાકકા ઝેરીન હિસ્સા ફતેહ કરકે શહેર અબલાપર કબઝા કરલિયા તો વહાં એહલે અરબકી એક છોટીસી બસ્તી કાયમ હો ગઇ. કયોંકે અબલા બડી તિજારતકી મંડી થી ઓર હિંદુસ્તાનકા માલે તિજારત ખિલીજે ફારિસકે રાસ્તે વહાં આતા થા. ઓર હિંદુસ્તાનકે સોદાગરોંને વહાં કોઠીયાં બના રખખી થીં. હઝરત ઊમર રદી૦ને ઇસ ખયાલસે ઈરાકકા રાસ્તા હિન્દુસ્તાનકે સાથ ખુલા રહે ઓર અયસા નહોકે શાહે ઈરાન શાહે હિંદુસ્તાનસે ઈમદાદ તલબ કરે ઓર શાહે હિંદ ખિલીજે ફારિસકે રાસ્તે અપની ફોજ ઈરાકમેં ભેજ દે યેહ તજવીઝકી કે ખિલીજેફારિસકે સાહિલપર એક શહેરકી

બુન્યાદ ડાલ કર વહાં એહલે અરબકી છાવની કાયમકી જાય તાકે જુનુબી ઇરાન યાઅને એહલવાઝ (ખોઝિસ્તાન) ઓર ફારિસકી તરફસે ઈરાની ફોજ ઇરાકપર હમલા ન કર સકે ઓર ન હિંદુસ્તાનકી ફોજ બસૂરત શાહેઇરાનકી ઇમદાદ કરનેકે ખિલીજે ફારિસકે ઇરાકી સાહેલપર ઉતર સકે. ચુંકેઅરબકી સલતનત વસીઅ હોતી જાતીથી ઇસલિયે હઝરત ઊમર રદી૦કો ઇસ બાતકા અઝહદ ખ્યાલ રહેતા થા કે સલતનતકી સરહદેં મઝબૂતકી જાયેં. ઓર કીસી બેરૂની અચાનક હમલેકી ખાતિર ખ્વાહ રોક કરદી જાયે. ચુંનાચે ઉન્હોંને અતબા બિન અદ્દવાન આઝની રદી૦કો હુકમ દીયા કે ખિલીજે ફારિસકે સાહેલપર કોઇ અચ્છી જગે તજવીઝ કરકે એક શાહેર આબાદ કરો. અતબાને પહલે થોડી જગે તજવીઝકી જો અબલાકે કરીબ એક અરબ બસ્તી બન ગઇથી. ઇસલિયે ઉસકો છોડકર ખિલીજે ફારિસસે સિત્તેર મીલ મગરેબમેં દરીયાએ શતલ અરબ (દજલા ઓર ફુરાત. જહાં બાહમ મિલતે હુંય ઓર ફિર મિલકર બહેતે હુએ ખિલીજે ફારિસમેં જા ગિરતે હુંય વહાંસે ઉસકા નામ બજાએ દજલા ઓર ફુરાતકે શતલ અરબ લિયા જાતા હય) કે કિનારે એક શાહેરકી બિના રખ્ખી ગઈ જીસકા નામ બસરા રખ્ખા ગયા. ઓર ઉસમેં ઝિયાદા તર એહલે હિજાઝ યાઅને શિમાલી અરબકે બાશિન્દે આબાદ કિયે ગયે. ઇસ શહેરને બડી રવનક પકડી ઓર અબલાકે બજાએ

ઈરાકકા બંદર ઓર તિજારતકા સેન્ટર બન ગયા. હઝરતે ઊમર રદી૦ને ઈસ શહેરકા હાકિમ યાઅને ગવરનર પહેલે અતબા રદી૦કોહી નામઝદ કિયા.

બસરાકે ઈલાવા એક શહેર ઓરભી આબાદ કિયા ગયા જિસકી વજેહ યેહ હુઈ કે મદાયનકી આબો હવા એહલે અરબકો મુઆફિક ન આઈ. જબ મદાયનસે કુચ્છ એહલે અરબ વાપિસ મદીને ગયે તો હઝરત ઊમર રદી૦ ઉનકો ઝર્દરૂ ઓર કમઝોર દેખકર તાઅજ્જુબસે પૂછને લગે કે "તુમ કયા હો ગયા હય ?"

ઉન્હોંને કહા કે "મદાયનકી આબો હવા એહલે અરબકે મિઝાજકે મુઆફિક નહીં. ઈસલિયે હમ કમઝોર ઓર લાગિર હો ગયે હુંય." ઉસપર હઝરત ઊમર રદી૦ને સાઅદ બિન અબી વિકાસ રદી૦કો હુકમ ભેજા કે "ફુરાતકે કિનારે કોઈ સેહેતબક્ષ જગે તલાશ કરો ઓર મદાયન બિલ્કુલ છોડ દો."

સાઅદ રદી૦ને ચંદ આદમી ઈસ કામપર લગાયે ઉન્હોંને ફુરાતકે કિનારે કૂફેકી જગા પસંદકી જો હીરાસે તીન માઈલકે ફાસલેપર એક કસ્બા થા. કૂફેકે મુતઅલ્લિક યેહ રિવાયત હય કે હઝરત નુહ અલ૦ ઈસી જગેસે અપની કિશ્તીપર સવાર હુએથે. ઓર જબ સાંપકો બ

વજેહ હઝરત આદમ અલ૦કો વરગલાનેકે બહિશ્તસે નિકાલા ગયા તો વોહ કૂફેકી ઝમીનમેં ફેંકા ગયા. યેહી વજેહ હય કે કૂફેકે લોગ બે વફા મશહુર હંય ઔર ઉનકો કૂફી લાસુફી કહેતે હંય. મગર યેહ નહીં કહા જાસકતા કે યેહ રિવાયત કહાંતક સહી હય. અરબકી કદીમ રસમુલ ખત ભી ખતે કુફીકે નામસે મશહુર હય. કુફેમેં ઝિયાદાતર જુનુબી અરબ યાઅને એહલે યમન આબાદ હુએ.

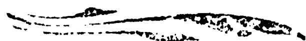
ઇબ્તિદામેં ફોજકે લિયે કુસ વગેરાકે મકાન બનાયે ગયે મગર જબ આતિશ ઝદગીકી વારદાતેં બકસરત હોનેં લગીં તો હઝરત ઉમર રદી૦સે પુખ્તા મકાન બનાનેકી ઇજાઝત તલબકી ગઈ. હઝરત ઉમર રદી૦ને ફરમાયા કે— "સીપાહીયોંકે લિયે તો યેહી મુનાસિબ હય કે વોહ આરઝી મકાનમેં રહેં લેકિન જબ યેહ સૂરત ખતરનાક હય તો બહેતર હય કે પુખ્તા મકાન બનાલો." ચુંનાચે કુફા બડે વસીઅ પેયમાનેપર તાઅમીર કિયા ગયા. ગલીયાં સીધી ઔર બાઝાર ચોડે રખે ગયે. દરમ્યાનમેં એક વસીઅ ચોક છોડા ગયા જીસમેં આલીશાન મસ્જીદ તાઅમીર કી ગઇ ઔર એક ચોકમેં સાઅદ રદી૦ને અપને લિયે ભી આલીશાન મકાન તાઅમીર કિયા ઔર ઉસકે આગે મદાયનકે શાહી મહેલકી દેવડી જો લકડીકી બની હુઈથી ઔર સનઅત ઔર કારીગીરીકા આલા નમૂના થી વહાંસે ઉઠવા કર લગાઇ ગઈ.

જબ હઝરત ઊમર રદી૰કો ઇસ બાતકી ઇત્તિલાઅ મિલી તો ઉન્હોંને નારાઝગીકા ઈઝહાર કિયા ઓર મોહમ્મદ બિન મુસલિમા રદી૰કો ખત દેકર હુકમ દિયા કે કુફેમેં લે જાઓ ઓર સાઅદ રદી૰કે મકાનકી દેવડી જલા દો. ખતમેં યેહ લિખાથા કે—

"મુઝે ઇત્તિલાઅ હુઇ હય કે તુમને શાહેઈરાનકી માનિંદ અપને લિયે એક આલીશાન મહેલ બનાયા હય ઓર ઉસકે આગે કિસરાકે મહેલકી દેવડી લગાઈ હય. તાકે જો લોગ તુમારે પાસ ફરીયાદ લેકર ઇન્સાફ માંગને આયેં ઉનકો દરબાન તુમ તક પહોંચનેસે રોકે રખેં યેહી દસ્તુર શાહાને ઇરાનકા થા ઓર ઉસકી તુમ તકલીદ કરના ચાહતે હો. કયા તુમકો આં હઝરત સલ૰કી તકલીદ પસંદ નહીં? કયા તુમકો માઅલૂમ નહીં કે શાહાને ઈરાન શાહી મેહલાતસે નિકાલે જાકર તેહતુસ્સરામેં પહોંચાયે ગયે હુંય? લેકિન આં હઝરત સલ૰ ગરીબાના કચ્ચી કોટડીસે ઉઠાયે જાકર અર્શેબરીંપર બિઠાયે ગયે હુંય. ઈસલિયે તુમકો ચાહીએ કે આં હઝરત સલ૰કી તકલીદ કરો. કયોંકે ઉસમેં તુમારી આકેબતકી બહેતરી હય. મેંને મોહમ્મદ બિન મુસલિમા રદી૰કો હુકમ દીયા હય કે વોહ તુમારી દેવડી જલાદે તાકે લોગ બે ખટકે ઓર બિલા રોક ટોક તુમારે પાસ આ જા સકેં, ઓર ઉન્હેં જો કુચ્છ કહેનાહો તુમારે

પાસ બખુબી કહે સકે. તુમારે લિયે સિર્ફ દો કોટડીયાં કાફી હૈ'ય એક રહેનેકે લિયે ઓર દુસરી બયતુલ માલ (ખઝાને આમરાહ) કે લિયે. ”

મોહમ્મદ બિન મુસલિમા રદી૦ જબ કુફેમેં પહોંચે તો સાઅદ રદી૦ ઘરમેં મોજુદ નથે. ઓર મોહમ્મદ રદી૦ ને જાતેહી હેવડીકો આગ લગાદી. મગર એક રિવાયતમેં હય કે, સાઅદ રદી૦ ઘરમેં મોજુદ થે. ઓર મોહમ્મદ રદી૦ ને ઉનકો બાહિર બુલાકર હઝરત ઉમર રદી૦ કા ખત દીયા. સાઅદ રદી૦ ને ઉસ ખતકો સર આંખોપર રખા ઓર ખુદ ને હેવડી જલાદી. ઓર ફિર મોહમ્મદ રદી૦ કો અંદર લે ગયે. ઓર ઉનકી ખાતરદારી કી. મોહમ્મદ રદી૦ને વાપિસ જાકર હઝરત ઉમર રદી૦ કી ખિદમતમેં અર્ઝ કી કે “સાઅદ રદી૦ ને આપકે હુકમકી બસરો ચશ્મ તાઅમીલકી ઓર મુતલક ચુંનોચરા નહીંકી.”

બાબ ૩

ફતેહ ખુઝિસ્તાન (અહલવાઝ વગેરા)

સને ૧૮ હીજરી

સુબે ખુઝિસ્તાન, ઇરાકકે ઝેરીન હિસ્સે (ડલ્ટા) કે મશરિકમેં હય ઓર ડલ્ટા કે સાથ મિલા હુઆ હય. યેહ સુબા બડા શાદાબ ઓર ઝરખેઝ થા, ઇસમેં ઘહુ, કપાસ, ચાવલ ઓર નેશકર બકસરત પયદા હોતે થે. ઓર ઉસમેં કઇએક પુર રવનક શહેર થે જીનકો તિબરિ સિતારોંકે ઝુન્ડસે તશબીહ દેતે હુંય. ઉનમેંસે બડે મશહુર અહેલવાઝ, સોસ, તુસ્તર ઓર રામ હુરમઝ થે.

હુરમઝાન ખુઝિસ્તાનકા ગવરનર થા. ઓર નીમ તાજ પહેના કરતા થા. અલાવા ઉસકે શાહી ખાનદાનસે થા. શાહે ઇરાનકે હાં ઉસકી બડી ઇઝઝત ઓર તવકીર થી.

હુરમઝાન કાદસીયા ઓર બાબુલસે ભાગકર એહલવાઝમેં આ ગયા થા. ઓર અપને ઇલાકેપર બદસ્તૂર હુકમરાં થા. જબ ઉસને દેખા કે, એહલે અરબને ડલ્ટામેં બસરા આબાદ કરકે વહાં મુસ્તકિલ છાવની ડાલદી હય તો ઉસકો યેહ બાત નિહાયત ના ગવાર ગુઝરી ઇસપર ઉસને ઇરાકકી સરહદ પર

હમલે કરને શુરૂઅ કીયે. બસરેસે એહલવાઝ કરીબન એકસો મીલકે ફાસલેપર થા ઓર ઉસકી હદ ઇરાકકે સાથ મિલી હુઇથી. અતબા રદી૦ ને જો બસરેકે ગવરનર થે. ઇસ હાલસે હઝરત ઊમર રદી૦ કો ઇત્તિલાઅ દી ઓર લિખા કે “ જબતક એહલવાઝ ફતેહ નહોગા ઈરાકકી સરહદ પર અમન કાયમ નહીં રેહ સકેગા. ” હઝરત ઊમર રદી૦ ને અતબા રદી૦કો ઈજાઝત દી કે ઉન હમલોંકો રોકનેકે લિયે અહેલવાઝ પર ફોજકશી કરદે ઓર સાઅદ બિન અબી વિકાસ રદી૦ ગવરનરે કુફેકોભી લિખ ભેજા કે, કુફેસે અતબાકે પાસ કુચ્છ ફોજ રવાના કરો. કુફેકી ફોજ જબ બસરેમેં પહોંચી તો અતબા રદી૦ બસરે ઓર કુફેકી મુત્તહદા ફોજ લેકર ખુઝિસ્તાનકી તરફ બઢે.

એહલવાઝકે ઈલાકેમેં એક અરબ કોમભી આબાદ થી. જીનકે સાથ હુરમઝ બડી બદસલૂકી ઓર તશદ્દુદસે પેશ આતાથા. ઓર વોહ ઉસકે હાથસે સખ્ત તંગ આયે હુએ થે. જબ અતબા મએ અપને લશ્કરકે સરહદે એહલવાઝમેં પહોંચે તો ઉસ મુકામકા સરદાર જીસકા નામ કુલબ બિન વાયલ થા. અતબાકો આ મિલા ઓર કહેને લગા કે “હુરમઝાનકે ખિલાફ હમ તુમકો ખાતિર ખ્વાહ ઈમદાદ દેંગે. તુમ બેશક મેરે સાથ આગે બઢો ઓર ઉસ ઝાલિમકો શિકસ્ત દો. તાકે હમ ઉસકે તશદ્દુદસે નજાત પાયેં. અતબાને કુલબકી ખ્વાહિશકે મુતાબિક ઉસકે સાથ કરારદાદ કરલી.

હુરમુઝાનકો ઇસ્તિલાઅ મિલ ચુકીથી. વોહ ફોજ તૈયાર કરકે એહલવાઝસે નિકલા તાકે અરબ લશ્કરકો રાસ્તેમેંહી રોકલે. જબ દોનોં લશ્કર એક દુસરેકે મુકાબિલ હુએ ઓર લડાઈ ઝોરપર થી તો કુલબ બિન વાયલ અપની કોમ લેકર દુશ્મની લશ્કર પર ટુટ પડા. અબ હુરમઝાન દોનોં તરફ ઘિર જાનેસે સખ્ત ઘભરાયા. ઓર જાન બચાકર ભાગ નિકલા. ઇસકી ફોજભી ઇસકો ભાગતે દેખકર મયદાન છોડ ગઈ ઓર હુરમઝાનને એહલવાઝકે કિલેમેં પનાહલી. અતબા ઓર કુલબ બરાબર ઉસકે તઆકુબમેં પહોંચે ઓર હુરમઝાનકો એહલવાઝસે ભાગનેપર મજબૂર કિયા. હુરમઝાનને અપની હાલત ખરાબ દેખકર સુલેહકા પયગામ ભેજા ઓર ઇસ શર્તપર સુલેહ હુઈ કે " હુરમઝાન સાલાના ખિરાજ દિયા કરે ઓર એહલવાઝ એહલે અરબકે હવાલે કર દે. " હુરમઝાનને ઈન શરાયતકો મંઝુર કર લિયા ઓર એહલવાઝકા હાકિમ એહલે અરબકી તરફસે કુલબ બિન વાયલકો નામઝદ કિયા ગયા.

માલેગનીમતકા પાંચવા હિસ્સા નિકાલકર મદીને ભેજા ગયા ઓર બાકી લશ્કરમેં તકસીમ કર દિયા ગયા. જબ કાસિદ ફતેહકી ખુશ ખબરી લિયે હુએ મએ ખુમુસ મદીને પહોંચા તો ઉસને હઝરત ઉમર રદી૦ કી ખિદમતમેં અર્ઝ કી કેઃ—

" એહલે અરબ અયશ પસંદ હોતે જાતે હંય દુન્યા

ઉનકી આંખોંમે પસંદીદા દિખાઈ દેતી હય ઓર સોને ચાંદીસે ઉનકો પ્યાર પયદા હો ગયા હય. ” ઇસપર હઝરત ઉમર રદી૦ને અતબાકો મદીનેમેં તલબ કરકે ચશ્મ નુમાઇકી ઓર કહાકેઃ-

“ એહલે અરબકે હાલચાલકી અચ્છી તરાહ નિગરાની કરો ઓર ઉનકો અયશો ઇશરતમેં ન પડને દો. ”

એક રિવાયત હય કે અતબા ખુદ હઝરત ઉમર રદી૦ કી ઈજાઝતસે હજ કરને ગયાથા. જબ અતબા મદીનેસે વાપિસ આયા તો રાસ્તેમેં મર ગયા. ઉસકી જગે હઝરત ઉમર રદી૦ ને મુગીરા બિન શઅબાકો બસરેકા ગવરનર મુકરર ફરમાયા.

થોડે અરસે બાદ કુલબ બિન વાયલ ઓર હુરમઝાનમેં જો બિરાદરીકે મુતઅલ્લિક કુચ્છ ઝગડા હો ગયા ઓર હુરમઝાનને લશ્કર આરાસ્તા કરકે એહલવાઝપર ચહાઇ કરદી. ઇધરસે ઇત્તિલાઅ પહોંચનેપર મુગીરા રદી૦ભી બસરેસે ફોજ લેકર પહોંચે. હુરમઝાનને ફિર શિકસ્ત ખાઇ ઓર સુલેહ કી. મુગીરાને ફિર ઉસકે સાથ સુલેહ કરલી કયોંકે હઝરત ઉમર રદી૦ બાર બાર યેહી તાકીદ ફરમાતે થે કે એહલવાઝસે આગે મત બઢો અયસા નહોકે તુમ દૂર નિકલજાઓ જહાંસે તુમારી ખબર મુઝકો ઓર મેરી ખબર તુમકો ન મિલ સકે.

ઇસસે કુચ્છ અરસે બાદ હઝરત ઉમર રદી૦ને મુગીરા રદી૦કો મદીનેમેં વાપિસ બુલા લિયા ઓર અબુ મુસા અશઅરી રદી૦કો બસરેકા ગવરનર બનાકર ભેજા. મુગીરા બિન શઅબા રદી૦ને સિર્ફ દો સાલ બસરેકી ગવરનરી કી.

તિબરીને એક રિવાયત લિખી હય કે જબ અતબા બસરેકા ગવરનર મુકરર હુઆ તો બહેરેનકે હાકિમ અલાઅ બિન ખદરીને યેહ દેખકર કે સાઅદ બિન અબી વિકાસ રદી૦ ઓર દીગર સહાબીયોંને બડી શોહરત ઓર નેકનામી હાસિલ કી હય ઓર બહોતસે શહેર ફતેહ કરકે અરબ સલલતનતમેં શામિલ કીયે હંય. યેહ ખ્વાહિશ કી કે વોહ ભી કોઇ શહેર ફતેહ કરકે નામવરી હાસિલ કરે. ચુનાંચે ઉસને બહેરેનસે ફોજ જમે કરકે કિશ્તીયોંમેં સવાર કી ઓર ખલીફએ સાની રદી૦કી ઇજાઝતકે બગેર બરાસ્તે સમંદર ફારિસ્તાન કે જુનુબી સાહિલપર જા ઉતરા. કિસીને ઉસકી મુઝાહિમત ન કી ઓર વોહ બિલા રોકટોક અસ્તખર તક પહોંચ ગયા. મગર યહાં ઉસકો બડી મુશ્કિલ પેશ આઇ. ઇધરતો અસ્તખરકી ફોજને ઉસકા મુકાબિલા કિયા ઓર ઉધર ફારિસ્તાનકે હાકિમને ઉસકે અકબમેં ફોજ ભેજકર સમંદર ઓર બસરેકે રાસ્તોંકો રોક લિયા ઓર બહેરેનકી ફોજકો તીન તરફસે ઘેર લિયા. અલાઅ કો બડી દિક્કતકા સામના હુઆ. ન તો વોહ સમંદરકી તરફ વાપિસ જા સકતા

થા ઓર ન બસરેકી તરફ પહોંચ સકતા થા. ઇસ બુરી હાલતમેં ઉસને મજબૂર હોકર ખલીફા રદીહોકો ઈત્તિલાઅ ભેજી ઓર અપને કુસુરકી મુઆફી તલબકી. હઝરત ઉમર રદી૦ને ઇત્તિલાઅ પાતેહી અતબાકો લિખ ભેજા કે "બસ-રેસે ફોજ રવાના કરકે બહેરેનકી ફોજકો ઈસ મખમસેસે નજાત દિલાયે." અતબાને હુકમ પહોંચતેહી લશ્કર કશીકી ઓર ઈરાની ફોજકો જો બસરેકા રાસ્તા રોકે પડી થી શિકસ્ત દેકર અલાઅકા રાસ્તા ખોલ દિયા ઓર અલાઅકી ફોજકો નરગેસે નિકાલકર અપને હમરાહ બસરેમેં લે આયા ઓર વહાંસે બહેરેનમેં વાપિસ ચલા ગયા. હઝરત ઉમર રદી૦ને ઉસકા કુસુર મુઆફ કર દીયા ઓર ઉસકો તમબીહ કી કે "આયનંદા બિલા ઈજાઝત કોઇ કામ ન કરના ઓર ફોજકો કભી કશ્તીમેં સવાર ન કરના કયોંકે સમંદર ખતર નાક હય ઓર ઉસકા કોઈ એતિબાર નહીં અયસા ન હોકે મુસલમાન કહીં ગર્ક હો જાયેં.

ઇસ ફોજકશી ઓર ફિર ઉસકી વાપિસીકા નતીજા યેહ હુઆ કે હાકિમે ખુઝીસ્તાન ઓર ફારિસ્તાન કે હોંસલે બઢ ગયે. ઓર ઉન્હોંને બસરેકે સાથ મારકે આરાઈકા બાઝાર ગર્મ રખા. લેકિન જયસાકે બ્યાન હો ચુકા હય હુર-મુઝાનકો હર મોકેપર શિકસ્ત હુઇ ઓર શિકસ્તકે બાદ સુલેહકા મુલ્તજી હોતા રહા ઓર ઉસકા યેહ શેવા હો ગયા

થા કે ઝરાસા મોકાપાતા તો સુલેહ તોડકર જંગપર આમાદા હોજાતા.

જબ મુગીરા બસરે સે ચલા ગયા ઓર અબુ મુસા રદી૦ ઉસકી જગે બસરે કે ગવરનર મુકર્રર હુએ તો હુરમઝાનને શાહે યઝદેજર્દકી તહેરીકપર ફિર લડાઇકે લિયે લશ્કર આરાસ્તા કિયા ઓર યઝદેજર્દકે હુકમસે ફારિસ્તાનકે હાકિમને જીસકા નામ તીબરીને શેહરક લિખા હય હુરમઝાનકા સાથ દિયા. ફારિસ્તાન ઓર ખુઝીસ્તાનકી ફોજે મુતતહિદ હોકર બસરેકી સરહદકી તરફ બઢીં. અબુ મુસાને હઝરત ઊમર રદી૦કો ઇત્તિલાઅ દી કે "ઇસદફા ઇરાની લશ્કર કસરતકે સાથ જમા હુઆ હય ઓર મુકાબિલા ખતરનાક હોગા. બહેતર હોકે આપ મેરે લિયે કુમક રવાના ફરમાયેં" હઝરત ઉમર રદી૦ ને કુફેમેં હુકમ ભેજા કે નોઅમાન બિન મકરનકો ફોજ દેકર બસરેકી ઇમદાદકે લિયે રવાના કીયા જાયે ઓર અબુ મુસાકો લિખ ભેજા કે "લશ્કર કી કમાન નોઅમાનકે હાથમેં રહે, કયોંકે વોહ ફને જંગમેં અચ્છી મહારત રખતા હય ઓર બડા દિલાવર સિપાહી હય."

ઈરાની લશ્કર રામ હુરમઝમેં કેમ્પ લગાયે હુએ થા કે ઇસ્લામી લશ્કર ઉસકે બિલ મુકાબિલ પહોંચ ગયા. લડાઇ ખુંરેઝ હુઇ ઓર હુરમઝાનને જો મુત્વાતિર એહલે

અરબકી લડાઇયાં દેખ ચુકાથા ઓર એહલે અરબકે હમલોંકા તજરૂબા કિયે હુએ થા અપની ફોજકો બડી હુનરમંદીસે લડાયા. મગર એહલે અરબકા ઇકબાલ યાવર રહા ઓર તાઇદે ઇલાહી ઉનકે શામિલે હાલથી. હુરમઝાનકી હુનરમંદી ઓર ઇરાની ફોજકી શુજાઅત કુચ્છ કામ ન આઈ ઓર હુરમઝાનકો ઓર કોઇ ચારા ન રહા. સિવાય ઇસકે નિહાયત અંદોહગીં ઓર હસરત ભરે દિલકે સાથ મયદાને જંગસે ભાગકર શુસ્તરમેં જો એહલવાઝકે શિમાલમેં પચાસ મીલકે ફાસલેપર થા પનાહગુઝીન હુવા. ઇસ્લામી લશ્કર ઈસિ મઆરિકેમેં કામિલ ફતેહ પાકર આગે બઢા ઓર શુસ્તરકા મુહાસિરા કર લિયા. હુરમઝાનને શુસ્તરકે કિલેકો અચ્છી તરાહ મહેફુઝ કરલીયા થા. ઓર યુંહભી યેહ કિલા જો શાપુરકા બનાયા હુવાથા ના કાબિલે તસ્ખીર સમઝા જાતા થા. ઇસ્લામી લશ્કરકો ઇસકે ફતેહ કરનેમેં વાકઈ બડી દિક્કત પેશ આઇ ઓર કામિલ છે માહ તક મુહાસિરા કિયે રહે.

હુરમઝાન કભી કભી ફોજ લેકર મયદાનમેં નિકલતા થા. મગર પસપા હોકર ફિર કિલેબંદ હો જાતા થા. એહલે ઈસ્લામભી મોકાઅ પાકર કિલેપર હમલા કરતે મગર મજબૂર હોકર વાપિસ આ જાતે. ઈન લડાઇયોંમેં ફરીકેનકે બહોતસે આદમી કામ આયે. હઝરત ઉમર રઝી૦ કો મુહાસિરેકે

હાલાતસે બરાબર ઈતતિલાઅ દિજાતીથી. જબ મુહાસિરેકો દેર હો ગઈ તો હઝરત ઉમર રઝી૦ ને ઈસ્લામી સિપેહ સાલારકો કહેલા ભેજા કે "તુમારે હમરાહ આં હઝરત સલ૦ કે ખાસ સહાબી હઝરત અનસ* બિન માલિક રઝી૦ મોજુદ હંય ઓર વોહ મુસ્તુજાબુદ્દાઅવાત હુંય. ઉનકો કહો કે ઈસ્લામી લશ્કરકી ફતેહકે લિયે દુઆ માંગે" ઈસ હુકમકે પહોંચને પર હઝરત અનસ બિન માલિક રઝી૦ સે ઇસ્તદઆ કી ગઇ આપને નિહાયત ખુલુસસે યેહ દુઆ માંગી.

"અય હમારે પરવર દિગાર મુઝકો શહાદત દે. ઓર ઈનકો ફતેહ અતાકર."

દુસરે દિન હુરમઝાન ફિર લશકર લેકર મયદાનમેં નિકલા. એહલે અરબને બડે જોશસે મુકાબિલા કિયા. હઝરત અનસ રઝી૦ જો બડે શેર દિલ સિપાહી થે ઇરાની લશકરકી સફોંકો ચીરતે હુવે ઉસ મુકામપર પહોંચ ગયે જહાં હુરમઝાન અપને લશકરકો લડાઇકે લિયે ઉકસા રહાથા. હઝરત અનસ રઝી૦ હુરમઝાનકી તરફ બઢે મગર હુરમઝાનને ઉસી વકત અયસા તાક કર તીર ચલાયા કે હઝરત અનસ રઝી૦ કે સીનેપર બયઠા ઓર ઉસકે ઝખમસે આપ શહીદ હો ગયે. એહલે ઇસલામ હઝરત અનસ રઝી૦કે

* એક રિવાયતમેં હઝરત અનસ બિન માલિક રઝી૦ કી જગે ઉનકા ભાઇ બરાઅ બિન માલિક રઝી૦ લિખા હય.

પીછે બરાબર બઢે આ રહેથે ઓર શિદ્દતે હમલેસે ઇરાની સફોંકો તોડ રહેથે કે દુશ્મનોંનને યેહ દેખકર કે એહલે અરબ ગેર મામુલી સરગરમીસે દીવાનાવાર હમલે કર રહે હંય તો ઉસને મુનાસિબ સમઝકર લશ્કરકો વાપિસીકા હુકમ દીયા ઓર કિલેકા દરવાઝા બંદ કરકે ફિર કિલેબંદ હો ગયા.

એહલે ઇસલામ હઝરત અનસ રદી૦ કો શહીદ દેખકર પહેલે તો ગમગીન હુએ મગર ફિર કહેને લગે કે, “ હઝરત અનસ રદી૦ કી દુઆકા એક હિસ્સા તો પુરા હો ગયા હય. ઇનશાઅલ્લાહ દુસરા હિસ્સાભી ઝુરૂર પુરા હોગા ઓર મુસલમાનોંકો ફતેહ હાસિલ હોગી. ” લેકિન યેહ બાત કીસીકો માલુમ ન થી ઓર ન ઉનકે કયાસમેં આ સક્તીથી કે ફતેહ કિસ સુરતસે હાસિલ હોગી યા કિસ વકત હોગી.

લશ્કરે ઇસ્લામ રાતકો અપને કેમ્પમેં આરામ કર રહાથા કે એક ઇરાની લશ્કરે ઇસ્લામકે અમીર કે પાસ આયા ઓર કહેને લગા કે, “ ઇસ તરાહ તો યેહ કિલા ફતેહ ન હોગા લેકિન મુઝે કિલેકે અંદર જાનેકા એક ખુફિયા રાસ્તા માલુમ હય. અગર મુઝે અમાન દો તો મેં આપકો વોહ રાસ્તા દિખા દેતા હું. ” અમીરે લશ્કરને એક મન ચલે આદમીકો જીસકા નામ અશરસ થા. ઉસકે હમરાહ

કર દિયા. ઇરાની અશરસકો કિલેકે એક મમેં લે ગયા જહાંસે નહેરકા પાની કિલેકે અંદર જાતા થા. ઓર ઉસકો કહા કે– " ઇસિ રાસ્તેસે તુમ કિલેકે અંદર જા સકતે હો. " ઇરાની અશરસને ઇસકો કાફી ન સમઝકર કહા "તુમ મુઝે કિલેકે અંદર લે ચલો" ઇરાની અશરસકો અંદર લે ગયા. ઓર ઉસકો વોહ બુરજભી દિખા દિયા જહાં હુરમઝાનકા ડેરાથા.

અશરસ અચ્છી તરાહ ઇતમિનાન કરકે લશ્કરે ઇસ્લામમેં ગયા ઓર અમીરે લશ્કરકો કહા કે, " કિલેકો અંદરસે અચ્છી તરાહ દેખ ભાલ આયા હું અગર સો મનચલે જવાન મેરે હમરાહ કરદો તો કિલેપર કબઝા કરનેકા મેં ઝિમ્મેવાર હોતા હું " નોઅમાનને અબુ મુસા રદી૦ કે મશવિરેસે એકસો બહાદુર મુનતખિબ કરકે અશરસકે સાથ કર દિયે ઓર કહા કે " તુમ કિલેમે પહોંચકર પહેલે દરવાઝા ખોલ દેનેકી કોશિશ કરના મેં જરરાર સવાર લેકર કિલેકે સામને મોજુદ હોઉંગા. હમ સબ ફિરફોર કિલેમેં દાખિલ હો જાયંગે. "

અશરસ સો જવાન હમરાહ લેકર ખુફિયા રાસ્તેસે કિલેમેં દાખિલ હો ગયા ઓર દરવાઝેપર પહોંચકર મુહાફિઝોકો કત્લ કરના શુરૂઅ કરદિયા. મુહાફિઝ ઇસ અચાનક હમલેસે સરાસીમા હોકર ઇધર ઉધર ભાગ નિકલે ઓર

કિલેમેં સખ્ત ગભરાહટ ફયેલ ગઈ. અશરસને દરવાઝા ખોલ દિયા ઓર આપ હમરાહીયોંકો લેકર હુરમઝાન કે બુરજકી તરફ ગયા. હુરમઝાનકો ઇતિલાઅ મિલચુકી થી કે દુશ્મનકા લશ્કર કિસી તરાહ કિલેમે દાખિલ હો ગયા હય. વોહ મએ અપને મુહાફિઝોંકે મુસલ્લાહ હોકર મરને મારનેપર તૈયાર હો ગયા. જબ અશરસ ઓર ઉસકે હમરાહી બુરજમેં પહોંચે તો હુરમઝાનને કહા.

“ અય અરબો ! તુમને કિસી ચાલાકીસે કિલેમેં દખલ તો કર લિયા હય લેકિન યેહ ઉમીદ ન રખો કે મુઝકો તુમ બઆસાની ગિરફ્તાર કર સકોગે. મેરે તરકશમેં બહોત તીર હંય ઓર મેરે મુહાફિઝભી તીર અંદાઝીમેં કામિલ માહિર હંય ઇસ જગેસે હમ તીર ચલાકર તુમારે હઝારોં જવાન કત્લ કરદેંગે ઓર ઇસ બાતકી પરવાહ ન કરીંગે કે હમારી જાનેંભી ઝાયે હો જાયેં લેકિન અગર તુમ મેરે સાથ એહેદ કરો કે તુમ મુઝકો અપને ખલીફાકે પાસ ભેજદોગે ઓર મેરે સાથ કિસી કિસમકી બદસલુકી ન કરોગે તો મેં મુકાબિલા છોડકર અપને આપકો તુમારે હવાલે કિયે દેતા હું. ”

અશરસ યે સુનકર વાપિસ કિલેકે દરવાઝેકી તરફ આયા. નોઅમાન મએ લશ્કરે ઇસ્લામ કિલેમેં દાખિલ હો

ચુકાથા. અશરસને નોઅમાનકો હુરમઝાનકી ગુફતગુસે ઇત-તિલાઅ દી. નોઅમાનને હુરમઝાનકી દરખ્વાસ્ત મંઝુર કરલી ઓર હુરમઝાન નોઅમાનકે પાસ હાઝિર હો ગયા. ઇસ અરસેમેં તમામ ઈરાની લશ્કરને માફી માંગલી થી. ઓર હથિયાર ડાલદીયે થે. નોઅમાનને કિલેપર કબઝા કર લિયા ઓર હુરમઝાનકો ઉસકી દરખ્વાસ્તકે બ મુજબ અરબ સિપાહીયોંકી હિફાઝતમેં મદીને રવાના કર દિયા. શુસ્તરકે ફતેહ હોનેપર નોઅમાનને સુસપર ચઢાઇ કી. જહાં હઝરત દાનીયાલ અલ૦ નબીકી કબર હય. સુસકા દુસરા નામ શાહી શોશાન થા. કયોંકે દો દરિયાઓંકે દરમિયાનમે આબાદ થા. ઓર શાહોને ઈરાનકી તફરીહગાહ થા. ઉસકા ગિર્દોનવાહ નિહાયત સરસબ્ઝ ઓર ખુશનુમા થા. સુસકી ફોજભી કિલેબંદ હો ગઈ ઓર નોઅમાનને ઉસકા મુહાસિરા કરલિયા. મગર થોડે અરસે કે બાદ એહલે કિલેને અમાન માંગલી ઓર ઉનકો અમાન દી ગઈ હઝરત ઉમર રદી૦ કો જબ ઇત્તિલાઅ દી ગઈ તો આપને લિખભેજા કે "હઝરત દાનીયાલ અલ૦ કી કબર અઝસરે નો તામીર કરકે ઉસકી ખાતિર ખાહ હિફાઝત કી જાય." જીસકી વજેહસે અબતક વોહ કબર બડી મહેફુઝ ચલી આતી હય.

સુસકે બાદ નોઅમાનને જન્દ સાબુરપર ચઢાઈ કી ઓર ઉસકો ફતેહ કરકે ખુઝીસ્તાનકા તમામ ઇલાકા ફતેહ

કિયા ઓર ખુઝીસ્તાન અરબ સલ્તનતમેં શામિલ હો ગયા. ઈસ તરફસે ફરાગત હાસિલ કરકે નોઅમાનકા ઇરાદા ઇસ્ફ-હાનપર ચઢાઇ કરનેકા થા કે અયસે વાકેઆત પેશ આગયે જીનકી વજેહસે નોઅમાનકો હઝરત ઊમર રદી૦ કે હુકમસે દુસરી તરફ જાના પડા.

જબ હુરમઝાન શાહી કર્રોફરકે સાથ અરબ સિપાહી-યોંકી હિફાઝતમેં મદીને પહોંચા તો મદીનેકે લોગ ઉસે દેખને નિકલે ઓર અલ્લાહકા શુક્ર કરતે થે કે અયસે મુતકબ્બિર ઓર મોઅઝિઝ ઉમરાવકો અલ્લાહ તઆલાને એહલે અરબકે આગે સરનગું કિયા હય. હુરમઝાનભી અરબકે દારૂલ ખિલાફેકી સાદગી ઓર લોગોંકી બેતકલ્લુફી ઓર સાદા વઝેઅ દેખકર દિલમેં મુતઆજ્જુબ હુવા મગર વોહ ઓરભી હયરાન હુઆ જબકે ઉસને શહેનશાહે અરબકો જીસકે રોઅબ ઓર સતવતસે કયસરો કિસરાકી સલતનતોંમેં ઝલઝલા પડા હુવા થા. અપની આંખોંસે દેખનેકા શર્ફ હાસિલ કિયા.

જબ મુહાફિઝ હુરમઝાનકો હઝરત ઉમર રદી૦ કી ખિદમતમેં લે ગયે તો ઇતતિફાકસે હઝરત ઉમર રદી૦ કારો-બારે ખિલાફતસે ફરાગત પાકર મસ્જીદમેં તનહા સોયે હુએ થે. મુહાફિઝ ઉનકો સોતે દેખકર મયે હુરમઝાનકે એક તરફ અદબસે બયઠ ગયે. હુરમઝાનને પુછા કે:–

" અરબકા બાદશાહ કહાં હય. મુઝે ઉસકે હુઝુર લે ચલો યહાં કિસલિયે લાયે હો" મુહાફિઝોંને કહા કે:—

" યેહ અરબકા શહેનશાહ હય જો તુમારે સામને ચટાઈ પર સો રહા હય " હુરમઝાન યેહ સુનકર શશદર રહે ગયા. ઓર પુછને લગા કે:—

" કયા તુમારા શહેનશાહ યેહી લિબાસ પહેનતા હય?" જવાબ મિલા કે:—

"હાં, અરબકે શહેનશાહકા યેહી લિબાસ હય ઇસીકો હંમેશા પહેનતે હંય જબ કહીંસે ફટ જાતા હય તો ઉસપર પેવંદ લગાલેતે હંય " હુરમઝાનને પુછા કે:—

" યેહ ઇસી તરાહ તનહા સોતે હંય ? ઓર કોઇ મુહાફિઝ યા પહેરેવાલા ઇનકે પાસ નહીં હોતા ? " જવાબ મિલા કે:—

" ઇનકે પાસ કોઈ મુહાફિઝ યા સિપાહી નહીં હોતા. જહાં ચાહતે હંય તનહા બેતકલ્લુફ ચલે જાતે હંય ઓર જીસ જગે નીંદ આતી હય વહીં સો જાતે હય. " હુરમઝાનને પુછા કે:—

" કયા અદાલતકે વકતભી કોઇ અફસર યા ખિદમતગાર ઉનકે પાસ નહીં હોતા ? " જવાબ મિલા કે:—

" ઉનકો કિસી ખિદમતગારકી ઝુરૂરત નહીં પડતી. તનહા સલ્તનતકા કારોબાર ચલાતે હૈંય ઔર ખલ્કે ખુદાકા ઇન્સાફ કરતે હૈંય." ઉસપર હુરમઝાનને સખ્ત હયરાન હોકર કહા કેઃ–

" યેહ શાન તો નબીકી હય બાદશાહકી નહીં ક્યા યેહ નબી હૈંય?" જવાબ મિલા કેઃ–

" યેહ નબી તો નહીં હૈંય મગર નબીકે નકશે કદમ-પર ચલતે હૈંય."

યેહ બાતેં હો રહીથીં કે હઝરત ઉમર રદી૦ કી આંખ ખુલી. અરબ મુસાફિરોંને સલામ મસનુન અર્ઝ કી હઝરત ઉમર રદી૦ ને પૂછાઃ–

" યેહ તુમારે સાથ તાઉસ બના હુઆ કોન હય?" મોસાફિરોંને કહાઃ–

" યેહ હુરમઝાન હાકિમે અેહલવાઝ હય. જીસને કઇબાર સુલેહ તોડી ઔર આખિર મગલૂબ હોકર ઇસ શર્તપર અમાન માંગી કે ઇસકો આપકે હુઝુર પહોંચા દીયા જાયે ઔર આપ જયસા મુનાસિબ સમઝેં ઇસકે સાથ સુલૂક કરેં." હઝરત ઉમર રદી૦ ને કહાઃ–

"પહેલે યેહ નખવત ઔર ગુરૂરકા લિબાસ ઉતારકર ઔર ઇનકીસાર ઔર બુર્દબારીકા લિબાસ પહેનકર મેરે

સામને આયે " મુહાફિઝ ફિલફૌર ઉસકો બાહેર લે ગયે ઓર સાદા લિબાસ પહેનાકર ફિર હઝરત ઉમર રદી૰ કી ખિદમતમેં લે આયે. ઈતનેમેં ઓર લોગભી મસ્જીદમેં જમા હો ગયે ઓર મુનતઝિર થે કે, દેખેં હઝરત ઉમર રદી૰ ઇરાની સરદારકે હકમેં કયા ફેસલા સાદિર ફરમાતે હૈંય.

હુરમઝાન દિલમે ખુબ સમજતા થા કે ઇસને અરબકે સાથ કઈ દફા એહેદ શિકની કીથી ઓર ઈલાવા ઇસકે કઇએક મુસલમાન ઇસકે હાથસે કત્લ હુએ હૈંય ઓર ઝુરૂરી હય કે ખલીફએ અરબ ઇસકે હકમેં કત્લકા ફતવા સાદિર કરે. ઇસલિયે ઉસને જાન બચાનેકે લિયે યેહ હીલા તજવીઝ કિયા કે જબ હઝરત ઉમર રદી૰ ને ઉસકો મલામત કરની શુરૂંઅ કી તો ઉસને બજાયે જવાબ દેનેકે કહા કેઃ—

" પ્યાસકી શિદ્દતસે મેરા ગલા ખુશ્ક હો રહા હય. મહેરબાની કરકે મુઝે એક પ્યાલા પાનીકા મંગાદે" હઝરત ઉમર રદી૰ ને હુકમ દિયા કેઃ—

" કયદીકો પાની લાદો " જબ પાનીકા પ્યાલા હુરમઝાનકો દિયા ગયા તો ઉસને હઝરત ઉમર રદી૰ સે અર્ઝકી કેઃ—

" આપ મુઝસે વાઅદા ફરમાયેં કે જબતક મેં યેહ પાની ન પીલું તબતક મુઝકો અમાન દી જાયે ઓર પાની

પીનેકે અરસેમેં મેરી ગરદન ન કાટદી જાયે." હઝરત ઊમર રદી૦ ને કહાઃ-

"પાની પીનેતક તુમકો અમાન દી જાતી હય તુમ પાની પી કર અપની પ્યાસ બુઝાલો" હુરમઝાનને યેહ સુનતેહી પાની ઝમીનપર ઉલટ દિયા ઔર કહાઃ-

"અબ આપ મુઝકો કત્લ નહીં કર સકતે કયોં કે મેંને પાની નહી પીયા ઔર ન પીઉંગા." હઝરત ઉમર રદી૦ હુરમઝાનકી યેહ ચાલાકી દેખકર કહેને લગે.

"મેરા મનશા હરગિઝ યેહ ન થા. તુમને મુઝકો ધોકા દિયા ઇસ ધોકેસે તુમકો કોઈ ફાયદા ન પહોંચેગા."

મગર હાઝરીન બોલ ઉઠે કેઃ-

"આપ વાઅદા દે ચુકે હંય ઔર આપ સાદેકુલ કોલ મશહુર હંય" હઝરત ઉમર રદી૦ ને અભી કુચ્છ જવાબ ન દિયાથા કે હુરમઝાનને કલમએ શહાદત પઢા ઔર કહાઃ-

"મેંને જીસ વકત આપકો દેખા ઇસ્લામકી ફઝી-લતકા કાયલ હો ગયા થા. કયોંકે જીસ મઝહબકી તાઅલીમ અયસી પાક હો કે અપને પયરવોંકો અયસા બેનફ્સ મુતવક્કલ ઔર બેખોફ બનાદે ઔર દુન્યાવી શાનો શવકત

ઓર કિસી હવાસે મુતનફ્ફર કરદે ઉસસે બહેતર મઝહબ ઓર કયા હો સકતા હય. મેં ઉસી વકત ઇસ્લામકા કલમા પઢનેપર તૈયાર હો ગયા થા. મગર ઇસ ખ્યાલસે કે કહીં યેહ ન સમઝા જાયે કે મેંને જાનકે ખોફ઼સે બજબર વ ઇકરાહ ઇસ્લામ કુબુલ કિયા હય. યેહ હીલા જાન બચાનેકે લિયે તજવીઝ કિયા વર ન મેં સિદક દિલસે મુસલમાન હું ઓર મુઝકો કોઇ ચીઝ સચ્ચા મુસલમાન બનાનેસે રોક નહીં સકતી. અલ્લાહ તઆલા મેરી આકેબત બ ખયર કરે. " હઝરત ઉમર રદી૦ યેહ સુનકર બહોત ખુશ હુએ ઓર હુરમઝાનકા માઅકુલ વઝીફ઼ા મુકરર કર દિયા.

બાબ ૪

જંગે નિહાવંદ
યાને
ફતેહુલ ફુતુહ.
સને ૨૧ હિજરી.

જંગે હલુલાકે બાદ શાહે ઇરાન ઓર એહલે અરબમેં ગોયા બાહમ સમઝુતા હો ગયા થા કે કોહિસ્તાન ઝગરસ તક એહલે અરબ હુકુમત કરેં ઓર ઉસસે પાર શાહે ઇરાન બદસ્તૂર અપને મુલ્કપર કાબિઝ રહે. હઝરત ઉમર રઝી૦ ને અપને ગવરનરકો તાકીદી હુકમ દિયા થા કે કિસી સુરતમેં ભી એહલે અરબ હલવાનસે આગે કદમ ન રખેં. ગોયા હલવાન એહલે અરબકી સરહદી ચોકી થી.

શાહે ઇરાન શહેર રે મેં સકુનત પિઝીર થા. રે જો મોજુદા તહેરાન (દારૂલ ખિલાફએ ઇરાન) કે કરીબ હય ઉસવક્ત બડા આબાદ ઓર મશહુર શહેર થા ઓર અશ્કાનીયોંકે એહેદમેં ખુરાસાનકા દારૂલ ખિલાફા થા. શાહે ઇરાનને મદાયનકે મગરબી હિસ્સે કે મુહાસિરેકે વકત એહલે અરબકો પયગામ ભેજા થા કે વોહ ઇસબાત પર રાઝી હય કે એહલે અરબ દજલાકે મગરેબી સાહેલ તક હુકમરાં

રહે ઓર મહાયનકે મશરકી હિસ્સેકા ખ્યાલ ન કરે. મગર ઈસલામી લશ્કરકે અમીરને ઈસ હરકતકો નામંજુર કિયા ક્યોંકે મહાયનકા ફતેહ કરના ઉનકે લિયે નિહાયત જરૂરી થા. એહલે અરબ મદાયન પર કબજા કરનેકે બાદ આગે બઢના નહીં ચાહતે થે. મગર યઝદેજર્દને ખુદ ફોજ ભેજ કર એહલે અરબકો મજબૂર કિયા કે વોહ હલવાન તક અપની સરહદ વસીઅ કરે. એહલે અરબ અભી કાનેઅ થે ઓર ઉનકે શહેનશાહને ઉનકો આગે બઢનેસે મુતલક રોક દિયાથા. શાહે ઈરાનભી અપની બાકી માનદાહ સલતનત પર કાનેઅ રહેતા તો એહલે અરબ હલવાનસે આગે હરગિઝ ન બઢતે. શાહે ઈરાનકે માતેહત અભીતક નિહાયત વસીઅ સલતનત થી. સિર્ફ દો સુબે યાઅને ઈરાક ઓર અલજઝીરાહી ઉસકે કબજેસે નિકલે થે ઈરાક, અજમ, આઝરબાયજાન, તિબરિસ્તાન, માઝન્દરાન, ફારિસ્તાન, કિરમાન, સીસ્તાન, મકરાન, ખુરાસાન ઓર તુર્કસ્તાન બદસ્તૂર શાહે ઈરાનકી ઈતાઅતકા દમ ભરતે થે ગો ઉન સૂબોંકે હાકિમ બજાયે ખુદ બાદશાહથે મગર વોહ અપને આપકો શાહે ઈરાનકે માતેહત સમઝતે થે. યઝદેજર્દકા ઈસીમેં બડા ફાયદા થા અગર વોહ ઈસ સલતનત પર કિનાઅત કરતા તો વોહ બદસ્તૂર શાહે ઈરાન બના રહેતા ઓર સાસાની નસલ ઈરાની હુકમરાં બની રહેતી ઓર કિસરાકા લકબ દુન્યાંસે માઅદૂમ ન હોતા.

મગર યઝદેજર્દને ઇસ વસીઅ સલતનત પર કિનાઅત ન કરકે અપને આપકો મુશ્કિલાતમેં ડાલ લિયા. ચુનાંચે ઇસને હુરમઝાનકો તરગીબ દેકર એહલે અરબકે સાથ લડા દીયા. ઓર ઇસતરાહ ખુઝિસ્તાનકે ઇલાકેસે સાફ હાથ ધો બેઠા. યેહ તીસરા સૂબાભી એહલે અરબકે કબઝેમેં આ ગયા. ઇસી પર બસ હો જાતી તો ફિરભી શાહે ઇરાનકી ખયરથી. મગર શાહે ઇરાન ખુઝિસ્તાનકે નિકલ જાનેપર તએશમેં આયા ઓર એક દફા ફિર એહલે અરબકો અપને મુલ્કસે નિકાલનેકા મુસમમ ઇરાદા કર લિયા. તમામ સૂબેજાતમેં કાસિદ દોડા દિયે ઓર ગવરનરોંકો તાકીદકી કે "ચીદાહ ચીદાહ સવાર એહલે અરબકે મુકાબિલેકે લિયે રવાના કરેં." ઇસતરાહ તમામ સૂબોંમેં આગ ભડક ઉઠી ઓર શાહે ઇરાનકે હુકમકી તાઅમીલમેં હરએક સૂબેદારને બડી સર ગરમી દિખાઇ. યઝદેજર્દકી ઇસ જુરાઅતકી એક ઓર વજેહ યેહભી હુઇકે હઝરત ઉમર રદી૦ને એહલે કૂફેકી શિકાયત પર સાઅદ બિન અબી વિકાસ રદી૦કો કુફેસે વાપિસ બુલા લિયે ઓર ઉનકી જગે અમ્માર યાસિર રદી૦ કો જો અઆં હઝરત સલ૦ કે ખાસ સાહબી થે કુફેકા ગવરનર મુકરર ફરમાયા. શાહે યઝદેજર્દકો જબ ઇસ અમરકી ઇત્તિલાઅ પહોંચી કે જીસ સિપેહ સાલારને કાદસિયાકા મયદાન જીતકર મયદાનકો ફતેહ કિયા ઓર ઇરાની લશ્કરકો બાબજ્ત શિકસ્તેં દીં ઉસકો શાહે અરબને માઅ-

ઝુલ કર દિયા હય, તો શાહે ઇરાનને અપને દિલમેં સમઝાકે એહલે અરબપર હમલા કરનેકા અબ મોકા હય ક્યોંકે વોહ જવાંમર્દ ઓર બહાદુર સિપેહ સાલાર ઉનમેં મોજુદ નહીં હય ઓર અબ એહલે અરબકો શિકસ્ત દેના આસાન હોગા.

ગાલેબન શાહે ઇરાનને યેહ સમઝા હોગા કે અયસા કાબિલ જરનેલ માઅઝુલ હોનેપર શાહે અરબસે સરતાબી કરેગા ઓર એહલે અરબ આપસમે ઉલઝ જાઇંગે. ક્યોંકે ઇરાનકી તારીખમેં અયસી મિસાલેં કસરતકે સાથ મોજુદથીં. જબ કિસી બાદશાહે વક્તને કિસી ફાતેહ જરનેલકો માઅઝુલ કિયા યા ઉસકી બેકદરી કી તો ઉસને ગુસ્સેમેં આકર અપને બાદશાહસે બગાવત કર દી લેકિન શાહે ઇરાનકો યેહ હરગિઝ માઅલૂમ ન થા કે એહલે અરબમેં ઇસ્લામને એક અજીબ તબદીલી પયદા કર દીથી. ઓર ઉનકો તમામ દુન્યાસે નિરાલા કર દિયા થા. વહાંતો રંગ હી ઓર થા. સરતાબીતો કુજા બડે બડે જરનેલ ઓર ગવરનર શાહે અરબકે સામને ચું તક નહીં કર સકતે ઓર જો કુચ્છ હુકમ મિલતા ખ્વાહ ઉનકી માઅઝુલીકા હોતા ઉસકી સરેચશ્મ ઓર બ તઇયબ ખાતિર તાઅમીલ કરતેથે ઓર શિકાયત તક લબ પર ન લાતેથે.

ઇરાની સૂબોંકી હલચલ ઓર ઇરાની ફોજકી તૈયારીકી

ઇત્તિલાઅ કુફેમેં પહોંચી. ગવરનરે કુફાને એક વફદ (ડેપ્યુટેશન) તૈયાર કરકે હઝરત ઉમર રદી૦કી ખિદમતમેં રવાના કિયા તાકે કુલ હાલાત ઝબાની અર્ઝ કરકે ખલીફએ સાની રદી૦સે ઈજાઝત હાસિલ કી જાયે કે બજાયે ઈરાની ફોજકે હમલેકા ઇન્તિઝાર કરનેકે ખુદ એહલે અરબ ઈરાની લશ્કરકે મુકાબિલેપર રવાના હોં ઓર સરહદસે પારહી ઉનકો રોકલે.

જબ ઇસ્લામી વફદને હઝરત ઉમર રદી૦કી ખિદમતમેં કુલ હાલાત અર્ઝ કીયે તો હઝરત ઉમર રદી૦ને મુતઆજીબ હોકર પૂછા કે–

"વોહ લોગ કયોં બાર બાર એહદ શકની કરતે હંય. શાયદ એહલે અરબ ઉનકે સાથ બદ સલૂકી સે પેશ આતે હંય ઓર ઉન પર ઝયાદતી કરતે હંય જીસકી વજેહસે વોહ આયે દિન ફોજ કશીકી તૈયારી કરતે રહેતે હંય." વફદને અર્ઝકી કે–

"એહલે અરબ હરગિઝ ઉનકે સાથ બદ સુલૂકીસે પેશ નહીં આતે ન ઉનપર કુચ્છ ઝિયાદતી કરતે હંય ઓર ન ઉનકે સાથ એહેદશિકની કરતે હંય વોહ ખુદ બખુદહી હમકો તંગ કરતે રેહતે હંય ઓર ઉસકી યેહ વજેહ હય કે ઇરાનકાબાદશાહ ઉનમેં મોજુદ હય. ઉસકો અપને દારૂલ ખિલાફા

ઓર દો ઝરખેઝ સૂબોંકે હાથસે નિકલ જાનેકા બડા સદમા ઓર રંજ હુઆ હય ઓર વોહ એહલે અરબકો અપને ઈલાકેસે નિકાલનેકી હરવક્ત કોશિશમેં રહેતા હય. ઉસકે સુબેદાર ઓર સરદારભી ઉસકે ઈશારે પર ચલતે હંય ઓર ઉસકે હુકમ પર ફિલફોર ફોજ કશીકા અઝમ કર લેતે હંય. જબ તક યઝદેજર્દ ઉનમેં મોજુદ હય તબ તક મોઆમિલાતકી યેહી સૂરત રહેગી ” ઈસપર હઝરત ઉમર રદી૦ને કહાકે— “ક્યા ઈનમેં એક ઇમાનદાર શખ્સ ભી નહીં જો ઉનકો સુલેહ કાયમ રખનેકી તરગીબ દે સકે ?” વફદને કહા—

“ ઈરાની ઉમરા અપને બાદશાહકે સાથ ઈસબારેમેં મુત્તફિક હંય કે જીસ તરાહ હો સકે એહલે અરબકો ઈરાકસે બહર કિય.જાયે, સુલેહકી ઉનકો તરગીબ કોન દે ? સબકે સબ હમારી દુશ્મની પર તુલે બયઠે હંય ઓર યઝદેજર્દકે ફરમાન પર હમારે સાથ ઉલઝે રહેતે હંય. એક વિલાયતમેં દો પાદશાહોંકી ગુંજાયશ નહીં હો સકતી. જબ તક દોનોંમેં એક મુલ્ક બહર ન હો જાય તબતક મુલ્કમેં અમન કાયમ ન રહેગા. ઈસલિયે આપ ઉસ હુકમકો મન સૂખ ફરમાવેં કે એહલે અરબ હલવાનસે આગે કદમ ન રખેં. ક્યોંકે ઈસ દફા શાહે ઈરાન કસરતસે લશ્કર જમા કર રહા હય કે મદાયન પર હમલા આવર હો. આપ વકતકી ઝુરૂરતકો સમઝેં તાકે અયસા ન હોકે ઈરાક ઓર જઝીરેમેં એહલે અરબમેં સે એકભી દિખાઈ ન દે. ”

હુરમઝાનને જો ઇસવક્ત હઝરત ઉમર રદીઅલ્લાહુઅન્હૂકી ખિદમતમેં મોજુદ થા વફદકી રાયકી તસદીકકી ઓર કહા.

"ઇસમેં કોઇ શુબાહ નહીં કે જબ તક યઝદેજર્દ ઝિંદા હય તબ તક વોહ એહલે અરબ પર યુરીશ કરનેસે બાઝ ન આયગા. મેંભી સિર્ફ બાદશાહકી તરગીબસે આયે દિન એહલે અરબસે છેડ છાડ કરતા રહાથા. યેહી સૂરત દીગર સુબેદારોંકી હય વોહભી બાદશાહકે હોતે અમનસે નહીં બેઠેંગે. એહલે અરબકે લિયે યેહ નિહાયત ઝુરૂરી હય કે શાહે ઇરાનકા નામો નિશાં તક મિટા દેં ઓર તમામ ઇરાન પર અપના કાબ્ઝા કરલેં. વરના આયે દિન ઉનપર હમલે હોતે રહીંગે ઓર રિઆયા પાયમાલ હોતી રહેગી."

હઝરત ઉમર રદીઅલ્લાહુઅન્હૂને વફદ ઓર હુરમઝાનકી રાયકો તસલીમ કિયા. ઓર આપને મુશીરોંસે મશવિરા તલબ કિયા કે "ઇસ તુફાનકો રોકનેકે લિયે જો શાહે ઇરાન બપા કરનેવાલા હય કયા તદબીર કરની ચાહીએ." સાથહી આપને યેહભી ઝાહિર કર દીયા કે "મેરા ઇરાદા હય કે ઇસ દફા મેં ખુદ મયદાને જંગમે જાઉં" હઝરત ઉસ્માન રદીઅલ્લાહુઅન્હૂને યેહ સલાહ દી કે;

"આપકા ખાસ મયદાને જંગમેં મોજુદ હોના મુનાસિબ નહીં. આપ લશ્કરે ઇસ્લામકી પુશ્તોપનાહ હેંય. અગર ખુદા ન ખ્વાસ્તા લશ્કરે ઇસ્લામકો શિકસ્ત હુઇ તો

વોહ કિસકે પાસ ઇમદાદકે લિયે જાઇંગે. બહેતર યેહી હય કે આપ શામ બસરા ઓર કુફેસે ફોજેં તૈયાર કરકે મુકાબિલે પર રવાના કરેં ઓર આપ કુફેમેં કિયામ કરેં તાકે લશ્કરે ઇસ્લામકો વકતન ફવકતન કુમક રવાના કરતે રહેં.” ઇસપર હઝરત અલી રદી૦ને કહા—

“ મેરી રાયમેં અમીરૂલ મોમેનીનકા કુફેમેં જાના હરગીઝ મુનાસિબ નહીં. અમીરૂલ મોમેનીનકો મદીનેહીમેં કિયામ રખના ચાહીએ ઓર મયદાને જંગમેં કિસી ઓર જરનેલકો રવાના કરના ચાહીએ. કુફે ઓર બસરેસે થોડી થોડી ફોજ મયદાનમેં ભેજની ચાહીએ તાકે યેહ મુકામ ફોજસે ખાલી ન રહે જાયે ઓર શામસે હરગિઝ સિપાહ નહીં. મંગાની ચાહીએ. અગર ઝુરૂરત પડેગીતો કુફે ઓર બસરે યા મદીનેસે ઓર કુમક મયદાનમેં ઇરસાલ કી જાઇંગી. ઈસ તરાહ અમીરૂલ મોમેનીનકા રોઅબ બદસ્તુર બના રહેગા ઓર ખુદાનખ્વાસ્તા શિકસ્તકી હાલતમેં હમકો ચંદાં ઝઓફ ન પહોંચેગા. મદીનેસે હમ ફિર ફોજ કશી કરસકીંગે. ઓર શિકસ્તકા મોઆવિઝા દુશ્મનોંસે લેનેકે કાબિલ રહે સકીંગે. બસૂરત દીગર અગર અમીરૂલ મોમેનીનકે મયદાને જંગમે મોજુદ હોતે લશ્કરે ઇસ્લામકો શિકસ્ત હુઇ ઓર હલુલા ઓર કુફેમેંભી યેહી સૂરત પેશ આ ગઇ તો એહલે અરબકા રોઅબ બિલકુલ ઝાયેલ હો જાયગા બલકે દુશ્મન જુરાઅત

પકડકર અરબ પર ચઢ આઇંગે. મેરી રાયમેં યેહી મુનાસિબ હય કે હઝરત ઊમર રદી૦ અમીરૂલ મોમેનીન મદીનેમેં રહે ઓર કિસી ઓર જરનેલકો મયદાને જંગમેં રવાના કરે.” હઝરત અબ્બાસ રદી૦ને ભી ઈસ રાયકે સાથ ઇત્તિફાક કિયા. હઝરત ઊમર રદી૦ને હઝરત અલી રદી૦ ઓર હઝરત અબ્બાસ રદી૦કી રાય જો નિહાયત દૂર અંદેશી પર મબનીથી તાસલીમ કરલી. ઓર ફરમાયા કે–

“ કિસ શખ્સકો લશ્કરે ઇસ્લામકી કમાન દી જાયે. ” સોચતે સોચતે યેહ કરાર પાયા કે નોઅમાન બિન મકરનકો જો ખુઝિસ્તાનમેં મુકીમ થા ઈસ લશ્કરકા અમીર મુકરર કિયા જાયે. હઝરત ઊમર રદી૦ને ઉસી વકત નોઅમાન બિન મકરન કે નામ હુકમ લિખા કે “ ખુઝિસ્તાનમેં કાફી ફોજ છોડકર હલવાનમેં શાહે ઇરાનકે મુકાબિલે પર ચલા જાયે. ઓર ઉસકા પીછા ન છોડે જબતકકે ઉસકો મગલૂબ ન કરલે. યા ઉસકો મુલ્ક બદર ન કરદે.” મી૦ વોશીંગટન અરવીંગ નામી યુરોપીયન મોઅરરિખ ઇસ મુકામપર લિખતા હય કે “કિસ કદર તઆજ્જુબ ઓર હયરતકા મુકામ હય કે મશરિકકી એક વસીઅ ઝબરદસ્ત ઓર તાકતવર સલ્તનતકી કિસ્મતકા ફેસલા વોહ ચંદએક (મુઠીભર) સફેદ રીશ અરબ મદીનેકી છોટીસી મસ્જીદમેં બયઠ કર કર રહે હંય જો ચંદ સાલ પેશતર બે ખાનોમા ઓર જીલાવતન હોકર નિહાયત મિસ્કીન હાલતમેં

બ મુશ્કિલ અપની જાનેં બચાકર મદીનેમેં પનાહ ગુઝીન હુવે થે. ” બેશક ગોર કરનેવાલે ઇન્સાનોંકે લિયે ઈસ્લામકી સદાકત ઓર આં હઝરત સલ૦ કી રિસાલતકા યેહ બડા મોઅજીઝા હય.

સાથહી ગવરનરે કુફાકો લિખ ભેજા કે કુફેકી ફોજમેંસે નિહાયત દિલેર ઓર આઝમુદા કાર સિપાહી છાંટકર નોઅમાન બિન મકરનકે પાસ હલવાનમેં ભેજે જાયેં. ઈસ તરાહ નોઅમાન બિન મકરન તીસ હઝાર જરરાર લશ્કરકે સાથ જીનમેં બડે બહાદુર શુજા ઓર માહેરાને જંગ શામિલ થે હલવાનકે મુકામ પર પહોંચ ગયા.

ઇસ અરસેમેં શાહ યઝદેજર્દકી કોશિશસે ડેઢ લાખ ઇરાની ફોજ જમા હો ચુકીથી ઓર યેહ કસીર ફોજ જરનેલ ફીરોઝાનકી માતેહતીમેં નિહાવંદકે મકામપર જો કોહે અલવન્દ કે દામનમેં હય કેમ્પ લગાયે હુએથી. ઈરાન કે મશહુર ઓર નામી જરનેલોંમેંસે સિર્ફ ફીરોઝાનહી બાકી રહે ગયા થા. વો બડા તજરૂબેકાર ઓર સાલ ખુરદા જનરેલ થા. કાદસીઅ: ઓર બાબુલમેં એહલે અરબકી લડાઇકા ઢંગ દેખચુકા થા ઓર ઈસ કસીર ફોજકી અફસરીકે લિયે ઇસસે બહેતર જરનેલ શાહે ઇરાનકો નહીં મિલ સકતાથા.

નોઅમાનને હુલવાનસે દુશ્મનકી ખબર લાનેકે લિયે જાસૂસ રવાના કિયે. વોહ યેહ ખબર લાયે કે " દુશ્મનકી કસીર ફોજ નિહાવંદકે કિલેમેં કેમ્પ લગાયે હુએ હય. લેકિન હુલવાન ઓર નિહાવંદકે દરમ્યાન રાસ્તા બિલ્કુલ સાફ હય ઓર દુશ્મન કહીં દિખાઇ નહીં દેતે " ઇસપર નોઅમાનને હુલવાનસે કુચ કરકે નિહાવંદકે કિલેકે રૂબરૂ અપના લશ્કર ઉતાર દિયા. ફીરોઝાનકો શાહે ઇરાનકા હુકમ તો યેહ થા કે વોહ નિહાવંદમેં લશ્કર આરાસ્તા કરકે મયદાનપર હમલા કરે મગર જબ ઇસકો ઇત્તિલાઅ મિલ ગઈ કે અરબ લશ્કર હુલવાનમેં મુકાબિલેકે લિયે પહોંચ ગયા હય તો ઉસને નિહાવંદમેંહી ઠયરના મુનાસિબ સમઝા. કયોંકે ઇસકો પુખ્તા ઉમીદ થી કે એહલે અરબ ખુદ ઉસકે મુકાબિલ આઇંગે. ઇસને કિલેકો અચ્છી તરાહ મહેફુઝ કર લિયા ઓર ફસીલકે બાહેર ગોખરૂ બિછા દિયે તાકે એહલે અરબ ફસીલકે નઝદીક ન આ સકેં. ફીરોઝાન બડા મોહતાત જરનેલ થા. વોહ કાદસીયાકે મયદાનમેં દેખચુકા થા કે એહલે અરબકા હમલા બગુલેકી તરાહ હોતા હય જીસકે આગે ઇરાની સવાર ઠયર નહીં સકતે. યેહી વજેહથી કે બાવજુદ ઇસકે પાસ એહલે અરબસે પાંચગુની ફોજ ઝીયાદા થી. ઉસને ખુલે મયદાનમેં એહલે અરબકા મુકાબિલા કરનેકી જુરાઅત ન કી વોહ જાનતાથા કે ઇરાનકે બાકી સૂબોંકી કિસ્મતકા ફયસલા ઇસી લડાઈ પર મુનહસિર હય. ઇસકે

બાદ ઈતની ફોજ શાહે ઇરાન જમા ન કર સકેગા. ઓર એહલે અરબકે સેલાબકો રોકનેકા મોકા ન પા સકેગા. ઇસિકા મનશા યેહથા કે જહાંતક મુમકિન હો સકે લડાઇ તુલ દે યહાંતકકે એહલે અરબ ઉકતા જાયેં ઓર ઘભરાકર વાપિસ ચલે જાયેં. યા તંગ આકર કોઈ અયસી જાહિલાના હરકત કરેં જો ખુદ ઉનકી તબાહીકા મુજબ હો.

નોઅમાનભી હુનરમંદ ઓર માહિર જરનેલ થા, વો ઈરાની ફોજકી કિલેબંદીસે તાડ ગયા કે ફિરોઝાનકા મનશા બાવજુદ ઇસકદર કસીર લશ્કરકે ખુલે મયદાનમેં મુકાબિલા ન કરનેસે સિવાયે ઇસકે ઓર કુછ નહીં હો સકતા કે, એહલે અરબ લડાઇકે ઈનતિઝારમેં થક જાયેં ઓર ઘભરાકર ઇસકે ગલેં પડેં યા બેદિલ હોકર વાપિસ ચલે જાયેં ઓર ઉસવકત ફિરોઝાન જુરઅત પકડકર અરબ સરહદપર હમલા કરદે. ઇસપર નોઅમાનનેભી યેહી ઈરાદા કિયા કે, જબતક ઈરાની લશ્કર મયદાનમેં ન નિકલેગા વો કિલ્લેપર હમલા આવર ન હોગા. ઇસતરાહ દોનોં જરનેલ બડે એહતિયાતસે એક દુસરેકે મુકાબિલ પડે રહે. કભી ફિરોઝાન કોઈ દસ્તા કિલ્લેસે બાહર ભેજતા તો એહલે અરબ ઉસકા જવાબ દેદેતે વરના વોભી સિર્ફ અપની હિફાઝતકા ઇનતિઝામ કરકે મઝેસે બયઠે રહેતે. ફિરોઝાન એહલે અરબકે ઇસ હોસલે ઓર સબરપર તાઅજ્જુબ કરને લગા. ઉસકો ઉમ્મીદ ન થી

કે વો અરબ સવાર જો કાદસીઆકે મયદાનમેં હમલે પર હમલે કરતે થે યું નિચલે બયઠે રહીંગે.

એક દિન ફિરોઝાનને નોઅમાનકે પાસ કાસિદ ભેજા કે- “ કિસી અરબકો બાતચીત કરનેકે લીયે ભેજો ” નોઅમાન રદી૦ને મુગીરા બિન શોઅબા રદી૦કો જો બડા હોશિયાર આદમી થા. ફિરોઝાનકે પાસ ભેજા. મુગીરા રદી૦ વહાં જાકર ધડાધડ ફિરોઝાનકે તખ્તકે કરીબ ચલે ગયે. ફિરોઝાનકે મુસાહિબોને એક અરબકો બે ધડક આતે હુવે દેખકર ઉનકો મના કિયા. મગર મુગીરા રદી૦ને કહાઃ—

“ મેં આપકા બુલાયા હુવા આયા હું આપકો મેરી ઈજ્ઝત ઓર તવાઝો કરની ચાહીયે ” યે સુનકર ફિરોઝાનને મુસાહિબોંકો ડાંટા ઓર મુગીરા રદી૦કો કુરસીપર બયઠનેકા ઈશારા કિયા. ઇસકે બાદ ફિરોઝાનને મુગીરા રદી૦કો કહા.

“ આપ લોગ કયોં નાહક વકત બરબાદ કર રહે હેં. બહેતર હોકે ખુદ બખુદ યહાંસે ચલે જાવ વર ન તુમારી જાનકી ખેર નહીં ” મુગીરા રદી૦ને યે સુનકર જવાબ દીયા.

“હમ હમારે ખલીફાકે હુકમસે તુમારે મુકાબિલે પર આયે હેં. ઇસલિયે મુકાબિલા કિયે બગેર વાપિસ નહીં જાયંગે, ચાહે ઇનતિઝારમેં હમારા કિસ કદર વકત બરબાદ હો જાયે. ” યે સુનકર ફિરોઝાન બિગડા ઓર મુંહ બનાકર બોલા,

" પહેલે તુમ ભુકે ઔર બદબખ્ત આદમી થે મગર અબ તુમારે દમાગ આસમાન પર ચઢ ગયે હૈં યાદ રખો કે ઇસકા નતીજા અચ્છા ન હોગા " ઇસકે જવાબમેં મુગીરા રદી૰ને કહા.

" બેશક, હમ ભુકે ઔર બદબખ્ત આદમી થે મગર અલ્લાહ તઆલાને અપને ફઝલો કરમસે હમમે અપના રસુલ સલ૦ ભેજા જીસને હમારી ભુક ઔર બદબખ્તી દુર કરદી. ઔર હમકો નેઅમતોંકા માલિક કરકે હમારી બદબખ્તી તુમારે ગલે ડાલ દી. અબ હમ ખુદાકી બરગુઝીદા કોમ હૈં ઔર તુમકો મગલુબ કિયે બગેર યહાંસે નહીં જાઇંગે. " યે કહેકર મુગીરા રદી૦ ઉઠ ખડે હુવે ઔર અપને લશ્કરમેં વાપિસ આ ગયે. એહલે અરબ બરાબર મુકાબિલે પર અડે રહે, યહાંતક કે દો મહીને ગુઝર ગયે.

આખિરકાર ફીરોઝાનકી ઉમ્મીદ બર આઇ. અરબ સવાર ઇનતિઝાર કરતે કરતે થક ગયે. લશ્કરમેં રસદકીભી કિલ્લત હો ગઇ ઔર શેરદિલ સરદારોંને ઝિયાદા ઇનતિઝાર ન કરકે નોઅમાનકો કહા—

" કબતક હમ ઇસ તરાહ બેકાર પડે રહીંગે. ઇરાની તો ચુહોંકી તરાહ સુરાખુંમેં ઘુસે હુવે હૈં. વો તો બાહર નિકલનેકા નામ નહીં લેતે. હમ કબતક ઉનકા ઇનતિઝાર

કરતે રહીંગે. અગર ઇરાની બાહર નહીં નિકલતે તો હમકો ઇજાઝત હો કે હમ કિલેપર હુમલા કરેં ઓર જીસ તરાહ હો સકે ઈસ લડાઇકા ફયસલા કરેં " નોઅમાન રઝી૦ને ઇરકે જવાબમેં કહા કેઃ—

" ઇરાની જરનલકા યેહી મનશાહે કે તુમ એહતિયાતકો બાલાએતાક રખકર ઓર બે હોસલા હોકર ઈરાનીયોંકે ગલે પડો ઓર ઇસતરાહ ઈરાનીયોંકે હાથસે હલાક હો જાવ. કયા તુમ દેખતે નહીં કે ઇરાની જરનેલને કિલેકી હિફાઝતકા કયસા પુખ્તા ઈનતિઝામ કર રખાહે. અગર તુમ હુમલા કર બયઠે તો યકીનન હલાક હો જાવગે. ઓર મેં નહીં ચાહતા કે મેરી માતેહતીમે એક મુસલમાન ભી ઝાયે હો જાયે. તુમ સબ્ર ઓર હોસલેસે બયઠે રહો. ઈરાની ખુદ બખુદ તંગ આ જાઇંગે, યા શાહે ઇરાન ઝિયાદા ઈનતિઝાર કરકે ફિરોઝાનકો મુકાબિલેકા જલદી હુકમ ભેજેગા ઓર વો મજબુર હોકર હમારે મુકાબિલે પર મયદાનમેં નિકલેગા. જયસા કે રૂસમતકો કાદસીયે કે મયદાનમે નિકલના પડા થા. ઇસ વક્ત હમારી લડાઈ સિર્ફ યે હે કે હમ દોનોંમેસે કોન પહેલે બેહોસલા ઓર તંગ હોતા હે. જો પહેલે બેહોસલા હોગા વો હાર જાયગા. મુઝકો અમીરૂલ મોમેનીનને તુમારા અમીર ઇસલિયે મુકરર નહીં કિયા કે મે તુમકો બે એહતિયાતીસે લડાકર હલાક કરાદું. મે અપની ઝિમ્મેવારીકો

ખુબ સમઝતા હું. મુઝસે એક એક મુસલમાનકી જાનકા હિસાબ લિયા જાયગા. ઓર ઝરા ઝરાસી હરકતકી બાઝપુર્સ કી જાયગી. મે કિસતરાહ તુમકો યકીની હલાકતમે જાનેકા હુકમદુ બેહતર યેહી હે કે તુમ સબ્ર ઓર હોસલેસે કામ લો. ઓર અલ્લાહ તઆલાસે દોઆ માંગતે રહો ઓર ઇસ બાત પર કામિલ યકીન રખોકે અલ્લાહ તઆલા ઝરૂર હમારી તાઇદ કરેગા, જયસે કે પહેલે કે મોકાં પર મેહઝ અપને ફઝલો કરમસે કરતા રહા હે. ”

યે તકરીર સુનકર ઓર સરદાર તો ચુપ હો ગયે મગર તલીહા બિન ખ્વીલ્દ અસદી રદી૦ને જો અબ ઝુટી નુબુવ્વતકે દાઅવેસે તવબા કરકે સચ્ચા મોમિન ઓર મુસલમાન હો ચુકાથા ઓર હઝરત અમીરૂલ મોમેનિન રદી૦કી ઈજાઝતસે ઈરાનકે માઅરિકોંમે ઈસ્લામકી ખિદમત કરનેકે લિયે ઇસ લશ્કરમે શામિલ થા કહા કે:—

“ અગર ઇરાની કિલેસે બાહર નહીં નિકલતે ઓર આપ હમકો કિલે પર હમલા કરનેકી ઇજાઝત નહીં દેતે તો મે એક તજવીઝ અરઝ કરતા હું. જીસ પર અમલ કરનેસે હમકો ઇસ મખમસે ઓર મુશકિલસે નજાત મિલ જાયગી. વો તજવીઝ યે હે કે આપ અપને લશ્કરકો વાપિસીકા હુકમ દે ઓર કિલેસે દુર નિકલ જાયે ઓર કિલેસે કાફી

ફાસલા છોડકર ઠયર જાયે ઓર વહાં લશ્કરકો લડાઇકે લિયે આરાસ્તા ઓર મુસતઅદ કર રખે. ઈરાની જરનેલ ઈસિસે સમઝ લેગા કે એહલે અરબ તંગ આકર બયઠાનેસે મુંહ મોડ ગયે હેં ઓર બેદિલ હોકર અપને ઘરોંકો વાપિસ ચલે ગયે હેં. વો જુરઅત કરકે અપના લશ્કર લેકર મહાયન પર હમલા કરને યા હમારે તઆકુબ કરનેકી ગરઝસે નિકલેગા. જબ હમારે કરીબ ઇરાની લશ્કર પહોંચેગા તો હમ મુકાબિલા શુરૂ કર દેંગે. ઓર અપને દિલકે અરમાન અચ્છી તરાહ નિકાલ લેંગે. ઈસતરાહ ઇસકદર અરસા નિકમ્મે ઓર બેકાર બયઠે રહેનેકી સારી કસર નિકલ જાયગી. ઓર ઇસ લડાઇકા ભી અપની મનશાકે મુવાફિક ફયસલા હો જાયગા. આપ ઈસિ બાતકો અચ્છી તરાહ ઝેહેન નશીન કર લેં કે ઈરાની લશ્કર જો ઈસ કસરતકે સાથ જમે હુવા હે તો ઈસકી યે મુરાદ નહીં કે નિહાવન્દ મે છાવની ડાલે પડા રહે. બલકે શાહે ઈરાનકી ગરઝ તો અપને ઝરખેઝ સુબોંકો હમસે વાપિસ લેનેકી હે. વરન હમારી તરફસે તો શાહે ઈરાનકો કિસી હમલેકા અન્દેશા ન થા. કયોંકે હમ હઝરત અમીરૂલ મોમેનીનકે હુકમકે મુતાબિક હલવાનસે એક ઇંચ કદમ નહીં બઢા સકતે થે. યે લશ્કર કશી તો મહાયન પર હમલા કરને ઓર એહલે અરબકો ઈરાકસે નિકાલનેકી ગરઝસે હુઇ હય. ઓર કોઈ શુબ્હા નહીં કે અગર હમ હલવાનમે મુકીમ રહેતે તો ઈરાની લશ્કર ઝુરૂર હલવાનમે

હુમારે મુકાબિલે કે લિયે પહોંચતા. મગર હમકો નિહાવ-ન્દમે ઠેહેરકર ઈરાની જનેરલને અહલિયાતકો મદ્દે નઝર રખ લિયા. ઓર હમકો તંગ ઓર બે દિલ કરનેકી તજવીઝ કરલી. જબ ઉસકો માલુમ હોગા કે હમ ઉસકે મનશાકે મવાફિક ઘભરાકર લડાઇસે મુંહ મોડ ગયે હે તો વો મોકા ગનીમત સમઝકર ફિલફોર હમારે પીછે પડેગા ઓર ફિર હમ ખુલે મયદાનમે જો કુછ હમસે હો સકેગા કર લેંગે.”

તલીહા રદી૦કી ઈસ માઅકુલ રાયેકી મુગીરા રદી૦ ને તાઈદકી ઓર તમામ સરદારોંને ઈસકે સાથ ઈતતિફાક કિયા. નોઅમાન રદી૦ને ભી આખિરકાર યે રાયે તસલીમ કરલી ઓર લશ્કરકો વાપિસીકા હુકમ દિયા. લશ્કર ફિલ-ફોર ખેંચમે ઉખાડ કર કુચકે લિયે તૈયાર હો ગયા. ઓર નોઅમાન રદી૦ને ગેર ઝુરૂરી અસબાબ કેમ્પમેહી પડા રેહને દિયા. તાકે દુશ્મનકો યે માલુમ હોકે એહલે અરબ ઘભરાહટમે વાપિસ ચલે ગયે હે.

ફિરોઝાનકો ઉસકે જાસુસોંને ફિલફોર ઈતતિલાઅદીકે એહલે અરબ ઘભરાકર ભાગ ગયે હંય. યે ખબર બિજલીકી તરાહ ઈરાની લશ્કરમે ફેલ ગઈ ઓર વો અઝહદ ખુશ હુએ. ઉનકે હોસલે બઢ ગયે ઓર ફિરોઝાનકે માતેહત સરદાર ઉસકે પાસ આકર કેહને લગે કેઃ—

"એહલે અરબ સરાસીમા હોકર ભાગે જા રહે હંય. અબ કિલેસે નિકલો ઓર ઉનકા તઆકુબ કરકે ઉનકો રાસ્તેમેંહી કત્લ કરો. ઈસમે દેર નહીં કરની ચાહીયે. વર ન વો દુર નિકલ જાઈંગે. ઓર સહી સલામત હુલવાનમેં પહોંચ જાઈંગે. અયસા મોકા ફિર હમારે હાથ નહીં આયગા. ઈનકો સંભલને ન દેંગે ઓર એક કોભી જીતા ન છોડીંગે."

ફિરોઝાન બડા મોહતાત થા. મગર સરદારોંકી સર ગરમી દેખકર ઉસને લશ્કરકો કિલેસે બાહર નિકલને ઓર એહલે અરબકા તઆકુબ કરનેકા હુકમ દે દિયા. ઈરાની બડે જોશકે સાથ દુસરે દિન અલસ્સુબાહ નિહાયત તેઝ રફતારીકે સાથ એહલે અરબકે પીછે રવાના હુએ. એહલે અરબ નિહાવન્દસે એક મનઝિલ પર જાકર ઠયર ગયે. દુસરે દિન નોઅમાનને ઉનકો આરાસ્તા કરકે મયદાનમે ખડા કર દિયા. દો પેહેર ઢલ ગઈ થી કે અરબ જાસુસ જો ખબર રસાની પર મુકરર થે ખબર લાયે કે ઇરાની લશ્કર બડી તેઝીકે સાથ આ રહા હે. નોઅમાનને લશ્કરકો હમલે કે લિયે ખબરદાર કર દિયા મગર બાઅઝ સરદારોંને નોઅમાનકો સલાહદી કે "દિન ગરમ હો ગયા હય, લડાઇ કલ સુબેહ પર મોકુફ રખેં. ઈરાની લશ્કર અબ ખુલે મયદાનમે આ ગયા હે. કલ હમ ઈતમિનાન કે સાથ ઉનસે જંગ કરીંગે." નોઅમાનને યે સુનકર જવાબ દિયા.

"દેર કરની અચ્છી નહીં. હમારે ફાયદેકી યેહી બાત હયકે ઈરાની લશ્કરકે સામને આતેહી ઉસ પર ટુટ પડેં. વો યે સમઝકર આ રહેહેં કે હમ ભાગે જા રહે હેં. જબ વો હમકો આરાસ્તા દેખીંગે તો સખ્ત હયરાન હોંગે. ઉનકી હયરાની અભી દુર ન હોગી કે હમ ઉન પર હમલા કર દેંગે. મેં તીન તકબીરેં કહુંગા. ઓર હર તકબીર પર અલમકો જુંબીશ દુંગા. જબ તીસરી તકબીર મેરે મુંહસે નિકલે તો તુમ અલ્લાહ તઆલા પર ભરોસા રખ કર બિજલીકી તરાહ દુશ્મન પર ટુટ પડના." યે કેહકર નોઅમાન રદી૦ ને દોઆ માંગી કેઃ—

"અય રબ હમારે હમકો ઈસ્તિકામત ઓર સબ્ર અતાકર, દુશમનોં પર હમકો ફતેહ દે ઓર મુઝકો શહાદતકી નેઅમત અતા ફરમા."

સબને આમીન કેહકર યેહી દોઆ માંગી. હરએકકો શહાદતકા શોક થા. નોઅમાન રદી૦ને વસીયત કી કેઃ—

"જગ મેં મયદાનમેં શહીદ હો જાઉં તો મેરી જગે હઝીફા અલયમાનીકો અપના અમીર બનાના. અગર હઝીફાભી શહીદ હો જાયે તો જરીર બિન અબદુલ્લા ઉસ્કી જગે લે. અગર જરીર ભી શહીદ હો જાયે તો ઉસકી જગે કયસ કો અમીર સમઝના. અગર કયસ ભી શહીદ હો જાયે તો મુગીરા બિન શોઅબા ઉસ્કી જગે તુમારા સરદાર હોગા."

યે ઇનતિઝામ કરકે નોઅમાન રદી૦ ઓર ઉસકા લશ્કર ઈરાનીયોંકા ઇનતિઝાર કરને લગા. જુંહી ઈરાની લશ્કરકા મુકદ્દમા નોઅમાનકો દિખાઈ દિયા તો ઉસને ઝોરસે તકબીર કહી. જબ વો ઓર નઝદીક હુવે તો દુસરી તકબીર કહી. ઇરાની સવાર એહલે અરબકો ઇરાતરીહ આરા-સ્તા પેરાસ્તા દેખકર શશદર રેહ ગયે. ઓર અપને કદમાં પર ઠેર ગયે. ઇતનેમે બાકી લશ્કર ભી ઉનમે આ મિલા. નોઅમાન ઓર ઉસકે હમરાહી દો માહસે ઇસિ બાતકા ઇન તિઝાર ખીંચ રહેથે. ખુદાને ઉનકી મુરાદ પુરી કી. ઓર ઇરાની લશ્કર ખુલે મયદાનમે ઉનકે મુકાબિલ આયા. ઈરા-નીયોંકી હયરાની અભી દુર ન હુઇથી કે નોઅમાન રદી૦ ને તીસરી તકબીર કહી. જીસ પર અરબ સવાર ઓર ઉનકે શેર દિલ સરદાર જીનમે કુઅકા બિન ઉમરૂ તમીમી રદી૦ કાદસીયા, બાબુલ, ઓર હલુલાકા હીરો ભી મોજુદ થા. નેઝે તાને બિજલીકી તરાહ દુશ્મન પર ટુટ પડે. ઇરાની ભી બડે જોશમે આયેથે દિલેરીસે લડને લગે મગર એહલે અરબને ઉનકી સફે દરહમ બરહમ કરદી. મયદાનમે તલ-વાર ઓર નેઝે બારિશકી તરાહ બરસ રહે થે. ઓર ઇરા-નીયોંકા ખુન પાનીકી તરાહ બેહ રહા થા. યહાં તકકે ઘોડોંકે કદમ જાબજા ફિસલ રહેથે. મગર લડાઈ ઝોર પરથી ઓર કત્લકા બાઝાર શિદ્દતકે સાથ ગર્મ થા. કરીબન તીસ હઝાર ઈરાની બિલમુકાબિલ લડતે હુવે કત્લ હુવે. અબ

ઉનકે પાઉં ઉખડને લગે. મગર ઈરાની તીર અંદાઝ અભી તક બરાબર તીર ચલાયે જાતે થે. નોઅમાન રદી૦ને દુશ્મનકે પાંઉં ઉખડતે દેખકર કહા.

"અય મેરે રબ! મેરી ફતેહકી દોઆકો તો કુબુલીયતકા શરફ હાસલ હુવા જાતા હે મેરી શહાદતકી આરઝુ ભી પુરી હો."

યેહ દોઆ નોઅમાન રદી૦કે મુંહસે નિકલીહીથી કે કુબુલીયત દરે હકસે ઉસકે ઈસતિકબાલકો નિકલી. નોઅમાનકા ઘોડા ફિસલા ઓર સાથહી તીરોંકી બોછાર ઉસપર પડી. નોઅમાન રદી૦ ઘાયલ હોકર ઘોડે કે સાથ ગિર પડે. હઝીફાને દોડકર અલમ ઉસકે હાથસે લે લીયા. (એક રિવાયત હે કે પેહલે નોઅમાનકે ભાઇ નઇમને દોડકર અલમ લે લિયા થા.) લડાઇ બરાબર જારી રહી. ઓર આખિરકાર કઅકા, તલીહા, ઓર દીગર શેરદિલ અરબ સરદારોંકે હમલોંસે ઈરાની નાચાર હોકર ભાગ નિકલે. લશકરે ઇસલામને ઉનકા પીછા કિયા ઓર અસ્સી હઝાર ઈરાની ભાગતે હુવે કત્લ હુવે. બાકી મુનતશિર હો ગયે. ફિરોઝાન સિર્ફ ચાર હઝાર સવારોંકે હમરાહ હમદાનકો ભાગા. મગર કઅકાને એક દસ્તા ચંદ સવારોંકા હમરાહ લેકર ઉસકા પીછા કિયા ઓર દમ ન લિયા જબતક કે

આધી રાતકે કરીબ ફિરોઝાનકો ઉસકે હમરાહીયોંકે સાથ પહાડકે દારેહમેં ન જા લિયા. એક રિવાયત હે કે દારેહમેંસે એક કાફલા શેહેદકે સોદાગરોંકા ગુઝર રહા થા. ઓર ઉનકે ખચ્ચરોંકી વજેહસે દરરેહકા રાસ્તા રૂકા હુવા થા. ફિરોઝાન ઓર ઉસકે હમરાહી રાસ્તા રૂકા દેખકર ઘભરા ગયે કે, ઇતનેમેં કુઅકાને પહોંચકર ફિરોઝાન ઓર ઉસકે હમરાહીયોંકો કત્લ કર ડાલા. ઓર ઇરાનકે નામવર જરનેલોંકા ખાતેમા હો ગયા. ઇસપર યે ઝરબુલ મસલ મશહુર હુઇ કે " શેહેદકી મખ્ખી ઇલાહી ફોજકા જુઝવ હે. "

એક રિવાયત હે કે, યે શેહેદ ફિરોઝાનકે હમરાહ થા. જો ચાલીસ ખચ્ચરોં પર લદા હુવાથા. જબ કુઅકાને ફિરોઝાન ઓર ઉસકે હમરાહીયોંકો કત્લ કરકે ઉનકે અસબાબ ઓર સામાન પર કબ્ઝા કિયા તો ચાલીસ ખચ્ચરોં પર શેહેદ લદા હુવા પાયા. જીસકો દેખકર એહલે અરબ હંસકર કેહને લગે કે, "ફિરોઝાન ઇસ શેહેદમેં ફંસ ગયા. "

ઇસ લડાઇકા નામ એહલે અરબને ફતેહુલ ફુત્તુહ રખા. ફિલ હકીકત યે બડી અઝીમુશ્શાન ફતેહથી ઓર ઉસને તમામ ઇરાનકે સુબેજાતકી કિસમતકા ફયસલા કર દિયા. ફિર કભી ઇતના કસીર લશ્કર એહલે અરબકે મુકાબિલેમેં ન આયા. ઓર આસાની કે સાથ વો ઇરાની સુબે

ફતેહ કરતે ગયે. શાહ યઝદેજર્દ ઈસ્રિ શિકસ્તકી ખબર સુનકર નિહાયત અફસુરદગીકે સાથ રે સે નિકલ ગયા. ઓર મરવ મે જાકર મુકીમ હુવા.

બે શુમાર માલે ગનીમત એહલે અરબકે હાથ આયા. ખુમ્સ નિકાલકર એક એક સવારકો છે હઝાર દીનાર (અશરફી) કા હિસ્સા મિલા. હઝીફા રદી૦ માલે ગનીમત તકસીમ કર રહાથા કે નિહાવંદકે બડે આતશકદેકા કાહેન (પુજારી) હિરાસાં વ લરઝાં ઉસકે પાસ આયા ઓર કહને લગા.

" અગર આપ મુઝકો ઓર મેરે ખાનદાનકો અમાન દે તો મેં આપકો એક શાહી ખઝાના હવાલે કરૂંગા જો યઝદેજર્દને મેરે આતશકદેમે ઝુરૂરતકે વકતકે લિયે મેહફુઝ રખા હુવા હે. "

યે સુનકર હઝીફા રદી૦ ને ઉસકો અમાન દી. ઓર કાહનને થોડી દેરમે એક છોટાસા ખુબસુરત બકસ સર બ મોહોર લાકર હઝીફા રદી૦ કે રૂબરૂ રખદિયા. હઝીફા રદી૦ને મોહોર તોડકર બકસકો ખોલા તો ઉસમે બેશ કીમત જવાહિરાત પાયે. જીનમે દો બડે લાલભી થે. હઝીફા રદી૦ને અપને હમરાહીયોંકો કહા—

" યે ખઝાના હમકો માલે ગનીમતસે ઈલાહિદા મિલા

હે. ઓર હમારા ઇસપર કુછ ઓર ખર્ચ નહીં હુવા. મેરી રાયે મે હમારા ઇસમે મુતલક હક નહીં હે. ઇસલીયે મેરી રાયે હે કે ઇસ બકસકા માલ ખુમ્સકે હમરાહ હઝરત ઊમર રદી૦ કી ખિદમતમેં ભેજ દેં. તાકે વો જીસ તરાહ મુનાસબ સમઝેં ઇસકો ખર્ચ કરે. ” સબને ઇસ રાયેકે સાથ ઇતતિફાક કિયા ઓર કહા કેઃ—

“ બેશક યે ખઝાના આપકે પાસ આયા હે ઓર હમારા ઇસમે કુચ્છ હક નહીં. આપ બેશક ઇસકો ખલીફએસાની હઝરત ઊમર રદી૦કી ખિદમતમેં ભેજ દેં. ” હઝીફા રદી૦ને વો જવાહિરાતકા બકસ ફિર બંદ કરકે ઓર ઉસપર મોહોર લગાકર માલે ખુમ્સકે હમરાહ મદીને રવાના કર દિયા.

જબ કાસિદ ખુશખબરીકા ખત લિયે હુવે મદીને પહોંચા તો હઝરત ઊમર રદી૦ ફતેહકા ખત પઢકર નિહાયત ખુશ હુવે. ઓર મોમેનીનકો ખત પઢકર સુનાયા. સબ સુનકર ખુશ હુવે ઓર સિજદએ શુક્ર બજા લાયે. ફિર હઝરત ઊમર રદી૦ને જંગકી કેફીયત પુછી. કાસિદને તફસીલ કે સાથ તમામ વાકેઆત ખુસુસન નોઅમાન રદી૦કી શુજાઅત, ઉસકી દોઆ ઓર ઉસકી શહાદતકા હાલ સુનાયા. હઝરત ઊમર રદી૦ નોઅમાનકા હાલ સુનકર આબદીદા હો ગયે ઓર ફરમાને લગે;–

" બેશક અયસેભી લોગ હેં જો અલ્લાહ તઆલા ઓર ઉસકે રસુલ સલ૦ કી ખુશનુદી હાસલ કરકે દાઇમ જન્નતકે હકદાર બનતે હેં. અલ્લાહ તઆલા ઉનકો ગરીકે રેહમત કરે. "

ફિર કાસિદને ઓર બહાદુરોંકે નામ લિયે જો ઇસ માઅરિકેમે શહીદ હુવે ઓર બાઅઝકી નિસ્બત કહા કે " આપ નહીં જાનતે " હઝરત ઉમર રદી૦ને કહા-"અગર મેં ઉનકો નહીં જાનતા તો કયા હુવા અલ્લાહ તઆલા તો ઉનકો ખુબ જાનતા હે. વો અપને વાઅદેકે મુવાફિક ઉનકો અપને પાસ જન્નતમે જગા દેકર હમેશા મસરૂરો શાદમાન રખેગા.

જબ માલે ખુમ્સ ખોલા ગયા તો કાસિદને જવાહિરાતકા બકસ ભી પેશકશ કિયા. બકસ ખોલકર જવાહિરાત ઢેર કિયે ગયે. જીનકી ચમકસે દેખનેવાલોંકી આંખે ચકાચોંધ હો ગઈ. કાસિદને ઇસ બકસકી કેફીયત બ્યાનકી. હઝરત ઉમર રદી૦ને સુનકર ફરમાયાઃ—

" પત્થરકે ટુકડોં ઓર સંગરેઝોંકી મેરી નિગાહમેં કોઇ વકઅત નહીં ઓર ન મેં ઇનકો બયતુલમાલમે રખના ચાહતા હું. ઇસકે મુસતહક વો લોગહેં જીન્હોંને અલ્લાહકી રાહમેં અપની જાનેં લડાદીં. કોઇ મુઝાયકા નહીં કે યે

જવાહિરાત અઝખુદ લડાઇકે બાદ મિલે. મગર ઇનકે દસ્ત-યાબ હોનેકા બાઅસ તો વોહી જંગથી, જો મોમેનોંને દુશ્મનોંકે સાથ જાન તોડકી ઓર અલ્લાહકી તાઇદસે ઉનપર ફતેહ પાઇ. ઈન જવાહિરાતકો વાપિસ લે જાઓ ઓર હઝીફાકો કહો કે ઇનકો અચ્છી કીમત પર ફરોખ્ત કરકે અપને લશ્કરમે તકસીમ કર દે. ”

ચુનાંચે વો જવાહિરાત વાપિસ હઝીફા રદી૦કે પાસ પહોંચે. ઉસને ઇરાની સોદાગરોંકે હાથ જો ઈસ ગરઝકે લિયે લશ્કરકે હમરાહ રેહતે થે બેચ દિયે ઓર ઉનકી કીમત લશ્કરીયોંમે તકસીમ કર દી. ઇસસે હર સવારકોચાર હઝાર દિરહમકા ઓર હિસ્સા મિલા.

નિહાવન્દકી લડાઇસે જો ઈરાની સવાર ઈધર ઉધર મુનતશિર હો ગયે થે વો સબ હમદાનમે જમે હુવે. હઝીફા રદી૦ને અપના હેડ કવારટર તો નિહાવન્દમેંહી રખા મગર એક દસ્તા ફોજ હમદાનકો ફતેહ કરનેકે લિયે ભેજ દિયા.

હમદાન જીસકો યુનાની અતબતાના કેહતે હેં એક બડા મશહુર શહેર થા. બલકે મેડીયાકી સલતનત (જીસમેં ઇરાક, અજમ, આઝર બાઇજાન ઓર અરમીનીયા વગેરા શામિલ થે) કા જો ઇબતિદામે બડે ઉરૂજ પરથી દારૂલ ખિલાફા થા. ઉસકે ગિર્દો નવાહકો કોહે અલવન્દકી નદદીયાં

સેરાબ કરતી થીં. ઉસકે ગિર્દો ગિર્દ બડી મઝબુત ફસીલથી ઓર કિલા બડા વસીઅ થા. ઉસ વક્ત હમદાન મદાયનસે દુસરે દરજેકા શેહેર સમઝા જાતા થા.

જબ અરબ લશ્કર હમદાનકે કરીબ પહોંચા તો ઇરાની ગવરનર બડી કોતાહ અંદેશી કરકે ખુલે મયદાનમેં લશ્કર લેકર નિકલા. ઉસકો ઇલ્મ ન થા કે ખુલે મયદાનમેં એહલે અરબકા કોઈ લશ્કરકા હમલા સંભાલ નહીં સકતા. વો અગર કુછ દેર એહલે અરબકે મુકાબિલ ઠયર સક્તા થા તો કિલે બંદ હોકર અયસા કર સકતા થા મગર ઉસને બડી શેખીસે લશ્કર કિલેસે બાહર નિકાલા. કિલેકે બાહર મયદાનમેં દોનોં લશ્કરોંકા મુકાબિલા હુવા. લડાઇ ખુંરેઝ હુઈ ઓર ઈરાનીયોંને દો દિન તક બડે હોસલેસે મુકાબિલા કિયા. મગર તીસરે દિન ઉનકે પાઉં ઉખડ ગયે ઓર શિકસ્ત ખાકર ભાગ નિકલે ઓર એહલે અરબને બઢકર હમદાન પર કબ્ઝા કર લિયા. એહલે શેહેરને અમાન માંગ લી ઓર ઉનકો અમાન દી ગઇ. ઈસતરાહ ઇસ લડાઈકા જો ફતેહ નિહાવન્દકા ઝમીમાથી ફયસલા હો ગયા ઓર ઈરાનકા દુસરે દરજેકા શેહેર ભી મુસલમાનોંકે હાથ આ ગયા.

બાબ. ૫

ફતેહ સુબેજાતે ઇરાન.

સને ૨૨ હિજરી.

નિહાવન્દકી જંગ શુરૂ કરનેસે પહેલે હઝરત ઉમર રદી૦ને ઇસબાતકા ફયસલા કર દિયા થા કે ઈરાકે અરબી ઓર જઝીરેકી હિફાઝતકે લિયે તમામ સુબેજાતે ઇરાનકો ફતેહ કિયા જાયે, તાકે શાહે ઇરાનકો યુરશ કરને ઓર બદઅમની ફયલાનેકા મુતલક મોકા ન રહે. જંગે હલુલાકે બાદ એહલે અરબકો જીસ કદર લડાઇયાં કરની પડીં વો સબ અપની હિફાઝતકી વજેહ સે કી ગઇ વર ન હઝરત ઉમર રદી૦ ઇસબાતપર મુતમઇન થે કે કોહે ઝદગર કે મગરેબમેં એહલે અરબ હુકુમત કરેં ઓર ઈસસે પાર યાઅને મશરિક ઓર શિમાલમેં શાહે ઇરાન બદસ્તુર હુકમરાન રહે મગર શાહે ઇરાન ઇસ કરારદાદ પર કાયમ ન રહા ઓર ઉસકે ગવરનરોંને આયે દિન અરબી મકબુઝાત પર યુરશેં કરકે એહલે અરબકો મજબુર કિયાકે વો અમન કાયમ કરનેકી ખાતર તમામ ઇરાનકો ફતેહ કરેં. જંગે નિહાવન્દને એહલે અરબકા રાસ્તા ખોલ દિયા ઓર વો

હઝરત ઉમર રદી૦કે ફરમાનકે મુવાફિક ઇરાનકે મુખતલિફ સુબોંકી તરફ બઢે.

હઝરત ઉમર રદી૦ને ચંદ એક દસ્તે તજવીઝ કરકે મુખતલિફ સુબોંકે લિયે તઇયાર કિયે.

ફતેહ ઇસફહાન. ઉનમેસે જો દસ્તા ઇસફહાન જાનેકે લિયે તજવીઝ હુવા ઉસપર **અબદુલ્લા** બિન અબ્બાસ રદી૦કો અમીર મુકરર કિયા ગયા. ઓર કુફે સે ઝિયાદ બિન ખતફાકો ઉનકે હમરાહ જાનેકી તાકીદકી. સાથહી **અબુ** મુસા રદી૦ બસરેકે ગવરનરકો લિખા કે વોભી કાફી ફોજ સાથ લેકર એહેલવાઝકે રાસતે ઇસફહાનમે જાકર **અબદુલ્લા** બિન અબ્બાસ રદી૦કો ઇમદાદ દેં ઓર બસરેકી હુકુમત ઉમરૂ બિન સુરાકા કે હવાલે કર દેં.

અબદુલ્લા બિન અબ્બાસ રદી૦ ઇસ ફોજકે સાથ ઇસ ફહાનકી તરફ રવાના હુવે. ઇસ્ફહાનકા ઇરાની ગવરનર ઉસ વક્ત કાદોસ્તાન થા. ઓર ઉસકે લશ્કરકા સિપેહ સાલાર **શહેરબરાઝ** થા. જબ ઇરાની ગવરનરકો ઇતિલા મિલીકે એહલે અરબને નિહાવન્દ ફતેહ કરકે ઇસફહાનકા ઇરાદા કિયાહે તો ઉસને **શહેરબરાઝ**કો ફોજ દેકર એહલે અરબ કે મુકાબિલેપર રવાના કિયા. તાકે એહલે અરબકો રાસ્તે મેંહી રોકકર શિકસ્ત દે ઓર ઉનકો આગે બઢને ન દે.

દોનોં લશ્કરોંકા મુકાબિલા એક મુકામ પર હુવા. જીસકા નામ તિબરીને રાસ્તાક અશ્શેખ લિખા હૈ. એહલે અરબને બડી તુંદીકે સાથ ઈરાની ફોજ પર હમલા કિયા ઔર ઉનકી સફબંદી તોડ દી. ઈસપર શહેરબરાઝ આગે બઢકર અબદુલ્લાકે મુકાબિલ હુવા. દોનોંમેં લડાઇ શુરૂ હુઈ. દોતીન વારમેં અબદુલ્લાને શહેરબરાઝકો કાટકર ફેંક દિયા ઔર ઉસકે લશ્કરકો ફાશ શિકસ્ત દી. ઈરાની લશ્કર ભાગતા હુવા ઈસફહાનમેં પહોંચા. ઔર અબદુલ્લાભી ઉનકા પીછા કરતે હુવે ઈસફહાનકે કરીબ આ ગયા. ઈસ પર કાદોસ્તાન લશ્કર લેકર ખુદ મુકાબિલે પર નિકલા. જબ દોનોં લશ્કર હમલેકે લિયે તૈયાર હુવે તો કાદોસ્તાન મયદાનમેં આયા ઔર અરબ લશ્કરકે અમીરકો બુલાકર કેહને લગા:—

"સિપાહીયોંકા ખુન ગિરાનેસે કયા હાસિલ? આવ હમ તુમ દોનોં લડાઈ કરેં. અગર મૈં મારા ગયા તો ઈસ-ફહાન તુમારા હૈ ઔર મેરા લશ્કર તુમારી ઈતાઅત કર લેગા ઔર અગર તુમ મારે ગયે તો એહલે અરબ વાપિસ ચલે જાઇંગે ઔર મૈં ઇસફહાન પર બદસ્તુર હુકમરાન રહુંગા." યે સુનકર અબદુલ્લાને કહા.

"મૈં હમાતન મુકાબિલેકે લિયે તૈયાર હું." લડાઇ શુરૂ હુઈ. પહેલે નેઝોંકે વાર હુવે. મગર કોઈ કારગર ન

હુવા. ફિર નેઝે ફેંકકર દોનોંને તલવારેં ખીંચ લીં. કાદોસ્તાનને જાંચ તોલકર અબદુલ્લા પર તલવારકા વાર કિયા ઔર ઉસકો યકીનથા કે ઇસવારસે ઉસકા હરીફ દો ટુકડે હો જાયગા. મગર અબદુલ્લાને બડી ચાલાકીસે વાર ખાલી દિયા. ફિર ભી તલવાર ગિરતે હુવે અબદુલ્લાકે ઘોડેકે તંગકો ચીર કર તંગ કાટ ગઇ. અબદુલ્લા ચશ્મેં ઝદનમેં ઝીન સમેત ઝુકકર ઘોડેકે પીછે ઉતર પડા. ઔર ફિર ફોરન ઘોડેકી દુમ પકડકર ઘોડેકી નંગી પીઠ પર સવાર હોકર મુકાબિલે કે લિયે તૈયાર હો ગયા. કાદોસ્તાન અબદુલ્લાકી યે સુબુકદસ્તી ઔર શુજાઅત દેખકર અશ અશ કર ઉઠા ઔર કેહને લગા.

"બેશક તુમ બડે બહાદુર ઔર શુજાઅ હો મેં તુમસે લડાઈ કરના નહીં ચાહતા. બલકે સુલેહકા ખ્વાહાં હું. બતાવ તુમ કિન શરાયતપર સુલેહ કર સકતે હો?" અબદુલ્લાને જવાબ દિયા.

"યા તુમ ઇસલામ કુબુલ કરલો, યા હમારી હિફાઝતમેં આ જાવ." કાદોસ્તાનને કહા.

"મેં આપકી હિફાઝતમેં આના મનઝુર કરતા હું. લેકિન આપ મેરે સાથ એહેદ કરેં કે મેરે હમરાહીયોં ઔર ઇસફહાનકે બાશિન્દોંમેંસે જો શખ્સ જઝિયા દેવે વો આપકી

હિફાઝતમેં રહે. લેકિન જો જઝિયા દેના કુબુલ ન કરે ઉસ પર આપ તશદ્દુદ ન કરેં. બલકે ઉસકો અમાન દેં કે જહાં ઉસકા જી ચાહે અપને એહલો અયાલ ઓર અસબાબ લેકર ચલા જાયે."

અબદુલ્લાને ઇસ બાતકો મનઝુર કર લિયા ઓર મુઝફ્ફરો મનસુર ઇસફ્હાનમેં દાખિલ હુવા. ઓર શેહેરમેં મુનાદી કરાદીકે જીસ શખ્સકો એહલે અરબકી હિફાઝતમેં રેહના મનઝુર ન હો ઉસકો ઇજાઝત હે કે વો અપને અયાલ ઓર અસબાબ સમેત જહાં ઉસકા જી ચાહે ચલા જાયે. ઉસકો કિસીતરાહકી રોક ન કી જાયગી ઓર ન કિસી તરેહકા ઉસ પર તશદ્દુદ કિયા જાયગા. ઇસ પર બોહોતસે આદમી અપને એહલો અયાલ ઓર અસબાબ લેકર કિરમાનકો ચલે ગયે.

અબદુલ્લા ઇસફ્હાનમેં દાખિલ હો ચુકા થા કે અબુ મુસા રદી૦ લશ્કર લેકર ઇસફ્હાનમેં પહોંચે. અબદુલ્લાને ઇસફ્હાનકી ફતેહકી ખબર હઝરત ઉમર રદી૦કી ખિદમતમેં ઇરસાલકી. હઝરત ઉમર રદી૦ ખત પઢકર ખુશ હુવે ઓર જવાબમેં અબદુલ્લાકો લિખ ભેજા કે ઇસફ્હાનમેં કાફી લશ્કર હિફાઝતકે લિયે છોડકર ઓર અબુ મુસા રદી૦કો હમરાહ લેકર કિરમાનકી તરફ બઢો ઓર સોહેલ બિન અદી કો જો એહેલવાઝમેં હે અપને સાથ શામિલ કર લો.

ઈસ અરસેમેં હુમદાનકે ઈરાની ગવરનર ખુસરૂ સોવ-

હુમદાનકીબગાવત. મને હુમદાનમેં બગાવત કર દી ઓર એહલે અરબકા જવા ગરદનસે ઉતાર ફેંકા. આસપાસકે સરદારોંસે ભી ઉસને કોમી ઇમદાદ તલબકી. ઓર ઈસ તરાહ અપની તાકત મઝબુત કરકે વો એહલે અરબસે મુનહરિફ હો ગયા. હઝરત ઉમર રદી૰કો ઈસ વાકેઓકી ખબર દી ગઇ. આપને હુઝીફા રદી૰કો જો નિહાવંદમેં મુકીમ થા લિખ ભેજા કેઃ—"નઇમ બિન મકરનકો જો નોઅમાનકા ભાઇ હે ફોજ દેકર હુમદાનકી બગાવત દુર કરનેકે લિયે રવાના કરો ઓર ઉસકો તાકીદ કરદો કે હુમદાન મુતીઅ કરનેકે બાદ વો રેકી તરફ પેશ કદમી કરે."

ઇસ હુકમકે પહોંચને પર નઇમ બારા હઝાર ફોજ લેકર હુમદાનકી તરફ બઢા. ખુસરૂ સોવમ ભી લશકર લેકર મુકાબિલેકે લિયે બાહર નિકલા તીન રોઝતક લડાઈ હોતી રહી. ચોથે રોઝ એહલે અરબને ઇસ શિદદતકે સાથ હમલા કિયાકે ઈરાની ફોજ લડખડા ગઈ. ખુસરૂ સોવમ મયદાનમેં કત્લ હુવા ઓર ઉસકા લશ્કર ભાગ નિકલા. નઇમને બઢકર હુમદાનપર કબઝા કર લિયા. ઓર એહલે શહેરકો અમાન દેકર અઝસરેનો એહલે અરબકા તાબેદાર બનાયા. હઝરત ઉમર રદી૰કો ફતેહકી ખુશ ખબરી ભેજી. હઝરત

ઊમર રદીંને જવાબમેં લિખા કે "યઝીદ બિન કયસકો હમદાનમેં અમીર મુકરર કરકે ઓર ઉસકે સાથ કાફી લશકર છોડકર બાકી લશકરકે હમરાહ રેકી તરફ જાવ ઓર ઉસકો ફતેહ કરકે અપની હિફાઝતમેં લે આવ."

ફતેહ રે વ કોમસ.

યઝદેજર્દ રે સે ચલતે વકત અસફન્દીયારકો જો રૂસતમકા ભાઇ થા રે કી હિફાઝત પર છોડ ગયા થા. (તીબરીકી રિવાયત હે કે રે કા મુહાફિઝ શાહે ઈરાનકી તરફસે સયાવશ બિન બહેરામ થા.) જબ અસફન્દીયારકો ખબર હુઇ કે એહલે અરબ રે પર હમલા કરનેકા ઇરાદા રખતે હેં તો ઉસને તિબરીસ્તાન, દુમાવંદ, કોમસ, આઝર બાયજાન વગેરાકે સરદારોંકો લિખા કે સબ અપની અપની ફોજ રે કી ઇમદાદકે લિયે રવાના કરો. અગર રે પર એહલે અરબકા કબઝા હો ગયા તો બાકી સુબોંપર એહલે અરબકો ચઢાઇ કરના નિહાયત આસાન હોગા. બહેતર યેહી હે કે સબ મિલકર દુશમનકી તાકતકો તોડેં. તાકે ઉનકો દુસરે સુબોંપર હમલા કરનેકી જુરાઅત ન પડે. ઇસ પર તમામ ઇલાકોંસે ફોજ જમે હોકર રે મે પહોંચી ઓર અસફંદીયારને એહલે અરબકે મુકાબિલેકે લિયે અચ્છી તરાહ તય્યારી કર લી.

જબ નઇમ બિન મકરન સવાર લેકર રે કે કરીબ પહોંચા તો ઇરાની લશકરકો મુકાબિલેકે લિયે મયદાનમેં મોજુદ પાયા. નઇમને દુશમનકે મુકાબિલ લશકર ઉતાર દિયા. રાતકે વકત રે કા એક રઇસ જીસકા નામ ઝમીની થા ઓર અસફનદિયારસે સખ્ત અદાવત રખતા થા, નઇમકે પાસ આયા ઓર કેહને લગા કેઃ—

"અગર મુઝકો અમાન દો તો મેં રેકી ફતેહ કરનેમે તુમકો ઇમદાદ દુંગા." નઇમ રદી૦ને ઉસકો અમાન દી. ઓર કહા—

"તુમ કિસ તરાહ હમકો ઇમદાદ દે સકતે હો?" ઝમીનીને જવાબ દિયા.

"તુમ મુઝે દો હઝાર દિલેર સવાર દે દો મે ઉનકો અપને હમરાહ શાહેરકી દુસરી સિમ્ત લે જાઉંગા. તુમ કલ અસફનદિયારકા મુકાબલા કરના. જીસ વક્ત લડાઇ ઝોર પર હોગી મેં ઉસ વક્ત ઇન દો હઝાર સવારોંકે સાથ શહેર રે પર કબઝા કરલુંગા. અસફનદિયાર ઓર ઉસકે હમરાહી યે સુનકરકે ગનીમને ઉનકે જાયે પનાહ (શહેર) પર કબઝા કર લિયા હે બેદિલ હો જાઇંગે ઓર મયદાનસે મુંહ મોડકર જાન બચાનેકે લિયે ભાગ જાઇંગે."

દુસરે દિન દોનોં લશકર મયદાનમેં નિકલે. લડાઇ શુરૂ હુઈ. જબ લડાઇ ઝોર પર થી તો ઝમીની દો હઝાર અરબ સવાર લેકર દુસરી તરફસે શહેરકે અંદર દાખલ હો ગયા. ઓર તલવાર ચલાની શુરૂ કી. એહલે શહેરને અમાન માંગ લી. ઓર રે પર એહલે અરબકા કબઝા હો ગયા. ઈરાની મયદાનમેં જમ કર લડ રહે થે કે શહેર ફતેહ હોનેકી ખબર અસફનદિયારકો પહોંચી. વો સખ્ત ઘભરાયા ઓર તમામ લશકરમેં યે ખબર બિજલીકી તરેહ ફયલ ગઈ. ઈરાની સરાસીમા હોકર ભાગ નિકલે ઓર અસફનદિયાર અપની જાન બચાકર આઝરબાયજાનમે ચલા ગયા.

નઇમ મુઝફ્ફરો મનસુર રે મેં દાખલ હુવા. ઓર ઝમીનીકો ઇસ ઇમદાદકે સિલેમેં રે કા હાકિમ મુકરર કિયા ગયા. નઈમને રે કો અપના હેડ કવારટર મુકરર કિયા. ઓર અપને ભાઈ સવેદ બિન મકરનકો કોમસ પર હમલા કરનેકે લિયે રવાના કિયા. એહલે અરબકી દેહશત ઇસ કદર ફયલ ગઈ થી કે કોમસકે હાકિમને બગેર લડાઇ ઓર ખુંરેઝીકે સવેદસે સુલેહ કરલી. ઓર એહલે અરબકી હિફાઝતમેં આના તસલીમ કર લિયા.

સવેદ કોમસકો મગલુબ કરકે જરજાનકી તરફ બઢા. જરજાનકે હાકેમનેભી સુલેહ કરલી. ફિર સવેદ તિબરીસ્તાનમેં ગયા. મગર વહાંકે હાકેમનેભી લડાઇ ન કી. ઓર

કોમસ ઓર જરજાનકી તકલીફ કરકે સુલેહ કરલી. તિબરી કી રિવાયત હે કે તિબરીસ્તાનકા હાકેમ મુસલમાન હો ગયા. ઓર ઉસકી રિઆયામેંસે ભી બોહોત લોગ ઇસલામ લાયે. ઇસ તરાહ રે કે ગિર્દોનવાહકે સુબે બિલા કિસી લડાઇ ઓર તરદ્દુદકે એહલે અરબકી હિફાઝતમેં આ ગયે. નઈમને ઇન તમામ ફુતુહાતકી ખબરેં હઝરત ઊમર રદી૦કી ખિદમતમેં ઇરસાલ કીં. હઝરત ઊમર રદી૦ નઈમ રદી૦કી કારગુઝારીસે બોહોત ખુશ હુવે ઓર ઉસકો લિખ ભેજા કે "લા હુકમે સાની રે મેંહી કયામ રખે ઓર મફતુહા ઇલાકોંમેં અદ્દલો ઇનસાફ કાયમ કરકે રિઆયાકો ખુશહાલ ઓર આસુદા કરે."

કોહકાફ્રો દરબંદ

આઝર બાયજાનકી મુહિમ પર અતબા બિન ફરકદ રદી૦ કો નામઝદ કિયા ગયા. એક કોલ હે કે પહેલે હઝીફા અલયમાનીકો આઝર બાયજાનકી મુહિમ પર રવાના કિયા ગયાથા ઓર અતબા ઉસકે બાદ ભેજા ગયા. અસફનદિયાર જો રેસે ભાગ કર આઝરબાયજાનમે આ ગયા થા, અતબા કે મુકાબિલ હુવા, મગર અસફનદિયાર ઇસ લડાઇમે એહલે અરબકે હાથ કયદ હો ગયા. ઉસને જઝિયા દેના મનઝુર કરકે રિહાઈ હાસલકી ઓર આઝરબાયજાન પર એહલે અરબકા તસલ્લુત હો ગયા.

આઝર બાયજાન પર બખુબી કબઝા હો જાનેકે બાદ અરબ લશ્કર કોહેકાફકે દરરોંમેં પહોંચા. યે દરરે બડે ખોફનાક થે ઓર વહાંકી કોમેં સખ્ત જંગજુ થીં. મગર એહલે અરબ ઇન દરરોંકો ચીરકર નિકલ ગયે. ઓર દરબન્દ મકામ પર જીસકો એહલે અરબ બાબુલ અબવાબ બોલતે હેં, ઓર જો સહદે સિકન્દરીકે કરીબ હે ખુંરેઝ લડાઇ હુઈ. જીસમેં એહલે અરબકો કામિલ ફતેહ હાસલ હુઈ. ઓર હઝરત ઊમર રદી૦કે હુકમસે દરબન્દકા હાકિમ અબદુર રહેમાન બિન રબીઆ રદી૦ નામઝદ હુવા જીસને ઇન ઇલાકોંકો ફતેહ કરનેમેં બડી શુજાઅત ઓર મરદાનગી દિખાઇ થી.

દરબન્દ ગોયા સહદે સિકન્દરીકે પારકી અકવામ યાઅને યાજુજ માજુજકા રાસ્તા થા. ઇસ રાસ્તેકો રોકનેકે લિયે દરબન્દમેં એહલે અરબકી છાવની ડાલી ગઇ. તાકે ઉસ રાસ્તેસે અરબ મકબુઝાત પર કોઈ અચાનક હમલા ન હો સકે.

અબદુર રહેમાનને વહાંકે એક રઇસકો જીસકા નામ શાહેરઝાદ થા અપના મુતીઅ કરકે ઓર ઉસકો જઝિયા માફ કરકે દરરોંકી હિફાઝતમેં શરીક કર લિયા.

અજીબ હિકાયત

તિબરીને એક હિકાયત લિખી હે કે અબદુર રહેમાનને એક દિન શાહેરઝાદકી ઉંગલીમેં એક અંગુઠી દેખી. જીસકા નગીના યાકુતે સુર્ખ થા. યે નગીના

દિનકો આગકી ઓર રાતકો ચિરાગકી તરાહ રોશન નઝર આતા થા. અબદુર રહેમાનને પુછા કે—

“ યે નગીના તુમકો કહાંસે દસ્તયાબ હુવા ? ” શહેરઝાદને જવાબ દિયા.

“ યે નગીના સહદે સિકન્દરીકે કરીબ એક ગારસે આયા હે. મેંને વહાંકે એક રઇસકો એક નગીનેકે લિયે લિખા થા. ઉસને મેરા પયગામ સુનકર અપને મીરશિકારકો બુલાયા ઓર નગીના મુહઇયા કરનેકા હુકમ દિયા. મીર શિકારને એક ઉકાબકો તીન રોઝતક ભુકા રખા. ફિર એક ગોશ્તકા ટુકડા લેકર મેરે કાસિદકે હમરાહ ઉસગારકે સર પર પહોંચા. વો બડી ગેહરીથી. મીર શિકારને ગોશ્તકા ટુકડા ઉસમેં ફેંક દિયા. ઓર ઉસકે પીછે ઉકાબકો છોડ દિયા. ઉકાબ ગારકી તેહસે ગોશ્તકા ટુકડા નિકાલ લાયા. ઉસ ગોશ્તમેં યે યાકુત થા. મીર શિકારને યાકુત અપને સરદારકે હુવાલે કિયા ઓર ઉસને મેરે કાસિદકો દેકર મેરે પાસ ભેજ દિયા. ”

યે કેહકર શહેરઝાદને અંગુશ્તરી ઉતાર કર અબદુર રહેમાનકે પેશકશકી ઓર કહા.

“ યે આપકી નઝર હે. ” અબદુર રહેમાનને અંગુશ્તરી લેનેસે ઇનકાર કરતે હુવે કહા:—

"મેરી ગરઝ અંગુઠી લેનેસે નથી. મેંને તો સિર્ફ ચાકુતકી ચમક દેખકર ઉસકી કેફીયત તલબ કીથી. અંગુઠી તુમકો મુબારક હો. મુઝકો ઇસકી હવસ નહીં" યે સુનકર શાહેરઝાદને તાઅજ્જુબસે કહાઃ—

"અગર કોઇ ઇરાની અફસર યે અંગુઠી દેખ પાતા તો બઝોર મુઝસે છીનનેકી કોશિશ કરતા. ઓર અગરમેં દેનેસે ઇનકાર કરતા તો વો મુઝકો કત્લ કરકે અંગુઠી હાસલ કર લેતા. મગર આપ બલા કે સયર ચશ્મ હેં કે મેંને અઝખુદ અંગુઠી પેશકી ઓર આપને લેનેસે ઇનકાર દિયા." અબ્દુર રહેમાનને કહાઃ—

"અલ્લાહ તઆલાને અપને રસુલે મકબુલ સલ૦કી તુફેલ હમારે દિલોંમેં કિનાઅત ભર દી હે ઓર હમ કિસી દુનિયાવી ચીઝકા લાલચ નહીં કરતે."

ફારિસ્તાનકા ગવરનર શેહરક થા જીસકા મુખતસિર ઝિક્ર ફતેહ ખુઝીસ્તાનમેં આ ચુકા હે.

ફતેહ ફારિસ્તાન. ઉસને અપના લશકર તુજ (તુઝ) મકામ પર જમે કર રખા થા. કયોંકે ઉસકો ઉમીદ થી કે એહલે અરબ ઝુરૂર ઇસ પર હમલા આવર હોંગે. હઝરત ઊમર રદી૦ને ઇસ લશકરકો પરાગન્દા કરનેકી યે તજવીઝ કી કે ફારિસ્તાનકે મુખતલિફ શેહરોંમેં

અલગ અલગ દસ્તે ભેજ દિયે ઈસપર ઇરાનીયોંકો ભી તુજસે નિકલ કર અલગ અલગ સિમ્તોંમેં મુકાબિલે પર જાના પડા. મગર હરજગા ઉન્હોંને શિકસ્ત ખાઈ. ઓર એહલે અરબ મુઝફ્ફરો મનસુર હુવે. શેહરક યે સુરત દેખ કર શીરાઝમેં પનાહ ગુઝીન હુવા. ઊસમાન બિન અબુલ આસને જો ઈસિ ચઢાઇકા અફસર થા અપને ભાઇ હકમ બિન અબુલ આસકો શેહરકકે મુકાબિલે પર શીરાઝ રવાના કિયા. શેહરક લશકર લેકર મયદાનમેં નિકલા. મુકાબિલા સખ્ત હુવા. મગર શેહરક મયદાનમેં કત્લ હો ગયા. ઓર ઉસકે લશકરકો ફાશ શિકસ્ત નસીબ હુઈ. એહલે અરબને શીરાઝ પર કબઝા કર લિયા. ઓર ફારિસતાનકે તમામ શેહેર અસ્તખર, શાપુર, તુજ વગૈરા યકે બાદ દીગરે ફતેહ કરકે તમામ ફારિસ્તાનકે ઈલાકેપર તસ્લ્લુત જમા લિયા. ઓર હઝરત ઊમર રદી૦કો ફતેહકી ખુશ ખબરી ભેજ દી. ફારિસ્તાનકો ફતેહ કરનેકે બાદ એહલે અરબને કિરમાન, સીસ્તાન ઓર મકરાનકો બ આસાની ફતેહ કર લિયા. ઓર અરબ સલતનકી હદ સીંધ તક પહોંચ ગઈ. મગર હઝરત ઊમર રદી૦ ને ઉનકો રોક દિયા ઓર સીંધકી તરફ બઢનેકી મુમાનેઅત કરદી. તીબરી લિખતા હે કે "મકરાનકી લડાઇમેં શાહે સીંધને અપની ફોજ ઓર હાથી ઇમદાદકે તોર પર મકરાનમે ભેજે થે. જબ મકરાની ઓર સીંધી ફોજકો શિકસ્ત હુઇ તો હાથી ભી એહલે અરબકે હાથ આ ગયે. જબ

હઝરત ઊમર રદી૦કો ખબર પહોંચી તો આપને લિખ ભેજા કે એહલે અરબ સીંધકી તરફ હરગિઝ ન બઢેં ઓર જો હાથી સીંધકે બાદશાહકે મુસલમાનોંકે હાથ આયે હેં ઉનકે મુતઅલ્લિક સીંધકે બાદશાહકો પયગામ ભેજા જાયે. અગર વો ખરીદના ચાહે તો મુનાસબ કીમત દેકર ખરીદ લે. ઓર હાથીયોંકી કીમત વુસુલ્ હોને પર લશકરીયોંમેં તકસીમ કર દી જાયે. ચુનાંચે હઝરત ઉમર રદી૦કે હુકમકી પુરી તાઅમીલ કી ગઇ. ઓર એહલે અરબ ઇસ તરફ મકરાનસે આગે ન બઢે કયોંકે સલતનતે ઇરાનકી જુનુબ મશરેકી હદ મકરાન પર ખત્મ હોતી હે ઓર હઝરત ઊમર રદી૦ કિસી ઓર સલતનતકે સાથ બિલા વજેહ જંગ નહીં છેડના ચાહતે થે.

ફતેહ ખુરાસાન. હઝરત ઉમર રદી૦ને ખુરાસાન ફતેહ કરનેકા અલમ અહનફ બિન કયસકે સિપુર્દ કિયા થા ઉસ વક્ત યઝદેજર્દ મરવમે થા ઓર અહનફ બિન કયસકો યે હુકમ થા કે "યઝદેજર્દકા તઆકુબ કરે. ઓર વો જહાં જાયે ઉસકો ગિરફતાર કરનેકી કોશિશ કરે." અહનફને પહેલે હિરાત ફતેહ કિયા ઉસકે બાદ મરવકા રૂખ કિયા. યઝદેજર્દ ખબર પાકર બલખમેં ભાગ ગયા. અહનફને બલખકો જા ઘેરા. યઝદેજર્દ ઘબરાકર ચીનકે ઇલાકેમેં ભાગ ગયા. અહનફને

મરવમેં હેડ ક્વારટર રખકર ફોજકે દસ્તે ચારોં તરફ ફયલા દિયે ઓર થોડે અરસેમેં દરિયાએ જીહુન તક તમામ ઈલાકા અપને કબઝેમેં કર લિયા. હઝરત ઉમર રદી૦ને ઉસકો આગે બઢનેસે રોક દિયા. કયોંકે સલતનતે ઈરાનકી શિમાલ મશરે કીહદ તક ઈલાકા ફતેહ હો ચુકા થા. ઓર યઝદેજર્દ ઇરાની સલતનતસે બદર હો ચુકા થા.

ભાગ ૬.

હઝરત ઉમર રદી૦ કી શહાદત.

સને ૨૩ હિજરી.

સને ૨૩ હિજરીમેં એક મજુસી ગુલામ અબુલુલુ ફિરોઝ હઝરત ઉમર રદી૦ કી ખિદમતમેં આયા ઓર શિકાયત કી કે:—

"મેરા માલિક મેરી ઉજરતકા માલિકાના મુઝસે ઝિયાદા લેતા હે. આપ ઉસકો બુલાકર કહેં કે વો કમ લિયા કરે." યે સુનકર હઝરત ઉમર રદી૦ને પુછા:—

"તુ કયા કામ કરતા હે?" ફિરોઝને જવાબ દિયા.

"મેં નજ્જારીકા કામ કરતા હું ઓર હવાઇ ચક્કીયાં બનાતા હું" ઈસ પર હઝરત ઉમર રદી૦ને પુછા.

"તેરી કમાઇમેં સે તેરા માલિક તુઝસે કયા લેતા હે" ફિરોઝને કહા.

"રોઝાના દો દિરહમ" ઇસ પર હઝરત ઉમરને ફરમાયા:—

"તુ એક હુનરમંદ આદમી હે ઓર હવાઇ ચકકીયાં બનાતા હે. ઉસકી તુજકો માઅકુલ આમદની હોતી હે ઓર

ઇસ મામલેમેં પર દો દિરહમ રોઝાના માલિકના ઝિયાદા નહીં. બલ્કે વાજબી હે.” ઇસ પર ફિરોઝ સખ્ત રંજીદા હુવા ઓર ઉસને કહા—

બોહોત બેહતર, મેં આપકે લિયે અયસી ચક્કી બનાઉંગા કે વો કયામત તક ચલતી રહેગી.” યે સુનકર હઝરત ઉમર રદી૦ મુસ્કુરાયે ઓર આપને ફરમાયા:—

“યે ગુલામ મુઝે ધમકી દેતા હે. અગર મેં કિસી શખ્સકો મેહેઝ શકકી બિનાપર સઝા દેનેવાલા હોતા તો ઇસ ગુલામકો કત્લ કરનેકા હુકમ દેતા.” લેકિન હઝરત ઉમર રદી૦ને ઉસકો કુચ્છ ન કહા. ઓર વો રંજ ભરે દિલકે સાથ વાપિસ ચલા ગયા.

એક દિન હઝરત ઉમર રદી૦ સુબેહકી નમાઝ પઢા રહે થે કે ફિરોઝ ખંજર લેકર મસજીદમેં આયા ઓર આગે બઢકર હઝરત ઉમર રદી૦ પર પય દર પય છે વાર કિયે. હાઝેરીનને ફિરોઝકો પકડનેકી કોશિશ કી ઓર ફિરોઝને ઉનમેંસે તેરા આદમી ઝખ્મી કિયે. જીનમેંસે સાત શહીદ હો ગયે આખિર એક મનચલે આદમીને ઉસકો ગિરફતાર કિયા. ફિરોઝને જબ અપને આપકો મોતકે પંજેમેં ગિરફતાર દેખા તો ફિલફોર વોહી ખનજર અપને સીનેમેં મારકર વહીં ઢેર હો ગયા. હઝરત ઉમર રદી૦ ને ઝખ્મી

હાલતમેં બાકી નમાઝ અદાકી ઓર ફિર ઉન્હેં ઉઠા કર મકાન પર લે ગયે. ઝખ્મોંકે મુલાહિઝેસે માઅલુમ હુવા કે એક ઝખ્મ મોહલિક હે. હઝરત ઉમર રદી૦ અલ્લાહતઆલાકા શુક્ર અદા કરતે થે કે ઉનકો કત્લ કરનેવાલા મુસલમાન નહીં થા બલકે એક ગેર મુસલિમ આતિશ પરસ્ત થા.

જબ હઝરત ઉમર રદી૦ કી હાલત નાઝુક પાઈ ગઇ તો ઉનકો સલાહ દી ગઈ કે કિસી શખ્સકો અપના જાનશીન નામઝદ કરેં. મગર હઝરત ઉમર રદી૦ને ફરમાયા:–

"જો કામ ખુદ રસુલે ખુદા સલ૦ને નહીં કિયા ઉસકે કરનેકી મેં કિસ તરાહ જુરાઅત કર સકતા હું." યે સુનકર બાઅઝ સહાબા રદી૦ને યેભી રાયે દી કે:—

"આપ અપને બેટે અબ્દુલ્લાકો નામઝદ કરેં." મગર હઝરત ઉમર રદી૦ને ફરમાયા કે:—

"ઉમરકે ખાનદાનમેં સે સિર્ફ ઉમરહી ખિલાફતકા ગિરાંબાર બોઝ ઉઠાને ઓર અલ્લાહકે હુઝુર ઇસ અમાનતકા હિસાબ કિતાબ દેનેકે લિયે બસ હે."

આખિર હઝરત ઉમર રદી૦ને છે આદમીયોંકી કૌનસીલ મુકરરકી ઓર ફરમાયા:–"યે છે આદમી બાહમી ઇતતિફાકસે એક શખ્સકો ખલીફા મુકરર કરલેં. ઉનકે નામ યે હેં. હઝરત અલી કર૦, હઝરત ઉસમાન રદી૦, હઝરત

ઝુબેર રદી૦, હઝરત તલહા રદી૦, હઝરત સાઅદ બિન અબી વિકાસ રદી૦ ઔર હઝરત અબદુર રહેમાન બિન ઔફ રદી૦."

લેકિન હઝરત ઉમર રદી૦ કા કિયાસ થા કે હઝરત અલી કર૦ ઔર હઝરત ઉસમાન રદી૦ મેંસે એક ઝુરૂર મુનતખિબ હોગા. ઇસ પર હઝરત ઉમર રદી૦ ને હઝરત અલી કર૦કો વસીયત કી કે:—

"અપને અઝીઝો અકારિબકી રિઆયત ઔર પાસદારી ન કરના." ઔર હઝરત ઉસમાન રદી૦કો વસીયતકી કે:—

"બની ઉમય્યા કો લોગોંકી ગરદનપર સવાર ન કર દેના. બલકે એહલે મદીનેકા બખુબી ખ્યાલ રખના જીન્હોંને હમકો મુસીબતકે વક્ત પનાહ દીથી." ફિર હઝરત ઉમર રદી૦ને અપને જા નશીનકે લિયે એક તેહરીરી વસીયત છોડ દી તાકે ઉસકે મુતાબિક ખિલાફતકા કારોબાર ચલાયેં ઔર ફરમાયા કે:—

"અલ્લાહકા શુક્ર ઔર એહસાન હે કે મેં અપને જા નશીનકે લિયે એક વસીઅ, મઝબુત, પાયદાર ઔર પુર અમન સલતનત છોડ ચલાહું."

હઝરત ઉમર રદી૦ ઝખ્મી હોનેકે બાદ તીન દિન ઔર બકોલ બાઅઝ સાત દિન ઝિન્દા રહે. ઔર ઝિલહજ

અને ૨૪ હિજરીમેં વફાત પાઇ. આપને દસ સાલ છે મહીને હુકમ રાનીકી. આપકી ઉમર ત્રેસઠ સાલકી થી. યાં હઝરત સલ૦ ઓર હઝરત અબુબકર રદી૦ને ભી ઇસી ઉમરમેં ઇન્તિકાલ ફરમાયા થા. આપકી વફાતકે બાદ હઝરત આયેશા સિદ્દીકા રદી૦કી ઇજાઝતસે આં હઝરત સલ૦ ઓર હઝરત અબુબકર રદી૦કે પેહલુમેં દફન કિયે ગયે-

હઝરત ઊમર રદી૦કી બડી ખુસુસિયત યે થીકે આપ આં હઝરત સલ૦ ઓર હઝરત અબુબકર રદી૦કે નકશે કદમ પર બરાબર ચલતે રહે. હઝરત અબુબકર રદી૦ ખલીફએ અવ્વલકે એહેદમેં જો સિર્ફ દોસાલ ઓર ચંદમાહકા અરસા થા. તમામ અરબમેં અઝસરેનો ઇસલામકી બુનિયાદ મુસતહકિમ કી ગઇ. ઓર શામમેં દમિશ્ક તક ઓર ઇરાકે અરબીમેં દરિયાએ પુરાતકે મગરેબી કનારે તક કઇ શેહેર ફતેહ કિયે ગયે. ગોયા ઇસલામકી ફુતુહાતકી બિના ખલીફએ અવ્વલ રદી૦કે વક્તમેંહી રખ દી ગઇથી. હઝરત અબુબકર રદી૦ ઇસલામ લાનેકે વક્ત બડે મશહુર તાજીર ઓર બડે માલદાર થે. આપને અપની તમામ દોલત ઇસલામકી ખિદમતમેં ખર્ચ કર દી. જબ ખલીફા હુવે તો બા વુજુદ ઇસ કદર માલે ગનીમત આનેકે જીસમેં ઉનકા માઅકુલ હિસ્સા હોતાથા અપની ઝાતકે લિયે કુચ્છ ન રખા. અપને બેટોંકો ભી ઇસમેં સે કુછ ન

કિયા. આપને અઝીઝ ઓર અકારિબકો કોઈ જાહ મનસબ અતા નહીં કિયા. ઉનકા બહાદુર ઓર શુજાઅ બેટા અબ્દુર-દુર રહેમાન રદી૦ એક સીપાહીકી તરાહ લશ્કરે ઈસલામકે સાથ રહા. ઓર અપની જાં બાઝી ઓર બહાદુરીસે ઈસલામ ઓર અપને વાલિદ બુઝુર્ગવારકા નામ રોશન કરતા રહા. જબ ખલીફએ અવ્વલ હઝરત અબુબકર સિદ્દીક રદી૦ને વફાત પાઈતો આપકી જાયદાદ એક મોટા લિબાસ ઓર પાંચ દીનાર થે. વોભી ઉન્હોંને અપને જાનશીનકો વસીયત કર દિયે. હઝરત ઊમર રદી૦ને ઉસવક્ત યે કહાથા કે મેં અપને પેશરવ કી તકલીદ કિસતરાહ કર સકુંગા. મગર વો ખુદાકે ફઝલસે અપને પેશરવ કે કદમ બ કદમ ચલે.

આપકા ગુઝારા સિર્ફ નમકીન જવકી રોટી, ખજુર ઓર સાદે પાની પર થા. ઓર બાઅઝ વક્ત તઝકીયએ નફસકે લિયે નમક ભી નહીં ખાતે થે. આપકા લિબાસ હમેશા ફટા પુરાના થા ઓર ઉસમે કઇ એક પેવન્દ લગે હોતે થે. જહાં આપકા જી ચાહતા, કભી મસજીદકી સીઢીયોં પર યા કિસી દરખ્ત કે સાયે કે નીચે સો રેહતે થે. મસ-જીદકી સીઢીયોં પર બયઠે હુવે સત્તુ ઓર ખજુરેં ખાયા કરતે ઓર જો શખ્સ સામને આ જાતા ઉસકો ખાનેમેં શરીક કર લેતે થે. હરચંદ માલે ગનીમતમેં બે શુમાર ઝરો જવાહિર આતા રહા. મગર આપને નફસકે લિયે કુછ

ન રખતે. અપને અઝીઝ બેટોંકો ભી ન દેતે. બલકે ગુરબા ઓર મસાકીનમેં સબકા સબ તકસીમ કર દિયા કરતે. મરતી દફે અપને બેટે અબદુલ્લાહ રદી૦કો વસીયત કી કેઃ–

" જો કુચ્છ બયતુલ માલસે વો અપને ઝુરૂરી ઇખરાજાત ઓર ખયરાતકે લિયે લેતે રહે હેં. વો સબકા સબ અદા કર દેના." હાઝરીનને કહા કેઃ—

" યે વસીયત બિલા ઝુરૂરત હે કયોંકે જો કુચ્છ આપ લેતે રહે હું વો સબકા સબ અલ્લાહકી રાહમે ખર્ચ કરતે રહે હેં," મગર હઝરત ઊમર રદી૦ને કહા. "નહીં, યે ઝુરૂર અદા કરના ચાહીયે."

અપને આલિમો ફાઝિલ મુત્તકી ઓર શુજાઅ બેટેકો કોઇ જાહો મનસબ અતા નહીં કિયા ઓર કિસી અઝીઝ ઓર રિશ્તેદાર પર ખાસ મહેરબાની નહીં કી. બલકે આપકા ઓર ખલીફએ અવ્વલ રદી૦કા ઉસુલ હી યે થાકે જો લોગ ઇસલામ લાનેમેં સાબેકુન હેં ઉનકો આખિર દિન પર તરજીહ હે. વો ઇસ ઉસુલકો બરાબર મદે નઝર રખતે રહે ઓર કાબેલીયત, ખુદા તરસી, ઓહદ, તકવા તહારતકે અવસાફ કી કદર કરતે રહે.

જબ ખલીફએ અવ્વલ રદી૦ને હઝરત ઊમર રદી૦

કો ખિલાફતકે લિયે નામઝદ કિયા તો હઝરત ઊમર રદી૦ ને કહા કે:—

"મુઝકો ખિલાફતકી ઝુરૂરત નહીં" યે સુનકે હઝરત ખલીફએ અવ્વલ રદી૦ને જબાબ દિયા:—

"બેશક તુમકો ખિલાફતકી ઝુરૂરત નહીં, મગર ખિલાફતકો તુમારી અશદ ઝુરૂરત હે." ઇસપર હઝરત ઊમર રદી૦ને ખિલાફતકા ગિરાંબાર બોઝ ઉઠા લિયા ઓર ઉસકો એક અહમ ફર્ઝ સમઝા. યે ફર્ઝ જીસ દયાનત, બે નફસી, તકવા, ઇસતિકલાલ, હિમ્મત, દાનાઈ ઓર સખ્તગીરી કે સાથ હઝરત ઊમર રદી૦ને અદા કિયા ઇસપર તમામ દોસ્તો દુશ્મન તેહસીન, મરહબા ઓર જઝાકલ્લાહકે નાઅરે બુલંદ કરંતે હે. હઝરત ઉમર રદી૦ શાનો શવકત ઓર અયશો ઇશરતકે સામાનકો નાપસંદ કરતે થે. ઓર અપને જરનેલોં ઓર ગવરનરોંકો ભી સાદા ઝિંદગી બસર કરનેકી હિદાયત કરતે થે. ઉનકા મકોલાથા કે દુનિયાકી નેઅમતેં સિર્ફ હમારી ઝુરૂરીયાત રફે કરનેકે લિયે હમકો અતાકી ગઈ હેં યે હમારી નેકીયોંકા મુઆવિઝા નહીં હેં બલકે હમારી નેકીયોંકા અજર અલ્લાહ તઆલા હમકો રોઝે આ-ખેરતમેં બખશેગા. જો હાજતમંદ ઉનકે સામને આતા ઉસકી હાજત પુરી કર દેતે. ઓર લોગોંકી ઝુરૂરીયાતકો અપની ઝુરૂરીયાત પર હમેશા મુકદ્દમ સમઝતે. આપકે ગવ-

સ્વાર ભી આપકે નકશે કદમ પર ચલતે થે. હઝરત અબુ ઉબેદા બિન જરરાહ રદી૦કો શામકી લડાઇયોંમેં બહોતસે અઝીમુસ્શાન ખયમે ગનીમતમેં હાથ આસે. મગર વો અપને ચમડે કે છોટેસે ખયમેમેંહી હમેશા ગુઝારા કરતે થે. જો અરબસે રવાનગી કે વક્ત વો હમરાહ લાતેથે. હઝરત સાઅદ બિન અબી વિકાસ રદી૦ને કુફેમેં અપને લિયે શાનદાર મેહેલ તાઅમીર કિયાથા. હઝરત ઉમર રદી૦ને ઉસકો હુ-કમન જલા દિયા. મસઉદી લિખતા હે કે “હુમુસકે ગવ-રનરકે મુતઅલ્લિક એક દફા હઝરત ઉમર રદી૦કે પાસ યે શિકાયત પહોંચી કેઃ—

૧, સુરજ નિકલને સે પહેલે કિસીસે મુલાકાત નહીં કરતા.

૨, રાતકો વો કિસીકો અપને પાસ આને નહીં દેતા.

૩, મહીનેમેં વો એક દિન ગાયબ રહેતા હે ઓર કિસીકો નઝર નહીં આતા. હઝરત ઉમર રદી૦ને ફિલફોર હુમસ કે ગવરનરસે કેફીયત તલબકી. ઉસકે જવાબમેં મો-સુફ ગવરનરને લિખા કેઃ—

૧, ચુંકે મેરે પાસ કોઇ ખાદિમ નહીં ઇસલિયે સુબેહકી નમાઝસે ફરાગત પાકરમેં અપની રોટી પકાતા હું.

૨, રાતકે વકતમેં નમાઝ કે બાદ કુરાન પઢતા હું ઓર પઢતે પઢતે સો જાતા હું.

૩, મુંઝે મેરે પાસ સિર્ફ એકહી લિબાસ હે, ઈસ-લિયે મહિનેમેં એક દફા કપડે ધોતા હું. ઓર ઉસદિન બાહર નહીં નિકલતા.

યે કેફીયત પઢકર હઝરત ઉમર રદી૦ને ગવરનરકી તંગી દુર કરનેકે લિયે એક હઝાર દીનાર ઉસકો અતા કીયે. મગર મોસુફ ગવરનરને સબકે સબ ખેરાત કર દિયે.

હઝરત ઉમર રદી૦ને તમામ સલતનતકો સુબોંમેં તકસીમ કરદિયાથા. ઓર હર સુબેમેં એક ગવરનર રહેતાથા. શામકે ઈલાકે મેં દો ગવરનર થે. એકકા હેડ ક્વારટર દમિ-શ્કમેં થા ઓર દુસરેકા હુમસ મે. ફિલીસ્તીન ઓર મિસ-રકા ઈલાહેદા ઈલાહેદા ગવરનર થા. બસરે ઓર કુફેમેંભી ઈલાહેદા ઈલાહેદા ગવરનર થે. ઇન સુબોંકે ઈન-તિઝામ ઓર કાનુનકે મુતઅલ્લિક પિછલે હિસ્સેમેં મુફસ્સિલ ઝિક્ર આ ચુકા હે.

હઝરત ઉમર રદી૦ને સબસે પહેલે અમીરૂલ મોમેની-નકા લકબ ઈખતિયાર કિયા. ઉન્હોંનેહી સને હિજરી કાયમ-કિયા. ઇસસે પહેલે અરબમેં કિસી મશહુર વાકેઓસે સને ચલાયા કરતેથે. હઝરત ઉમર રદી૦ને શરીઅતે મોહમ્મદીકો બડી સખતી બલકે તશદ્દુદકે સાથ કાયમ કિયા લેકિન જીસકદર વો એહલે ઇસલામપર શરીઅતકી પાબંદીકે મુતઅલ

લિક સખ્તગીર થે ઉસી કદર વો ગેર મુસલિમ ફિરકોંકે સાથ નર્મ ઔર રેહેમદિલ થે ઉન્હોં ને તમામ ગેર મુસલિમ અકવામકો અપની અમલદારીમેં અપને અપને મઝહબપર ચલને ઔર મઝહબી રસુમ ખુલે બંદોં અદા કરનેકી આમ ઇજાઝત દે રખીથી. મુસલમાનોંકો સખ્ત હુકમ થાકે કિસી મઝહબી રસુમ મેં દસ્ત અનદાઝી ન કરેં. કિસી મઝહબકી તોહીન ન કરેં; કિસીકે ઇબાદત ખાને પર કબઝા ન કરેં, બલકે ઇબાદત ખાનોં ઔર ઉનમેં ઈબાદત કરને વાલોંકી હિફાઝત કરેં. ઇસ મઝહબી ટાલરેશન મેં ખુદ હઝરત ઉમર રઝી૦ ઔર હઝરત સલ૦ કે અયન નકશે કદમ પર ચલે. જીસકી બિના ઔર હઝરત સલ૦ને અપને હાથસે રખીથી. યાઅને સને ૬ હિજરીમેં ઔર હઝરત સલ૦ને સેંટ કેથેરાઇન મુતતસિલ કોહેસીનાકે રાહેબોં ઔર તમામ ઇસાઇયોંકો એક ચારટર (સનદ) લિખ દી જીસકા યે મઝમુનથા

“ઇસાઇયોંકો અપને ઈબાદતખાનોં, ઉનકી જાગીરોં ઔર અપની મઝહબી રસુમ અદા કરનેકે મુતઅલલિક પુરે હુકુક હાસિલ હેં. અગર કોઇ મુસલમાન ઇસ સનદકી ખિલાફ વરઝી કરેગાતો ઉસકો સખ્ત સઝા દી જાયગી. બલકે મુસલમાનોંપર ફર્ઝ હેકે ઇસાઇયોં કે ગિરજો ઔર ખાનકાહોંકી હિફાઝત કરેં. ઉનકો કિસી તરેહકી અઝીયત પહોં-

ચને ન દેં. ઔર ઉનકે રાહેબોં ઔર પાદરીયોંકો કિસી ગેરકી ગઝન્દસેભી મેહફુઝ રખેં. ઉનપર કોઈ ના જાયઝ ટેક્ષ ન લગાયા જાયે. કિસી બિશપ (પાદરી) કો ઉસકે ઓહદેસે માઅઝુલ ન કિયા જાયે. કિસી ઈસાઈકો અપના દીન છોડને પર મજબુર ન કિયા જાયે. કિસી ઈસાઈ હાજીકો અપના મઝહબી હજ કરનેસે રોકા ન જાયે. કોઈ ગિરજા મુસલમાનોંકી મસજીદ યા મકાન બનાનેકે લિયે ગિરાયા ન જાયે. અગર કોઇ મુસલમાન કિસી ઇસાઈ ઔરત કે સાથ શાદી કરલે તો ઔરત કો મુસલમાન હોનેપર મજબુર ન કરે. બલકે ઉસકો ઇજાઝત હેકે વો બખુશી ખાતર મઝહબે ઇસવીકી પાબંદ રહે. ઔર મઝહબી રસુમ અદા કરતી રહે. ઈસપર કિસી કિસ્મકી સખતી મઝહબકે બારેમેં ન કી જાયે. અગર ઇસાઇયોં કો અપને ગિરજોં ઔર ખાનકાહોંકી મરમ્મત ઔર કિસી મઝહબી કામોંકે મુતઅલ્લીક ઝુરૂરત પેશ આ જાયે તો મુસલમાન દિલોજાનસે ઉનકી ઈમદાદ કરેં ઔર ઉનકા હાથ બટાયેં. ”

ફિર સને ૯ હિજરીમેં આં હઝરત સલ્લ૦ ને નજરાંન કે ઇસાઇયોં ઔર પાદરીયોં કો બિલકુલ ઇસી મઝમુનકી સનદ અદા ફરમાઇથી.

ઇસી ચારટરકા યે અસર થાકે બયતુલ મુકદદસ ફતેહ કરનેપર હઝરત ઉમર રઝી૦ ને ઇસાઇ કલીસીયામેં બાવુજુદ

કુસ્સે આઝમકી ઇજાઝત બલકે ખ્વાહિશકે નમાઝ અદા કરનેસે પરહેઝ કિયા તાકે એહલે ઇસ્લામ ઉનકી પયરવી કરકે બહાને ઇસાઇયોંકી ઇબાદતમેં હારિજ હોં. ઓર કુસ્સે આઝમકો ઇલાહેદા તેહરીર લિખ દી કેઃ—"કોઈ મુસલમાન કલીસીયાકે અંદર યા સીઢીયોં પર મદાખિલત ન કરે." ઇસી સનદકા યે નતીજા થા કે હઝરત ઉસમાન રદી૦ કે ઝમાનેમેં મરવ કે પાદરીને ફારિસકે બિશપકો યે ખત લિખા થા.

"જીસ વક્તસે એહલે અરબ યહાં હાકેમ હુવે હૈં હમારે મઝહબમેં કિસી કિસમકી મદાખિલત નહીં હોતી. બલકે એહલે અરબ હમકો મઝહબી રસુમ અદા કરનેમેં ઇમદાદ દેતે હૈં. હમારે ખુદાકી તાઅઝીમ કરતે ઓર હમારી ખાનકાહોં ઓર ગિરજોંમેં તોહફે ભેજતે હૈં." ઓર ઇસી સનદકી બિના પર હઝરત ઉસમાન રદી૦ને ઇસાઇયોંકા એક શિકસ્તા ગિરજા સરકારી ખર્ચસે અઝસરેનો તાઅમીર કરા દિયા થા.

હઝરત ઉમર રદી૦ને વફાતસે પહેલે અપને જા નશીનકો વસીયત લિખતે હુવે ઇસ બાતકી સખ્ત તાકીદ કી થી કેઃ—

"જો મુઆહિદે આં હઝરત સલ૦ને યહુદીયોં ઓર ઈસાઇયોંકે સાથ કિયે થે ઉનકો નિહાયત ઇમાનદારીકે સાથ

વસુલ કરે ઓર ઉનકી પુરી પાબંદી ઈખતિયાર કિયે રખે."

યે ઇસી ટાલરેશન (રવાદારી)કા નતીજા થા કે ખલીફા મામુન રશીદકે ઝમાનેમેં ઈસ્લામી સલતનતકે અંદર એહલે અરબકે હિફ્ઝો અમનમેં ઈસાઈ યહુદીયોં કે હઝારોં ઈબાદત ખાનોં ઓર આતશ પરસ્તોંકે સેંકડો મંદિરોંકે સિર્ફ ઈસાઈયોંકે ગિરજે ગ્યારા હઝાર મોજુદ થે ઓર ઉનકે પાદરીયોં ઓર બિશપોં વગયરાકો વોહી હુકુક હાસલ થે જો ઉનકો ઈસાઇ હાકેમોંકે ઝમાનેમેં મયસ્સર થે.

હઝરત ઉમર રદી૦કો ઈસબાતકા અઝહદ ખ્યાલ રેહતા થા કે એહલે અરબ શામ ઓર ઈરાનમેં અપની કોમી સાદા ઝિંદગીકો ફરામોશ કરકે વહાંકી અયશ અફ્ઝા ઝિંદગી ઈખતિયારં ન કર લેં ઈસલિયે વોહ હરએક જરનેલ ઓર ગવરનરકો બાર બાર ઈસબાતકી તાકીદ કરતે રેહતે થે.

આપને યે બાત ઉનકે ઝેહેન નશીન કર દીથી કે જબતક અપની કોમી સાદા ઝિંદગી ઈખતિયાર કિયે રખોગે તબતક તુમકો કામયાબી હોતી ચલી જાયગી. મગર જુંહી ઈસે છોડ બેઠોગે વહીં તુમારી તરક્કીકા ખાતેમા હો જાયગા. વો યેભી પસંદ નહીં કરતે થે કે અરબકી સલતનત ઝિયાદા વસી કી જાયે. ઉન્હોંને અપને ગવરનરોં ઓર જરનેલોંકો સાફ લિખ દિયા થા કે ઈસસે આગે ન બઢે ઓર મફતુહ ઈલાકેકા બંદોબસ્ત અચ્છી તરાહ કરે.

ઉનકા કૌલ થા કે મફ્તુહ ઇલાકેકી રિઆયાકો આસુદા ઔર ખુશહાલ કરના ઔર ઉનમેં અદલ, ઇનસાફ ઔર અમન કાયમ કરના ઝિયાદા ફુતુહાત હંસલ કરનેસે બેહતર હૈ. મગર હરકુલ ઔર યઝદેજર્દકી આયે દિનકી છેડછાડને ઉનકો આગે બઢને પર મજબુર કિયા.

રાઇટ ઓનરેબલ જસટીસ સૈયદ અમીરઅલીને અપની તારીખમેં હઝરત ઉમર રદી૦કી નિસબત યું લિખા હૈ:—

“ ઉમર રદી૦કી વફાત વાકઈ ઇસલામકે લિયે એક બડી મુસીબત થી. વો સખ્તગીર, મગર આદિલ, દુર અંદેશ, દુરબીન ઔર અપને હમવતનોંકી ખુ, ખસલત ઔર તબાયઅસે પુરે બા ખબર ઔર માહિર થે. વો ખુસુસીયત કે સાથ અખ્ખડ ઔર સર બુલંદ અરબ કોમકી હુકમરાની કે લિયે નિહાયત મોઝું ઔર કાબિલ થે. ઉન્હોંને ખિલાફતકી કશ્તીકા દુંબલ બડે મઝબુત ઔર તાકતવર હાથસે પકડે રખા. ખાનાબદોશ ઔર નીમ મોહઝઝબ અકવામકો ઇસલામકા મુતી ઔર તાબેદાર બનાયે રખા. અપને લશકરીયોંકી જો મમાલિકે ગેરમેં ફુતુહાત કર રહે થે સખ્ત નિગરાનીકી ઔર ઉનકો અખલાકે મોહમ્મદીકા નમુના બનાયે રખા. ઉનપર મફતુહ ઈલાકોંકી બદ અખલાકીકા અસર ન પડને દિયા. ઉન્હોંને એક અયવાન યાઅને મેહેકમએ માલ

કાયમ કિયા. જીસમેં આમદની ઔર ખર્ચ કા હિસાબ લિખા જાતા થા. ઉન્હોંને અલગ અલગ સુબે કાયમ કરકે ઉનપર ગવરનર મુકર્રર કિયે. ઔર ગવરનરોંકી હિદાયતકે લિયે કવાયદ ઔર ઝાબતે મુરત્તબ કિયે. વો બડે કદાવર ઔર તનોમંદ ઔર ખુબસુરત ખતોખાલકે આદમી થે. વો નિહાયત સાદા મિઝાજ, કિફાયત શિઆર ઔર જફાકશ થે. ગરીબસે ગરીબ આદમી ભી ઉનકો હર લેહઝે ઔર હરવક્ત બે તકલ્લુફ મિલ સકતે થે. વો રાતકો મદીનેકે ગલીકુચોંમેં તને વાહિદ બિલા કિસી બોડીગાર્ડ ઔર હમરાહીકે લોગોંકે હાલાત દેખતે ફિરતે થે. હાલાંકે વો અપને વક્તકે બડે તાકતવર ઔર મુકતદર હાકેમ થે.”

એન સાઇકલો પીડીયા બ્રિટાનીકાકી જીલ્દ ૧૯ સફે ૫૯૩મેં હઝરત ઉમર રદી૦કી નિસબત યું લિખા હેઃ—

એહલે અરબકી ફુતુહાત ઝિયાદાતર ઉમર (રદી૦) કે એહેદમેં હુઇ. વો ખુદ મયદાને જંગમે નહીં ગયે. ઔર કિસી માઅરિકે મેં શામિલ નહીં હુવે મગર ફોજકી કમાન આવુજુદ ઇતને દુર દરાઝ ફાસલે કે ઉન્હોંને અપને હાથમેં રખી ઔર લેહઝા ભરકે લિયેભી ઇસ બારેમેં ગફલત નહી કી. મદીને મેં બેઠકર વો અપની ફોજકો તમામ અતરાફમેં ચલાતે થે. ઉનકા ઇકતિદાર, ઔર રોઅબ ઇસકદર ગાલિબ થાકે ઉનકે સરદાર ઉનકે આગે યું નહીં કર સકતે

થે. ઓર દિલી શોક કે સાથ ઉનકે એહકામકી તામીલ કરતેથે. ઉનકી પોલીટીકલ બસીરત ઓર મઆલ અંદેશીકા ઇસસે ઝિયાદા ઓર કયા સુબુત હોસકતા હે કે ઉન્હોંને અપને જરનેલોંકો ઝિયાદા ફુતુહાત કરનેસે રોક દિયા. ઓર એહલે અરબકે કોમી કેરેકટર (રવઇયે) કો બહાલ ઓર મોહકમ રખા. ઉન્હોંને અપના અહમ ફર્ઝ સમઝ કર અપની વસીઅ સલતનતમેં અમન ઓર કાનુનકો કાયમ કિયા. હુકુમતકી બાગ અપને હાથમેં લેતેહી ઉન્હોંને કહા થા કેઃ "ખુદાકી કસમ જો શખ્સ તુમમેં કમઝોર હે વો મેરી નિગાહમેં ઝબરદસ્ત હોગા. જબતકમેં ઉસકા હક ન દિલા દું. ઓર જો શખ્સ તુમમેં ઝબરદસ્ત હે ઉસે મેં કમઝોર સમઝુંગા જબતકકે વો અપને આપ પર કાનુનકી પાબંદી લાઝમી ન કર લે." ઉનકા યે કોલ હમેશા તાઝા રહેગા ઓર સલતનતકા કારોબાર બ તરીકે એહસન ચલાના ઓર રિયાસતકે ફરાયઝ કમા હક્કહુ અદા કરનેકે લિયે ઇસસે બહેતર ઉસુલકા ઇઝહાર નહીં હો સકતા. ઇનસાફ ઓર અદલ કાયમ કરનેકે બાઅદ ઉન્હોંને કોમકી બિખરી હુઇ તાકતકો એક જા જમે કરના શુરૂ કિયા ઓર ઉનકો એક કોમ બનાયે રખા. જું જું ઝુરૂરત પડી સલતનતકે લિયે કવાયદ ઓર ઝાબતે મુરતતબ કિયે. ખુસુસન માલી મસાયલ યાઅને મફતુહ મમાલિકમેં ટેક્ષ લગાને ઓર સરકારી આમદની કો જો મદીનેકે ખઝાનેમેં જમે હોતી થી મુનાસિબ

ઔર જાયઝ તોરપર ખર્ચ કરનેકે મુતઅલ્લીક નિહાયત અચ્છા ઇનતિઝામ કિયા.

મી ઝિલમન અપની તારીખમેં લિખતા હે કે:—
"અમીરૂલ મોમેનીન ઉમર રદીo ઝખમી હોકર ચંદ દિનતક ઝિંદા રહે. ઉન્હોંને છે આદમીયોંકી કૌનસીલ કાયમ કી કે બાહમી ઇતતિફાકસે એક શખ્સકો ખલીફા મુનતખિબ કર લે. ઔર અપને જાનશીનકો યે વસીયત કી કે "રિઆયા પર શફકકત કરે ઔર ખુસુસન શહેર મદીને કે લોગોં પર નઝરે ઇનાયત રખે. જીન્હોંને હમકો હિજરતકે વકત પનાહ દી થી. ઉનકે અવસાફકી કદર કરે ઔર ઉનકે નુકસોંસે દર ગુઝર કરે. તમામ અરબ અકવામકે સાથ નેક સુલુક કરે. કયોંકે વો ઇસલામકી પીઠ કી હડડી હેં. ઉનસે ઝકાત વુસુલ કરકે ઉનહીકે ગુરબા ઔર મસાકીનમેં તકસીમ કી જાયે. જો મુઆહિદે યહુદીયોં ઔર ઇસાઇયોંકે સાથ આં હઝરત સલoને કિયે હેં ઉનકા પુરા પાબંદ રહે. ઔર નિહાયત ઈમાનદારીકે સાથ ઉનકો પુરા કરે." ફિર યે ફરમાયા કે "અય મેરે પરવર દિગાર! મેરી ઝિંદગી અબ ખત્મ હો ગઇ હે. તેરા અહેસાન ઔર શુક્ર હે કે જો શખ્સ મેરે પીછે આતા હે ઉસકે લિયે મેં વસીઅ ઔર પુર અમન સલ-તનત છોડ ચલા હું." યું ખલીફએ સાની રદીo કી પુર આકેઆત ઔર શાનદાર ઝિંદગીકા ખાતેમા હુવા. જબ વો

ખલીફા મુકરર હુવે થે તો ઉસ વક્ત વો સિર્ફ અરબકે હાકેમ થે. લેકિન વફાતકે વક્ત વો અરબ, ફિલીસ્તીન, શામ, ઈરાકે અરબી, અલ-જઝીરા, મિસર ઓર ફારિસકે શહેનશાહ થે. ઈસ્લામી મોઅરરિખોંને મુબાલિગેસે બ્યાન કિયા હે કે ઉનકે એહેદમેં છતીસ હઝાર શેહેર અરબોંને ફતેહ કિયે, લેકિન ઉમર રદી૦કે વક્તકી ફુતુહાત મુબાલિ-ગેકી મોહતાજ નહીં હેં. અગર ઉનકી સહી તેઅદાદ લિખી જાયે તો વો દુનિયાકો હયરત ઓર ઇસ્તેઅજાબમેં ડાલનેકે લિયે કાફી હે. વો નિહાયત હી ગરીબ મિઝાજ ઓર હલી-મુત તબએ થે. મસજીદકી સીઢીયોં પર બેઠકર બે તકલ્લુફ જવકી રોટી ઓર ખજુરેં ખાયા કરતે થે. ઓર અકસર ઉસી જગે યા કિસી દરખ્તકે નીચે સોયા કરતે. હાલાંકે ઈસકે સાથહી વો શહેનશાહીકા મઝબુત અસા અપને હાથમેં લિયે હોતે થે. જીસ્સે ઉસ વક્તકી ઝબરદસ્ત ઓર તાકતવર સલતનતેં દેહશત ખાતી ઓર હરવક્ત તરસાં વ લરઝાં રહેતી થીં. ઊમર રદી૦ને માહે નવેમ્બર સને ૬૪૪ ઇસવીમેં વફાત પાઈ ઓર ઉનકો અબુ બકર રદી૦કે પહેલુમેં દફન કિયા ગયા ”

મોઅરરિખોંકી તારીખે આલમ જીલ્દ ૮ મેં કિસી કદર ગિબન સાહબકે હવાલેસે ઓર કુચ્છ એડીટરકી તરફસે યું લિખા હેઃ—

“ઉમર રદી૦કે ઝમાનેમેં એહલે અરબને ઇસ કસરત કે સાથ ફુતુહાત કીં કે અગર તમામ સલતનત મુતફર્રિક રહેતી તો બડી ઝબરદસ્ત ઓર પુર હયબત સલતનત હોતી. યે જાહોજલાલ અગર કિસી ઓર શખ્સકો જો ઉમર રદી૦કી સી ગરીબાના હાલતમેં હોતા ઓર પયદાયશી બાદશાહ ન હોતા નાગહાં ઓર દફ્અતન હાસલ હો જાતા તો ઉસકા દમાગ ફિર જાતા. ઉસકી રુઊનત ઓર નખવતકા કોઈ અંદાઝા ન રહેતા. ઓર ઇસકા બોઝ વો સંભાલ ન સકતા. મગર ઉમર (રદી૦) પર ઇસ ઈકતિદાર ઓર શવકતકા કુચ્છ અસર ન પડા. હાલાંકે ઉસસે પહેલે વો ઇસ અઝમત, ઈકતિદાર ઓર શાનકે મુતલક આદી ન થે. ઓર એક ગરીબ ઘરાનેકે આદમી થે. ઉનકે જરનૈલોંકી પય દર પય શાનદાર ફુતુહાત ઓર સલતનતકી રોઝ અફ્ઝું વુસઅતને ઉમર (રદી૦) કે અસલી મિઝાજકો મુતલક તબદીલ ન કિયા. ઓર ઉનકે ખ્યાલાત ઓર હાલતમેં ઝરા તગય્યુર ન આયા. વો બ દસ્તુર અપની સાદા ઝિંદગી ઓર સીધે સાદે અવઝાઓ અતવાર પર કાયમ રહે. તજમ્મુલ, શાનો શવકત, ઓર અયશો ઇશરતકો વો બરાબર ના પસંદ કરતે રહે. જબ વો મદીનેસે યરૂશેલમકો ફતેહ કરને ગયે તો વો એક સુર્ખ ઊંટ પર સિર્ફ એક ખાદિમકે હમરાહ રવાના હુયે. ઝાદેરાહ સિર્ફ એક થેલી સતુ ઓર એક થેલી ખજુર, એક મશકીઝા પાની ઓર એક કાસા લકડીકા થા. ઇસ સાઝો

સામાનકે સાથ વો મનઝિલેં તય કરકે યરૂશેલમમેં પહોંચે. રાસ્તેમેં જો મુસલમાન બદ ચલન દેખે ઉનકો સઝા દેતે ઓર ઇનસાફ ઓર અદાલત કાયમ કરતે ગયે. જબ વો યરૂશેલમમેં પહોંચે તો એહલે યરૂશેલમને એક મેહેલ ઉનકે ઉતરનેકે લિયે આરાસ્તા વ પેરાસ્તા કિયા મગર વો ઉસ મેહેલમેં ન ગયે. ઓર શહેરકે બાહર મયદાનમેં એક ખયમેમેં ડેરા કિયા. જબ યરૂશેલમકા ડેપ્યુટેશન ઉનકે પાસ આયાતો ઉન્હોંને અપને કિસમતકે વાલી ઓર ફયસલા કરનેવાલેકો ખયમે કે અંદર ખાક પર બયઠે દેખા. જો રિઆયતેં એહલે યરૂશેલમકો અતાકી ગઇં વો એઅતિદાલ ઓર નરમીમેં અપની આપહી નઝીરહેં. તમામ લોગોંકા જાનોમાલ મેહફુઝ રખા ગયા, મઝહબી આઝાદી પુરી દી ગઈ, ગિરજે બ દસ્તુર પાદરીયોંકે કબઝેમેં રખે ગયે જબ મસજીદ તાઅમીર કરનેકા ઇરાદા કિયા તો કુસ્સે આઝમસે ઝમીન કી દરખ્વાસ્તકી. કુસ્સે આઝમને એક જગે જહાં કિસી વક્ત સુલેમાન અલ૦કી હયકલ ખડીથી મસજીદકે લિયે તજવીઝકી. ઉમર (રદી૦)ને વો જગે પસંદકી. ઓર અપને હાથસે ખસો ખાશાક સાફ કરને શુરૂ કિયે. ઇસકો દેખકર લશ્કરીયોંને એકદમ ઇસ જગેકો હમવાર કર દિયા. ઓર ઉસ પર એક આલીશાન મસજીદ તાઅમીરકી ગઈ. જો અબતક અરબી ફને ઇમારતકા એક શાનદાર નમુના હે. ઉમર (રદી૦)ને ઇસાઇયોંકે સાથ બરતાવ કરનેમેં

તો બડી ટાલરેશન (રવાદારી)સે કામ લિયા. મગર અપને મુસલમાનોં પર જીન્હોંને કોમી વજે કતેઅ છોડ દીથી બડી સખતીકી ઓર ઉનકે રેશમી કપડે ખાક ડાલકર ફાડ દિયે ગયે.

તારીખે ઈસલામમેં પયગમ્બરે ઇસલામ (સલ૦) કે બાદ ઉમર (રદી૦) દુસરે નામવર શખ્સ ગુઝરેહેં ઉનકી સખ્ખગીરી ઓર નિગરાની ઉસવક્ત નિહાયત મુફીદ સાબિત હુઈ જબકે ગેર મુતરકકીબ ફુતુહાતકી વજેહસે એહલે અરબકે બદખુલ્ક હો જાનેકા અંદેશા થા. ઉનકે દમદબે ઓર સિયાસતકી વજેહસે મફતુહ રિઆયાકો ઝુલ્મ ઓર તશદદુદસે મેહફુઝ રખા ગયા. ઉન્હોંને ખાલિદે આઝમ (રદી૦)કોભી સઝા દિયે બગેર ન છોડા. ગો અગલબ યેહેં કે ઇસ હીરોકે સાથ ઉમર (રદી૦)કા યે રવાઈયા ઓર બરતાવ રશ્કકી વજેહસે થા ન કે ઇનસાફકે ખ્યાલસે. મગર યે તસલીમ કરના પડતા હે કે ઉમર (રદી૦)કી અદાલતસે કોઈ આદમી બચ નહીં સકતા થા. ખ્વાહ કિતને બડે રૂતબે ઓર શાનકા આદમી હો. બાદશાહ, ગવરનર, સરદાર ઓર સિપેહસાલાર મુલઝિમ હોનેકી હાલતમેં હાથ બાંધે હુવે ઉનકે સામને આતેથે. મોઅરરેખીનને એક અજીબ બાત લિખી હે જો ઉસવક્તકે લિયે નિહાયત મોઝું ઓર મુનાસબભી કે ઉમર (રદી૦) અપને હાથમે એક દુર્રા રખતેથે ઓર અપને બડે બડે મુલઝિમ સરદારોંકો અપને

હાથસે દુર્રે લગાતે થે. ઇસ પર યે ઝરબુલ મસલ બન-ગઈ થી કે "ઉમર (રદી૦)કા દુર્રા એક જંગજુકી તલ-વારસે ઝિયાદા હૈબતનાક હે." શરઈ એહકામ જારી કર-નેમેં ઉમર રદી૦કી સખતી હદસે બઢ ગઈ થી. ઉનકો અમારાતકા મુતલક શોક ન થા. જબ શાહે ઈરાનકે દીવાન ખાનેકી બિસાત (મસનદ) જીસ પર ઝરો જવાહિરાતસે એક સરસબ્ઝ બાગકા નઝઝારા દિખાયા હુવા થા ઉનકે પાસ પહોંચી તો ઉન્હોંને ઇસ સનઅત ઓર કારીગરીકે આલા નમુનેકો ટુકડે ટુકડે કરકે તકસીમ કર દિયા. ઉન્હોંને અ-પને રેહને કે લિયે કોઈ મેહેલ નહીં બનાયા. ઉનકા કોઇ દીવાને આમ યા ખાસ નહીં થા. નમાઝકે વક્ત વો મસ-જીદમેં બા કાયદા નમાઝ પઢતે. ઓર દિન ભર ગલી કુચોંમેં ફિરકર ખિલકતકી નિગરાની કરતે. તાકતવર બાદ-શાહોંકે એલચીયોં ઓર કાસિદોંસે વહીં મુલાકાત કરતે યા ઉનકો મસજીદમેં મિલતે. ઉનકા લિબાસ ગરીબસે ગરીબ આદમીકી માનિંદ થા. જબ ઉનકો કોઇ સુથરા લિબાસ પહેનનેકી તહેરીક કરતા તો વો યે જવાબ દેતે કે:—"મેં ખુદાકો અપને ચાલ ચલન ઓર રવઇયેસે ખુશ કરના ઝિયાદા પસંદ કરતા હું. બ નિસબત ઇસકે કે આદમીયોં કો અપને લિબાસસે ખુશ કરૂં." ખયરાત કરનેમેં વો અબુબકર (રદી૦)સે ભી ચંદ કદમ બઢે હુવે થે. ખલીફએ અવ્વલ રદી૦ સિર્ફ મુસતહકકો ખયરાત દેતે થે મગર

ઉમર (રદી૦) હરએક હાજતમંદકી જો ઉનકે સામને આતા હાજત પુરી કર દેતે થે. અગર ઉન પર કોઈ એતેરાઝ કરતા તો વો યે જવાબ દેતે. "આદમી દુનિયામેં ઇસલિયે આયા હે કે અપને ભાઇયોંકે સાથ નેક સુલુક કરે. સુલુક કરનેમેં કોઈ તમીઝ નહીં કરની ચાહીયે. ઓર ઇસ બાતકા ફેયસલા કે ફુલાં શખ્સ સુલુકકે કાબિલ યા સઝાવાર હે યા નહીં અલ્લાહ પર છોડ દેના ચાહીયે.

ઉમર (રદી૦) બડે એતિદાલ પસંદ થે. વો બડેહી સાદા મિઝાજ થે. ઉનકી ખુરાક ઉમુમન નમકીન જવકી રોટીથી. ઓર તઝકીયએ નફસકે લિયે બાઅઝ વક્ત નમક ખાનાભી છોડ દેતેથે. જબ ખાના ખાતે તો જીસકદર આદમી મૌજુદ હોતે સબકો ખાનેમેં શરીક કર દેતે. મગર ઉનકી પ્રાઇવેટ ઝિંદગીકી ફ્રેરીતની ઉનકે પબલીક વર્કસ કે તર્જ-મેમુલ ઓર શાનો શવકતકા અજીબ ઝિદ હે. જીસમેંસે યરૂશેલમકી આલીશાન મસજીદકા ઉપર ઝિકર આ ચુકા છે. ઇસકે અલાવા મસજીદે નબવીકો ઉન્હોંને વસીઅ ઓર ખુબસુરત બનાયા. ઉનકે હુકમસે બડે બડે શહેરોંકી બુનિ-યાદ રખી ગઇ. જો બાલોઆખિર જલ્દ બાઝીગુરશાન શહેર બન ગયે. યાઅને કુફા, બસરા ઓર કદીમ કાહેરા. ઉન્હોંને દરિયાએ નીલ ઓર બહેરએ કુલઝુમકે દરમીયાન એક લંબી નેહેર ખુદાઇ તાકે મિસરકા ગલ્લા અરબમેં બ આસાની

પહોંચ સકે. જીસકી કેહેતકી વજેહસે સખ્ત ઝુરૂરત લાહક હુઇ થી.

ઉમર (રદી૦)નેહી સને હિજરી કાયમ કિયા. ઓર મદીનેમેં પોલીસ મુકરર કી. ફોજકી તનખ્વાહકા ફંડ મુકરર કિયા. જો લોગ ઈસલામકે ખિદમત ગુઝાર થે ઉનકે વઝીફે લગા દિયે. ખાસ ખાસ ખિદમાતકે લિયે ઇનઆમ તજવીઝ કિયે ઓર યે કોઇ તાઅજ્જુબ ઓર હયરતકા મકામ નહીં હૈ એહલે ઈસલામ ઉમર (રદી૦)કા નામ અબતક બડી તાઅરીફકે સાથ લેતે ઓર ઉનકો તાઅઝીમો તકરીમકે સાથ યાદ કરતે હેં."

મી. એડવર્ડ ગીબન લિખતા હૈ કે:—"ઉમર (રદી૦) ને ખિલાફતકી બાગ હાથમેં લેકર યે તશવીશ ઝાહિરકી થી કે વો અબુબકર (રદી૦)કે નકશે કદમ પર કિસતરાહ ચલ સકીંગે મગર ઉમર (રદી૦)કી ગુઝરાન અબુબકર (રદી૦)સે ભી ઝિયાદા સાદા ઓર કમખર્ચથી. ઉનકી ખુરાક જવકી રોટી ઓર ખજુરેં થીં. વો એકહી પયરાહન રખતે થે. જીસમેં બારા પયવંદ લગે હુવે થે. જબ એક ઇરાની ગવ-રનર ઉનકે પાસ આયા તો વો ઉસવક્ત મસજીદકી સીઢી-યોં પર બે તકલ્લુફ સોયે હુવે થે. વો દર અસલ કિફાયત શિઆરી, ફઇયાઝીકા સર ચશ્મા હેં. ઉમર (રદી૦)કી આ-મદની જબ બોહોત ઝિયાદા હો ગઇ તો ઉન્હોંને લોગોંકે

વઝીફે મુકરર કર દિયે. લેકિન અપને લિયે કુચ્છ ન રખા. ઉનકી ઓર અબુબકર (રદી૦)કી ખિલાફતમેં અરબકે ખલીફે ખુદા ઓર કોમકે બડે મોઅતબિર, મોઅતમિદ ઓર અમીન ખાદિમ થે. ઓર ઉન્હોંને શાહી ઇકતિદારકે સાથ જમહુરી મસાવાત ઓર કિફાયત શિઆરીકે ઉસુલ નિહાયત અજીબ તર્ઝસે પયવસ્ત કર રખે થે."

મી. અરવીંગ વોશીંગટન લિખતા હે કેઃ—"ઉમર (રદી૦)કી તમામ તારીખ અદલ, ઇનસાફ, દયાનત, અમાનત, તકવા ઓર જુરઅતે કલ્બસે મમલુ હે. ઇસલામકી વસીઅ સલતનતકે વોહી બાની હેં. ઉનહોંને એહકામે ખુદા વ રસુલ સલ૦કી પુરી તાઅમીલ કરાઇ. અબુબકર (રદી૦)કો અપને નેક મશવિરેસે ઇમદાદ દેતે રહે અપની વસીઅ સલતનત કે લિયે અદલો ઇનસાફકે કવાયદ મુરતતબ કિયે. અપને જરનેલોં ઓર ગવરનરોંકો મઝબુત હાથસે અપને કાનુનમેં રખા. ઉનકી સખ્ત નિગરાનીકી ઓર યે ઉનકી ફોકુલ આદત તાકતે હુકમરાનીકા બડા ભારી સુબુત હે. ઉનકી આદાત નિહાયત સાદા થીં. ઓર ઝેબો ઝીનત ઓર શાનો શવકતસે વો પરહેઝ કરતે થે. વો પયગમબરે ઇસ-લામકે નકશે કદમ પર ચલતે રહે ઓર અપને માતેહતોંકો ભી ઇસી બાતકી હિદાયત ઓર તાકીદ કરતે રહે. વો ઉનકો લિખા કરતે થે કે "ઈરાની અયશો ઈશરતસે ખબ-

રહાર રહો. ઓર અપની તરફે ઝિંદગી બિલકુલ સાદા રખો. ઈસ પર તુમ્હારી કામયાબી મુનહસિર હે. અગર ઇસકો છોડ દોગે તો તુમારી કિસમત પલટ જાયગી." ઉનકા અપની ઈસ પાલીસી પર ઈસકદર યકીન ઓર ઇમાન થાકે વો શખ્સ્નો શવક્ત ઓર અયશો ઈશરતકા ઈરતિકાબ કરને વાલોંકો સઝા દેતે થે

ઉનકે બાઅઝ એહકામ ઉનકે દિલ ઓર દમાગકી બે ઇખતિયાર તારીફકે મુસ્તઝી હે. ચુનાંચે ઉન્હોંને તાકીદી હુકમ જારી કિયા કે બચ્ચા, આદમી, ઓરત અસીર હોકર આયે તો બતોર ગુલામ ફરોખ્ત ન કિયા જાયે. વો હફતેવાર કુલ નકદી બયતુલ માલસે નિકાલ કર હાજતમંદોમેં તકસીમ કર દેતે ઓર અપને લિયે કુચ્છ નહીં રખતે થે.

ઉનકે ઝમાનેમેં નયે શહેર આબાદ કિયે ગયે. તિજારતકી મંડીયાં કાયમ કી ગઈ. ઓર તિજારતકો બડા ફરોગ દિયા ગયા. બેશુમાર મસ્જીદેં તામીર હુઈ. ઉન્હોંને નિહાયત મઝબુત હાથસે તમામ વસીઅ સલ્તનતકો મુતતહિદ બનાયે રખા. ઉનકી ખિલાફતકા ઝમાના જીસમેં શામ, મિસર ઓર ફારિસ ફતેહ હુવે. અરબ તારીખકા ઝમાનયે શુજાઅત કહેલાતા હે. ઓર યે બિલકુલ સહી હે. કયોંકે અસલ સલ્તનતકી યે અઝીમુશ્શાન ઇમારત સિર્ફ

દસસાલ મેં તકમીલકો પહોંચ ગઇ. સાથહી ઇસ બાતકો ફરામોશ ન કરના ચાહીએ બલકે ખુબ યાદ રખના ચાહીયે કે યે શહેનશાહે આઝમ, યે શારેઉલ મોઅઝઝમ, યે ફઈયાઝ ઓર આલી હોસલા હુકમરાન દર અસલ મકકેકા એક યતીમ તાઅલીમ યાફતા ગરીબ આદમી થા. ઓર ઇસ લિહાઝસે હમ ઇબતિદાએ ઇસલામકે પહેલવાનોં ઓર હામીયોંકી નિસબત બિલા તાઅમ્મુલ કેહ સકતે હેં કે ફિલ વાકેઅ વો અપને ઝમાનેકે જીન્નાત થે. ”

મી. એડનરૂ ક્રેકટન લિખતા હે કેઃ—“ ઉમર (રદી૦) કી સાદગી, પરહેઝગારી, તકવા, અદલ ઓર દયાનતને દુનિયામેં ઉનકો વો તાઅઝીમો તકરીમ બક્ષીહે કે, ઉનકે બાદ ઉનકે કિસી જા નશીનકો બા વજુદ ઇસ કદર તજમ્મુલ ઓર શાનોશાવકત કે જો ઉનકો મયસ્સર થા, હાસલ નહીં હુઈ. ઉનકી લાઠી લોગોંકે દિલોમેં કિસીકી તેઝ તલવારસે ઝિયાદા દેહશત ડાલતી થી.

ઉનકી ખુરાક ખજુરેં ઓર નમકીન જવકી રોટી થી. બાઅઝ વકત નમકભી છોડ દેતે થે. મઝહબી ફરાયઝ અદા કરનેમેં પુરે પાબંદ થે. ઉન્હોંને દસસાલમેં નવ હજ કિયે. ઉનકા લિબાસ ફટા પુરાના થા. જીસમેં બારા પયવન્દ લગે હુવે થે. ”

" મી. સાયમન ઓકલે મી. લેન કે હવાલેસે એક રિવાયત હઝરત ઊમર -રદી૦કે એહદે ખિલાફતકી યું બ્યાન કરતા હે:—

" ઊમર (રદી૦) એકદીન અદાલત કર રહેથે કે દો નવજવાન એક ખુબસુરત જવાનકો ગિરફ્તાર કિયે હુવે ઊમર (રદી૦) કે રૂબરૂ લાયે ઓર કહેને લગે કે:—

" અય અમીરૂલ મોમેનીન! હમ દોનોં હકીકી ભાઈ શરીફ નસબકે હેં. મદીનેકે બાહર હમારા બાગચા હેં. જહાં હમ રેહતે હેં. હમારા બાપ મુતતકી ઓર પરહેઝગાર થા. વો આજ બાગચેમેં ફુલ જમે કરને ગયાથા. ઇસ જવાનને ઉસકો મારડાલા હે. હમ અપને બાપકી ચીખ સુનકર દોડે ગયે ઓર ઇસકો ગિરફ્તાર કિયા. આપ હમારા ઇનસાફ કીજીએ ઓર હમકો અપને બાપકે ખુનકા કિસાસ દિલાઇયે." ઊમર (રદી૦) ને ઇસિતગાસા સુનકર મુલઝિમકો કહા—

" તું ઇસ ઇલઝામ કે જવાબમેં કયા કેહના ચાહતા હે? જલ્દ બ્યાન કર." જવાન મુલઝીમને કહા—

" અય અમીરૂલ મોમેનીન! મેં રેગિસ્તાનકા રેહનેવાલા હું ઓર અમીર ઘરાનેકા હું. હમારે ગાઉંમેં કેહત પડ ગયા. ઓર ચારેકી કિલ્લત હો ગઈ. ઇસપર મેં અપને ગાઉંસે નિકલકર મદીનેમેં આ ગયા. મેરે પાસ બડી કીમતી ઉંટ-

લીયાં હેં. ઓર એક આઅલા નસલકા ઉંટ થા. આજ મેં ઉંટ ચરાનેકે લિયે બાહર ગયા હુવાથા કે વાપેસીકે વકત સડકપર ગુઝરતે હુવે મેરી એક ઉંટની એક બાગકી તરફ જો લબે સડક થા ગુઝી ઓર એક દરખ્તસે પત્તે ખાને લગી. મેંને આગે બઢકર ઉસકો ડાંટા. ઉસવકત એક સુફેદ રીશ આદમી નમુદાર હુવા ઓર ઉસને ઝોરસે એક પત્થર મારા. જો મેરે ઉંટકી આંખમેં લગા. જીસકે સદમેસે મેરા ઉંટ મર ગયા. મુઝકો ગુસ્સા આયા ઓર મેંને વોહી પત્થર ઉઠાકર ઝોરસે ઉસ આદમીકી તરફ ચલાયા. પત્થર ઉસકે સરપર બેઠા. ઓર વો ચીખ મારકર ગિરપડા. મેં વહાંસે જલદી રવાના હુવા મગર ઇન દોનોં નવજવાનોંને મુઝકો ગિરફતાર કરલિયા. મેંને અસલ વાકેઆ સચ્ચા બ્યાન કરદિયા હેં. આયંદા ઇનસાફ આપકે હાથમેં હે. ” યે સુનકર હઝરત ઉમર રદી૦ને ફરમાયાઃ—

“ મેં તુમારી તારીફ કરતા હું કે તુમને સચસચ મુઆમિલા કેહદિયા હે. મગર તુમને અપને જુર્મકા ખુદ ઇકબાલ કરલિયા હે ઇસલિયે સિવાયે કિસાસકે ઓર કોઈ ચારા નહીં. ” મુલઝિમ જવાનને કહા—

“ અચ્છા અગર આપકે ઇનસાફમેં મેરી સઝા કત્લ હે તો મેં ઇસમેં કોઇ ઉઝર નહીં કરતા લેકિન મેરા બાપ

મર ગયા હે ઓર મેરા એક છોટાભાઈ હે. ઉસકે હિસ્સેકા રૂપીઆ ઓર ઉસકી પરવરિશ મેરા બાપ મરતી વકત મેરે સિપુર્દ કરગયા થા. ઉસ લડકેકા રૂપીઆ મેંને એક જગે દફ્ન કિયા હુવા હે જીસકા ઓર કિસીકો ઇલ્મ નહીં હે, અગર મે મારા ગયા તો મેરા ભાઇ અપને વિરસેસે મેહરૂમ રેહ જાયગા. આપ મુઝે તીન દિનકી મોહલત દેં કે મેં ઉસ લડકેકી હિફાઝત ઓર ઉસકા રૂપીઆ કિસીકો સિપુર્દ કર આઉં. ફિર મેં જાન દેનેકે લિયે તઇયાર હો જાઉંગા. અગર આપ યું ઇજાઝત નહીં દેતે તો કિસીકી ઝમાનત લે લીજીયે. ” હઝરત ઊમર (રદી૦) ને ફરમાયા—

“ કોન શખ્સ તેરા ઝામિન હોના મનઝુર કરતા હે ? ”

મુલઝિમને અબુઝર ગફ્ફારી રદી૦કી તરફ ઇશારા કિયા. અબુઝર (રદી૦) હાલાંકે મુતલક ઇસ નવજવાનકો નહીં જાનતે થે મગર ઉન્હોંને ઉસકા ઝામિન બનના મનઝુર કર લિયા. ઊમર (રદી૦) ને મુલઝિમકો તીન દિનકી ઇજાઝત દી ઓર કહા કેઃ—“ જાવ, ઓર અપને ભાઇકા ઇન્તિઝામ કરકે કિસાસ દેનેકે લિયે જલ્દ વાપિસ આવ. ”

તીસરે દિન ફરિયાદી ઊમર (રદી૦) કે પાસ આયે મગર મુલઝિમ ન આયા. અસરકા વકત હો ગયા. અબુઝર ગફ્ફારી (રદી૦) ઓર બોહોતસે સહાબી વહાં જમે હો ગયે. ફરીયાદીને કહા—

"મુલઝિમ અભીતક નહીં આયા ઓર સુરજ ગુરૂબ હોનેકે કરીબ હે વો ઝરૂર ધોકા દે ગયા હે. ઓર ઝામિનકો ફંસાકર ખુદ બચ ગયા હે. અબ વો વાપિસ નહીં આયગા. મગર હમ ઝામિનસે કિસાસ લેંગે." ઉમર (રદી૦) ને કહા—

"બેશક, યે દુરસ્ત હે. અગર મુલઝિમ હાઝિર ન હુવા તો અબુઝરકો મેં કિસાસકે લિયે તુમારે હવાલે કર-દુંગા." યે સુનકર સારે સહાબા આબદીદા હો ગયે. કયોંકે અબુઝર ગફ્ફારી (રદી૦) આં હઝરત સલ૦કે ખાસ સહા-બીયોંમેસે થે. સબને ફરીયાદી જવાનોંકી મિન્નતકી કે "કિસાસ કે બદલે ઝરે ફિદયા લેલેં ઓર અબુઝરકો છોડ દેં" મગર ઉન્હોંને ન માના ઓર કહા—

"હમ અપને બાપકે ખુનકા ઈવઝ ખુન લેંગે. રૂપીયે કી હમકો હાજત નહીં." ઈસપર સહાબા (રદી૦) ઓરભી ગમ-ગીન હુવે. ઈતનેમેં મુલઝિમ જત્ન પસીનેમેં તર બતર વહાં પહોંચ ગયા. ઓર સબકે સબ ઉસકી વાઅદા વફા-ઈકી તાઅરીફ કરને લગે. નવજવાન મુલઝિમને સુન-કર કહા.—

"મેં અપને ભાઈકો ઉસકે મામુંકે સિપુર્દ કર આયાહું. ઓર વિરસે કે રૂપીયે ભી ઉસકે હવાલે કર દિયે હેં. ઉધરસે ફરાગત પાતેહી મેં હતતુલ મકદુર જલ્દ આ પહોંચાહું."

સબ હાઝરીન ઉસકો શાબાશ કેહને લગે. ઈસપર મુલઝિમને કહા:—"તુમ જાનતે નહીં કે જબ કિસી શખ્સકી મોતકા વકત કરીબ આતા હે તો એક સાઅત આગે પીછે નહીં હો સકતા. મેંને અપના વાઅદા પુરા કર દિયા હે તાકે કોઇ યે ન કહે કે **મરદોંમેં વાઅદા વફાઈ નહીં રહી**" ઈસપર અબુઝર ગફફારી (રદી૦) ને કહા:—

"અય અમીરૂલ મોમેનીન! મેને ઈસ નવ જવાનકી ઝમાનત દીથી. હાલાંકે મેં ઈસકો મુતલક નહીં જાનતાથા. ઓર ન ઈસકી કોમસે વાકેફ હું. લેકિન જબ ઇસને સબકો છોડકર મુઝકો ઝમાનતકે લિયે મુનતખિબ કિયા તો મેંને ઈનકાર કરના મુનાસબ ન સમઝા તાકે કોઇ યે ન કહે કે-"**મરદોંમેં મુરૂવ્વત નહીં.**" યે સુનકર ફરીયાદી જવાનોંને કહા.—

"યા અમીરૂલ મોમેનીન! ઇસ નવજવાનને અપની હાઝરીસે તમામ જમાઅતકી ગમી ઓર રંજકો ખુશીસે મુબદદલ કરદિયા હે ઈસલિયે હમ ઇસકો અપને બાપકા ખુન મોઆફ કરતે હેં. તાકે કોઇ યે ન કહે કે **મરદોંમેં એહસાનકી તવફીક નહીં હે.**"

યે સુનકર તમામ જમાઅત અઝહદ ખુશો ખુરરમ હુઇ. ઉમર રદી૦ ભી બોહોત ખુશ હુવે. ઓર ફરીયાદી જવાનોંકો કહા કે "અગર તુમ ચાહો તો મેં બયતુલ

માલસે તુમકો ઝરે ફિદયા દેહુ ” મગર ઉન્હોંને લેનેસે ઈનકાર કિયા.

હઝરત ઉમર રદીo પર એક ખફીફસા એતિરાઝ મોઅરરેખીનને કિયા હે. યાઅને ખાલિદ બિન વલીદ રદીo સયફુલ્લાહકી ઉન્હોંને કદર નહીં કી, બલકે ઈસ જાંબાઝ ઓર શેર દિલ જરનેલકો સખ્ત ઝલીલ કિયા. પહેલે ઉનકો લશ્કરકી અમારતસે માઅઝુલ કિયા, ફિર ઉનપર ગબનકા ઈલઝામ લગાયા. ઈસકી વજેહ યે હુઇકે હુમુસ ફતેહ કરનેકે બાદ એક શાયર ખાલિદ રદીoકે પાસ આયા ઓર એક કસીદા ઉનકી શાનમેં બના લાયા ઓર ખાલિદ રદીo કો ઉસને કસીદા સુનાયા. ખાલિદ રદીo ચુંકે બડે ફઇયાઝ ઓર સખી થે. ઈસલિયે ઉન્હોંને શાયરકો હાજતમંદ સમઝકર દસ હઝાર દિરહમ અતાકિયે. યે ખબર રફતે રફતે હઝરત ઉમર રદીo કો પહોંચી ઓર કિસિને યેભી મુખબિરી કરદીકે ખાલિદ રદીoને સરકારી રૂપીયા ગબન કિયાહે. હઝરત ઉમર રદીoને ફિલફોર ખાલિદ રદીoકો મુલઝિમ સમઝકર ઉનકે મુકદદમેકી તેહકીકાતકા હુકમ દિયા. તેહકીકાતસે સાબિત હુવા કે ગબનકા ઈલઝામ મેહેઝબે બુનિયાદથા ઓર જો કુચ્છ ખાલિદ રદીoને શાયર કો ઇનઆમ દિયાથા વો અપની ગિરેહસે દિયા. લેકિન હઝરત ઉમર રદીo ને ઈસપરભી ખાલિદ રદીoકો જુરમાનેકી સઝા દી ઓર કહા.—

"ખાલિદને શાયરકો રૂપીયા દેનેમેં ઈસરાફ કિયા. ખ્વાહ વો રૂપીયા ઉસકા અપનાથા. ઓર ઇસલામમેં ઈસરાફ જાયઝ નહીં"

ખાલિદ રદી૦ને નિહાયત ખામોશીકે સાથ જુરમાના અદા કરદિયા ઓર કહા—"ગોમેં બે કુસુર ઓર બે ગુનાહ હું મગર હુકકામકી ઇતાઅત અપના ફરઝ સમઝતા હું."

ઇસ વાકેએકે થોડે અરસે બાદ ખાલિદ રદી૦કા ઇન-તિકાલ હોગયા. મરતી વકત ઉન્હોંને હસરતકે સાથ કહા:—"અફસોસ મેરી મોત મયદાને જંગમે ન હુઇ." જબ હઝ-રત ઉમર રદી૦કો ખબર મિલીકે ખાલિદ રદી૦કી કુલ જાયદાદ સિર્ફ એક ગુલામ, એક ઘોડા ઓર એક તલવાર નિકલી હે તો હઝરત ઉમર રદી૦ ઉનકી કબરપર જાકર રોયે ઓર ઉનકે હકમે દોઆએ મગફિરત માંગી.

હઝરત ઉમર રદી૦ને ખાલિદ રદી૦ કો લશકરકી અમારતસે માઅઝુલ કરનેકે વકત યે કહાથા કે "ઉનકો ખાલિદ રદી૦કી બ નિસબત અબુઉબેદા રદી૦ પર ઝિયાદા એતિમાદ હે" ઓર યે બાત ઉનકી મરઝીપર મુનહસિરથી કે જીસ શખ્સપર ઉનકો ઝિયાદા એતિબાર ઓર ભરોસા હો ઉસકો વો ફોજકી કમાન સિપુર્દ કરતે લેકિન ખાલિદ રદી૦કી બેકદરી ઓર રૂસવાઈ કરનેકા અગર એતિરાઝ હઝરત

ઉમર રદી૦ કે ઝિમ્મે બાકીથા તો હઝરત ઉમર રદી૦ને ઉનકી કબ્રર પર રોકર ઉસકી ખાતિર ખ્વાહ તલાફ઼ી કરદી.

ખાલિદ રદી૦ને દોનોં મોકોંપર અયસી બે નફ્સી ઓર દરિયાદિલી દિખાઇકે ઉસકી નઝીર મિલની મુશકિલ હે. વાકઇ ખાલિદ રદી૦ ઇસલામ કે જાંબાઝ આશિક થે. ઓર અલ્લાહકે રાસ્તેમેં અપની જાન ઓર માલ દે ચુકેથે. વો ઇસલામકી તારીખમેં અયસા કાબિલે તાઅરીફ નામ છોડ ગયે હેં કે દોસ્ત તો એક તરફ દુશમન ભી તાઅ-ઝીમો તકરીમકે અલકાબકે સાથ ઉનકો યાદ કરતે હેં. હઝ-રત ઉમર રદી૦કો ખિલાફતકી અમાનતકા હક પુરે તોરપર અદા કરનેકા ઈસિકદર ખ્યાલ થા કે જબ આખરી વક્તપર હઝરત અલી કર૦ ઓર હઝરત અબ્બાસ રદી૦ને હઝરત ઉમર રદી૦કો ઈસિ બાતકી તસલ્લીદીકે કોઇ શખ્સ ઉનપર બે ઇનસાફીકા એતિરાઝ નહીં કર સકતા તો હઝરત ઉમર રદી૦ને ફરમાયા:—"મુઝે કોલદોકે જઝાકે દિન તુમ અપને ઇસ કોલકી તસદીક કરોગે." દોનોંને ઉનકે હાથમે હાથ દેકર કોલ દિયા કે "હમ કયામતકે દિન ઝુરૂર અપને ઇસ કોલકી તસદીક કરીંગે." ઇસકે બાદ બડે ઇતમિનાનકે સાથ અપની જાન અલ્લાહ તઆલાકે હવાલે કરદી.

હઝરત ઉમર રદી૦કી લાઇફમેં હમ મુખતલિફ પેહ-લુઉં કે અયસે કમાલાત જમે હુવે પાતે હેં જીનમેંસે

હરએક કમાલ બજાયે ખુદ એક અઝીમુશ્શાન ઇનસાન કે આઅલાસે આઅલા દરજેકે ફુઆકો ચાહતા હે. અગર હમ આપકે ઝમાનેકી જંગોં ઓર ફુતુહાતકો દેખેં તો આપકો દુનિયા કે આલા દરજેકે જરનેલોંમેં અવ્વલ નંબરપર પાતે હેં મગર વો સિર્ફ એક જરનેલ ફાતેહકી તરેહ આગે નહીં બઢા ચલાજાતા બલકે એક એક ચપ્પા ઝમીનકા જીસે વો ફતેહ કરતા હે ઉસમેં અમન ઓર આઝાદીભી સાથ સાથહી કાયમ કરતા ચલા જાતા હે ઓર હરએક કિસમકા મુલકી ઇનતિઝામ કાયમ કરતા હે. જીસસે ન સિર્ફ રિઆયાકે જાનોમાલકી હિફાઝત હોતી હે. બલકે ઇસ ઇનતિઝામ કે નીચે હરએક કિસમકી તમદ્દુની ઓર અખલાકી ઓર ઇલ્મી તરક્કીકી નશવો નુમા હોતીહે. ફિર વોં સિર્ફ ફાતેહ ઓર મુનતઝિમહી નહીં બલકે જજભી ખુદહી હે ઓર મુકનનનભી ખુદ હે. ઓર અજીબતર યે હેકે વો અગર એક તરફ રિઆયાકી હિફાઝત કે લિયે રાતોં કો જાગતા તો દુસરી તરફ અપને માલિકે હકીકીકે હુઝુરભી કાયમુલ લયલ હે. અગરવો હુકુમતકે લિયે અમીરૂલ મોમેનીનહે તો સાથહી ઝોહદ ઓર ઇબાદતકે લિહાઝસેભી અમીર હે. આપકે અંદર હરએક કિસમકે અવસાફ અયસે એતિદાલકી હાલતમેં રખે હુવે નઝર આતે હેં કે આપકી કોઈ મસરૂફીયત આપકો દુસરે અશગાલસે રોકને વાલી નહીં.

મિસાલ કે તોરપર દેખો કે જીસ કદર ફુતુહાત આપકો હાસલ હુઇ. ઓર ઉન ફુતુહાતકે લિયે જીસકદર તઇયારીયોંકી ઝુરૂરત થી. વો બજાયે ખુદ ઈસ અમરકી મુકતઝીથીં કે આપ હમાતન ઉનહીમેં મસરૂફ રેહતે થે. આપકે ઝમાનેમેં એહલે ઈસલામકા મુકાબિલા અરબકી અનહરૂની અકવામસે નહીં રહા, બલકે બીરૂની અકવામસે શુરૂ હો ગયા થા. ઓર રૂમ ઓર ફારિસકી દો અઝીમુશ્શાન સલતનતેં જો કસીરૂલ તેઅદાદ બા કાયદા તનખ્વાહ યાબ અફ્વાજ ફુનુને જંગસે વાકિફ અફસરોંકે નીચે રેહતી થીં. ઓર જીનકે પાસ હરકિસમકે જંગી સામાન ઓર જંગી આલાત બ ઇફરાત મોજુદ થે. ઈન દોનોંસે એહલે ઈસ-લામકો મુકાબિલા આ પડા થા. ઇન અઝીમુશ્શાન તાકતોંકે મુકાબિલેમેં અરબકે બિખરે હુવે કોમી અજઝાસે કામ લેના ઓર ફિર હરિફ કબીલોંસે મુનતઝિમ ઓર બા કાયદા અફ્વાજકા તઇયાર કરના ઓર દુસરી તરફ દુશમનકે હર કિસમકે ફુનુને જંગસે અયસી વાકફીયત હાસલ કરનાકે હર મયદાનમેં ઇસે શિકસ્ત મિલે. કોઈ અયસા કામ નહીં જીસકી ઓરબી નઝીરેં તારીખમેં મિલ સકતી હોં. ફિર અજીબ બાત યેહે કે ઇન જંગોંમેં સેંકડો મીલકે ફાસલે પર મુશકિલસે મુશકિલ વકતોંમેં હઝરત ઉમર રદી૦ ખુદહી અપને જરનેલોંકો હિદાયતેં ભી દેતે થે ઓર ઇસ તરાહપર

અમલી તોરપર અફ્વાજકી કમાન ગોયા ખુદ અપને હાથમેં રખતે થે.

અબ ઇસ જંગી મસરૂફીયતકે સાથ અગર આપકે ઝમાનેકે ઇનતિઝામી કામોંકો દેખેંતો અયસા માઅલુમ હોતા હે કે આપકા સારા વકત ઈનતિઝામી મસરૂફીયતોંમેંહી લગતા થા. આપકે ઝમાનએ ખિલાફતમેં ન સિર્ફ ચેહી હુવાકે અરબમેંહી આઅલા દરજેકા ઇનતિઝામ કાયમ રહા બલકે નયે નયે ફતેહ કિયે હુવે મુલ્કભી ઈસીતરાહ આઇની ઇનતિઝામકે નીચે અમનસે ઝિંદગી બસર કરતેથે. જીસકદર વસીઅ ઈલાકે આપકે ઝમાનએ ખિલાફત કે દસસાલકે અરસેમેં ફતેહ હોકર વહાં પુરા ઇનતિઝામ કાયમ હો ગયા ઇસકી નઝીરભી તારીખમેં નહીં મીલતી.

ઓર અજીબ બાત યે હે કે ઇન ફુતુહાતમે અલ્લાહ તઆલાકી તરફસે કોઈ અયસી બરકત ડાલી ગઈથી કે આજ તક વો મમાલિક એહલે ઇસલામકે તસરરૂફસે નહી નિકલે. ખુદા જાને કિન દર્દભરી દોઆઓંસે આપને ઇન મમાલિકકી તરફ કદમ ઉઠાયાથા ઓર આપકે ઇખલાસકી રૂહ વહાં કયા કામ કર ગઈ કે આજતક વો સરઝમીન મુસલમાનોંકે હાથોંસે નહી નિકલી. અલાવા ઇનતિઝામ કાયમ રખનેકે હમ યેભી દેખતે હેં કે આપને બોહોતસે અઝીમુશ્સાન સલતનતી ઓર મુલકી ઉમુર કી બુનિયાદ અપને એહદે

ખિલાફતમેં રખી ચુનાંચે આપકે ઝમાનેમેં સને હિજરીકી તારીખ કાયમ કી ગઈ. જીસસે તારીખ નવીસીમે મુસલમાનોં કો આયંદા કે લિયે બડી ભારી મદદ પહોંચી. આપને દીવાન યાઅને દફાતર મુરતતબ કિયે ઓર અયસી આલી હોસલગી ઓર ફરાખદિલીસે મુરતતબ કિયે કે ઉન મમાલિકકી ઝબાનોંકો સરકારી ઝબાન બનાનેમેં તંગદિલીસે કામ નહી લિયા બલકે દીવાને શામ રૂમી ઝબાન મેં ઓર દીવાને ઇરાક ફારસી ઝબાનમેં કાયમ કીયા. આપકે ઝમાનેમેંહી સલતનતકો મુખતલિફ વિલાયતોં યાઅને સુબોં મેં તકસીમ કરનેકી બુનિયાદ રખી ગઇ. હિઝબ દરાહિમ ભી આપકે હી ઝમાનેકી યાદગાર હે. બસરા ઓર કુફા દો અઝીમુશ્શાન શહેર ઇસીઝમાનેમેં તાઅમીર હુવે. ઓર ઉનકી તાઅમીરકે મુતઅલલિક બાઝારોં વગેરાકી ચોડાઇકે મુતઅલલિક આપનેહી હિદાયાત જારી કીં. મકકા મોઅઝઝમા એાૈર મદીનેકે દરમીયાન મનઝીલેં કાયમ કીં ઓર અયસાહી શામ ઓર હિજાઝમેં ઓર મુસાફિરોંકે આરામકી ચીઝેં વહાં મુહઇયા કરનેકા ઇનતિઝામ કિયા. બલકે એક ગોના ડાક ખાનેકા ઇતનિઝામભી આપકે ઝમાનેમે શુરૂ હો ગયા થા. કયોંકે સરકારી કાગઝાત પહોંચાને વાલે કાસિદ જબ કિસી જગેસે ચલતે તો વો આમ એઅલાન કર દેતે ઓર ખુતુતકો દુસરે શહેરોંમે પહોંચા દેતેથે. યે સબ

અમનકે ઇનતિઝામ જો હઝરત ઉમર રદી૦ કે હાથસે હુએ આપકી ફુતુહાતકી તરેહ દુનિયાકી અઝીમુશ્શાન યાદગારોંમેં રહીંગે. ઓર દર હકીકત સલતનતકે ઇનતિઝામમેં આપકે હાથસેં અયસે બડે બડે કામ સરંજામ પાયે કે યે કહેના મુશકિલ હે કે આપકે કમાલાતકા ઈઝહાર જંગોંમેં ઝિયાદા હુવા યા અમનમેં.

મગર ઇન્હી દો ઉમુર પર આપકે કમાલાતકા ખાતેમા નહીં. આપને સિર્ફ વોહી નહીં કિયાજો દુનિયાકા બડેસે બડા જરનેલ ઓર બડેસે બડા મુનતઝિમ કર સકતા થા બલકે અપની ખિલાફ્તકે ઝમાનેમેં અપની રિઆયાકી ખબરગીરીમેં વો વો કામ કિયે જો રહેમદિલસે રહેમદિલ બાદશાહ નહી કર સકતાથા ઓર બયતુલમાલકી હિફાઝતમેં અયસી અમાનત, દયાનત ઓર અયસી મુસતઅદીસે કામ કિયા કે અમીનસે અમીન આદમી ઈસસે ઝિયાદા નહી કર સકતાથા. રિઆયાકી ખબરગીરી ઓર ગુરૂબાકી દસ્ત-ગીરી આપ કિસ તરેહપર કરતેથે ઉસકે લિયે હમ આપકે ઝમાનેકી એક દો મિસાલોંકા ઝિક્ર કરતેહેં:—

તિબરીને ઝયદ બિન અસલમકી રિવાયતકો જો ઉન્હોંને અપને વાલિદસે કી. અપની તારીખમેં યું લિખી હે કે " એક દફા મેં ઓર હઝરત ઊમર રદી૦ મદીનેસે

બાહર એક પહાડી ઇલાકેકી તરફ રાતકો નિકલે થે. અચાનક હમકો દુરસે આગ જલતી હુઇ નઝર આઇ. યે દેખકર આપને ફરમાયા કે—" અસલમ ! માઅલુમ હોતા હે કે કોઇ કાફલા હે. જીનકો રાતને ઓર સરદીને રોક લિયા હે. ઓર મનઝિલે મકસુદ તક પહોંચને નહિં દિયા. ચલો ઉસકા પતા લેં. " ચુનાંચે હમ ઉસ તરફ ગયે ઓર કરીબ પહોંચકર કયા દેખતે હેં કે એક ઓરત હે ઓર ઉસકે સાથ દો લડકે હેં ઓર એક હાંડી આગપર રખી હુઇ હે. બચ્ચે ચિલ્લા રહે હેં. હઝરત ઉમર રદી૦ને કરીબ જાકર અસ્સલામો અલયકુમ કહા. ઓર પુછાઃ—

" મેં આગે આ જાઉં ? " ઓરતને સલામકા જવાબ દિયા ઓર કહા.

" ચાહો ચલે આવ " આપને પુછા.

" યેહ બચ્ચે કયોં ચિલ્લા રહે હેં " ઓરતને જવાબ દિયા.

" ભુકસે " આપને દરિયાફત ફરમાયા.

" હાંડીમેં કયા હે ? " ઓરતને કહા.

" કુચ્છ નહિ, સિર્ફ ઇનકો ચુપ કરાનેકે લિયે બહાના હે. તાકે યે સોજાયે. ઉમરમેં ઓર હમમેં અલ્લાહુંહી ફયસલા કરનેવાલા હે. " આપને કહ—

" અલ્લાહ તુઝપર રહેમ કરે. ઊમરકો તુમારા હાલ કયા માઅલુમ હે. " ઉસને જવાબ દિયા—

" હમપર હુકુમત કરતા હે ઓર ફિર હમસે ગાફિલ હે"

અસલમ કહેતે હેં કે ફિર હઝરત ઊમર રદી૦ને મુજસે કહા—" ચલો " ચુનાંચે હમ વહાંસે ભાગતે હુવે વાપિસ શહેરકો આયે. યહાંતક કે હમ એક આટેવાલેકી દુકાનપર પહોંચે ઓર આટા ખરીદ કિયા. ઉસકે બાદ આપને ફરમાયા કે—" અય અસલમ ઈસ બોરીકો મેરે કંધેપર રખદે " મેને કહા—

" આપ તકલીફ ન કરેં મેં ઇસે ઉઠાતા હું " ઓર તીન મરતબે મેં યેહી ઉઝર કરકે આપકે કંધેપર રખનેસે ઇન-કાર કરતા રહા. ચોથી દફે આપને ફરમાયા:—

" તુ કયામતકોભી મેરા બોઝ ઉઠાયેગા ? અગર અયસા હોતો ઇસકોભી ઉઠા. "

ગરઝ આપને બોરી ઉઠાલી ઓર વાપિસ ઉસ ઓરતકી તરફ આયે. ઓર વહાં પહોંચકર ખુદ આપને અપને હાથોં ખાના તઇયાર કિયા ઓર ખુદહી ફુંકેં મારતે ઓર આગ જલાતેથે. ફિર આપને અપને સામને બચ્ચોંકો ખાના ખિલવાયા. ઓર જબ વો સબ સયર હો ગયે તો બાકી

માંદા ઉસ ઓરતકે પાસ છોડકર આપ એક તરફકો હો ગયે. ચલતે વકત ઓરતને કહા:—

" અલ્લાહ તુઝે નેક બદલાદે. અમીરૂલ મોમેનીનસે તો તુહી ઇસ હુકુમતકે ઝિયાદા કાબિલ હે " આપને મુસ્કુરાકર ફરમાયા:—

" એક બાત સુનો, કયોંકે અગર તું અમીરૂલ મોમેનીનકે પાસ આયેગી તો મુઝે વહાં પાયેગી. " ફિર એક તરફ હોકર આપ ઉસ ઓરતકી તરફ મુંહ કરકે ઝમીનપર બયઠે રહે. મેંને કહા:—

"અબ આપ યહાં કયોં બેઠે હેં ? કુચ્છ ઓર કામભી તો આપકો હે ?" યે સુનકર આપ ઉસી તરાહ ખામોશ બયઠે રહે ઓર હમ દેખતે થે કે ઉસ ઓરતકે બચ્ચે હંસ્તે ખેલતે હેં, યહાં તકકે વો સો ગયે. આપ " અલહમ્દોલિલ્લાહ " કેહકર ઉઠ ખડે હુવે ઓર ફરમાયા:—

" અય અસલમ ? ભુકને ઇન બચ્ચોંકો જગા રખા થા. મેરે દિલને ન ચાહા કે મેં યહાંસે જાઉં જબ તકકે ઇનકો ઇતમિનાનસે સોયાહુવા ન દેખલું "

કયા કોઈ બાદશાહ હોકર ગુરૂબાકી અયસી ખિદમત ઓર ખબરગીરી કર સકતા હે ? યે સિર્ફ આપકાહી હિસ્સાથા.

અયસાહી એક ઓર મોકેકા ઝિકર હે કે આપ રાતકે વક્ત ફિર રહે થે કે કિસી ઓરતકે ચીખનેકી આવાઝ આઈ. આપને દરિયાફ્ત ફરમાયા તો માઅલુમ હુવા કે કોઇ મુસાફર ગરીબ હે જો મદદ કે લિયે આયા હે. ઓર ઉસકી ઓરતકો દરદે ઝેહ હે. ઓર ઉસકે પાસ કોઈ નહીં. આપ ફોરન વહાંસે લોટે ઓર અપની બીબી ઉમ્મે કુલ-સુમ રદી૦ હઝરત અલી કર૦કી બેટીકો સાથ લિયા ઓર કુચ્છ ખાને પીનેકી ચીઝેં લીં. વહાં પહોંચકર અમીરૂલ મોમેનીનકી બીબીને દાઇકા કામ કિયા ઓર આપ ખુદ બાહર અપને હાથોંસે ખાના તઇયાર કરતે રહે યહાં તકકે બચ્ચા પયદા હોનેપર જબ બે ઈખતિયાર હઝરત ઉમ્મે કુલસુમ રદી૦કે મુંહસે નિકલા કેઃ—“અય અમીરૂલ મોમે-નીન અપને સાથ વાલેકો ખુશ ખબરીદોકે ઉસકે હાં લડકા પયદા હુવા હે” તો વો મુસાફર હયરત ઝદા હુવા. મગર આપને આરામ ન કિયા. જબતક ઉન દોનોંકો ખિલાકર ફારિગ નહીં હુવે. અયસી અઝીમુશ્શાન સલતનતકા માલિક અપને હાથોંસે અપને લિયે નહીં બલકે એક ગરીબ બેકસ મુસાફિર કે લિયે અયસા કામ કરતા હો. ઉસકી તારીખમેં કહીં નઝીર નહીં મિલતી. હાં ઉસ પાક રસુલ સલ૦ કે પાક અનફાસને જો તમામ જહાન કે લિયે ઉસવએ હસના હોકર આયા થા. અપને હમનશીનોં મેં વો કુરબાનીકી રૂહ પયદા કરદીથી કે દુસરેકી તકલીફ દેખકર ઉનમેં અપને

આરામ ઓર આસાયશકા ખ્યાલભી ન આતાથા. અયસે કામ બનાવટસે નહીં હો સકતે. બલકે રૂહકે સચ્ચે જોશસે હો સકતે હેં ઓર ઈન નઝીરોંસે હમે માઅલુમ હોતાહેકે ખલીફએ સાની રદી૦ અપની રિઆયા કે લિયે કિસ કદર ફિકર રખતેથે.

જીસતરાહ સિર્ફ કેહનેકો નહીં બલકે હકીકી તોરપર જયસા કે ઉપરકી મિસાલોં સે ઝાહિર હોગા આપ અપને આપકો મખદુમ નહીં બલકે ખાદિમ સમઝતેથે ઓર અપના કામ રિઆયાકી ખિદમત ખ્યાલ કરતેથે. ઓર ઇસ ખિદમતકા પુરા હક અદા કરકે દિખાતેથે. ઇસી તરાહ બયતુલ માલ યાઅને ખઝાનએ સરકારીકે આપ અપને આપકો .માલિક નહીં બલકે અમીન ઓર મુહાફિઝ સમઝતે થે. ગો આપને ઈસ અમાનત ઓર હિફાઝતકા હક અદા કરનેકે લિયે હર તરાહકા ઇનતિઝામ કિયા હુવાથા. મગર વો ઇસી હદતક ઈસ અઝીમ ફર્ઝસે અપને આપકો સુબુકદોશ ન સમઝતેથે. બલકે ખુદ ઉસકે મુતઅલલિક હર તરાહકી નિગરાની ઓર હરતરાહકી ખિદમત કરતેથે. અબુ સુલેમાન સે યે રિવાયત તિબરીમેં મોજુદ હે કે "મેં આપકે મકાનમેં ગયા તો કયા દેખતા હું કે ખલીફતુલ મુસલેમીન સદકે કે ઉટોંકો રૂમાલકી માલિશ કર રહે હેં."

ઇસી તરાહ રિવાયત હે કે " અહનફ બિન કયસ

ઇરાકકે એક વફ્દકે સાથ અમીરૂલ મોમેનીન હઝરત ઉમર રદી૦કી ખિદમતમેં હાઝિર હુવે તો સખ્ત ગરમીકે દિનમેં કપડે લપેટે હુવે હઝરત ઉમર રદી૦ એક સદકેકે ઉંટકાં તારકોલ મલ રહેથે. એક શખ્સને અર્ઝ કિયા કે—"આપ કિસી ગુલામ કો કયોં હુકમ નહીં દેતે કે વો યે કામ કરે" તો આપને ફરમાયા. "મુઝસે ઝિયાદા ખિદમત કરનેવાલા ગુલામ ઓર કોન હોગા."

તિબરીકી એક ઓર રિવાયતમેં હે કે "એક સખ્ત ગર્મ દિન જબકે ખતરનાક સુમુમ ચલ રહીથી. હઝરત ઉસમાન રદી૦ને દેખાકે એક શખ્સ સદકે કે ઉંટોંકો બાડે મેં દાખિલ કર રહા હે. આપ તાઅજ્જુબમેં થે કે ઇસ કદર ગરમીમેં કોન શખ્સ બાહર નિકલા હુવાહે. માલુમ હુવા કે હઝરત ઉમર રદી૦ હેં."

ઇન રિવાયતોંસે માઅલુમ હોગા કે બયતુલ માલકી હિફાઝત મેં હઝરત ઉમર કિસ તરાહ મોહતાત થે. ઓર વો કિસી કિસમકા કામ કરનેકો ખ્વાહ વો અદનાસે અદ-નાહી ખિદમત કયોં ન હો અપના ફર્ઝ સમઝતેથે. હર કિસમકા ઇનતિઝામ કરકે ફિરભી વો મુતમઇનન થે. જબતક કે ખુદ ઇન કામોંકો અપને હાથસે ન કરેં. આપકે ઇસ નમુનેકી વજેહસેહી આપકે અમ્માલભી ઉમુમન રિઆયાકી ખબરગીરીમેં ઓર દાદરસીમેં બોહોત મોહતાત થે.

યે કહા જાતાહેકે આપકી તબીયતમેં સખ્તી ઝિયાદાથી. ચુનાંચે ઈસ કિસમકી રિવાયાતભી મિલતી હેં જીનમેં આજ લોગ હઝરત ઉમર રદી૦કી સખ્તી કે શાકી પાયે ગયે હેં, મગર વો સખ્તી કિસ કિસમકીથી. ઇસકા બેહતરસે બેહતર જવાબ ખુદ ઈનહી રિવાયાતસે મિલતા હે.

ઇબ્ને જોઝીને યે રીવાયત બ્યાનકી હે કે " કુરેશમેં સે એક શખ્શને હઝરત ઉમર રદી૦કો કહાઃ—

" આપ હમારે લિયે નરમી ઇખતિયાર કિજીયે હમારે દિલ આપકી મુસીબતસે ભરે હુવે હેં " આપને પુછાઃ—

" મેરી સખ્તીમેં કોઇ ઝુલ્મ હે ? " ઉસને કહા.

" નહીં " ફરમાયા.—

" ખુદા કરે મેરી હયબત તુમારે દિલોમેં ઓરભી ઝીયાદા હો. "

ઓર ઇબ્ને જરીરકી એક રિવાયતમેં હે કે ચંદ લોગોંને હઝરત અબદુર રહેમાન બિન ઓફ રદી૦સે કહા. " આપ હઝરત ઉમર રદી૦ સે અર્ઝ કીજીયેકે હમ ઉનસે બોહોત ડરતે હેં " હઝરત અબદુર રહેમાન બિન ઓફ રદી૦ કે ઈલ્તેઝા હઝરત ઉમર રદી૦ને ફરમાયા.—

" ખુદાકી કસમ મેંને ઉનસે નરમીકી. યહાંતકકે મેં અલ્લાહુતઆલાસે ડરા. ઓર મેંને ઉનપર મઝબુત હાથ

ડાલા. યહાંતકકે મેં અલ્લાહતઆલાસે ડરા. ઓર કસમ બ ખુદા જીતના વો મુઝસે ડરતે હેં ઉસસે ઝિયાદામેં ઉનસે ડરતા હું."

હઝરત ઉમર રદી૦કી સખ્તી જો કુછભીથી વો રિઆયાકી બેહતરીકે લિયેથી. આપકી સખ્તગીરી ગુરૂબા ઓર ઝોઅફા પર ન થી બલકે અમ્માલપર. ઓર યે મુક્તઝાએ વક્તકે લિહાઝસે નિહાયત ઝુરૂરીથા. કયોંકે ઇસકે બગેર ન રિઆયાકી કમાહકકહુ દાદરસી હો સકતીથી ન વો અમ્માલકે તશદદુદસે બચ સકતેથે ઓર ન હી ઉનમેં વો સાદગી પયદા હો સકતીથી. જો આપકે ઝમાનેકી એક ખુસુસીયતથી. ઇતને વસીઅ સુબોંપર ઉન આદમીયોંસે હુકમરાનીકા કામ લેના જીન્હોંને પહેલે અયસી હુકમરાની ન કીથી કોઇ આસાન અમ્ર નહીં થા. ઈન્હી મુશકિલાતકી વજેહસે હઝરત ઉમર રદી૦કો યે ઝુરૂરત પેશ આઇકે આમેલોંકો મઝબુત હાથસે રોકે રખેં તાકે ઉનસે કિસી કિસમકી બે એઅતિદાલી સરઝદ ન હો. ચુનાંચે આપકે ઇસ ઝબ્તહીકા નતીજા થાકે આપકે ગવરનર ઉમુમન નિહાયત સાદગીકી ઝિંદગીયાં બસર કરતે ઓર હરવક્ત રિઆયાકી દાદરસીકે લિયે તઈયાર રહેતે થે. અલાવા અઝીં યે બાતભી દુરૂસ્ત નહીં કે અમ્માલ પર હઝરત ઉમર રદી૦કી કોઇ બેજા સખ્તીથી. બિલા તેહકીકાત આપ કિસીકો કુછ ન

કેહતે થે. લેકિન અગર તેહકીકાત કે બાદ જો બાઅઝ વક્ત મોઅતબેરોંકે ઝરીએસે ઓર બાઅઝ વક્ત ખુદભી કરતેથે ઓર મુલઝિમસે જવાબ લેનેકે બાદ આપ જો મુક્તઝાએ વક્ત હોતા ઉસકે મુતાબિક કામ કરતે. આપકે આમેલોંકી સાદા ઝિંદગી ઓર આપકા બિલા તેહકીક કોઈ કારરવાઈ ન કરના આગે હુમુસકે ગવરનરકે બારેમેં બ્યાન હો ચુકા હે. ઉનકા નામ સઈદ બિન આમિર રદીo થા.

ઇસ કિસમકે મુખલિસ ઓર રિઆયાકે સચ્ચે ગવર્નર બગેર ઇસકે પયદા ન હો સકતે થે કે ખુદ ખલીફામેં વો ઝોહોદ ઓર દુનિયાસે બે રગબતી હો. જીસકે લિયે હમ હઝરત ઉમર રદીoકો મુમતાઝ પાતેહેં. આપકા ઝમાના વો ઝમાના થા જબ ઈરાન ઓર શામકી ફુતુહાતસે અરબ ઓર સહાબા રદીo માલામાલ હો રહે થે. ઓર ઝરો જવાહિરકા જો અરબમે આતાથા કોઈ હિસાબ ન થા. મગર બાદશાહ વોહી પયવન્દવાલા લિબાસ પહેનતાથા. ઓર ઉસકે ઘરમેં હદ દરજેકી સાદગી થી. ન કોઇ આરાયશકા સામાન થા ન આસાયશકા. ઇસલિયે આપ ચાહતે થે કે આપકે અમ્માલ ભી આપકે રંગમેં રંગે હુવે હોં ઓર મઝીદ એહતિયાતકે લિયે આપ અમ્માલકી જાયદાદકા તામિલ મુકરર હોનેસે પહેલે ઓર પીછે તખમીનાભી કર લેતેથે.

આપકા કોલ યે થા કેઃ—“ જો શખ્સ મેરે અયબ

મુઝે બતા દે વો મુઝે સબસે ઝિયાદા પ્યારા હે.”

જબ એક દફા રાતકો ફિરતે ફિરતે આપકો એક ખિલાફે શરીઅત મજલીસકા હાલ માઅલુમ હુવા. તો દિનકો ઉન લોગોંકો બુલાકર હદ કાયમ કરની ચાહી. તો મુલઝિમને અરઝ કિયા. “આપકો ભી તો તજસ્સુસ કરના મના થા” ઇસ પર આપને દરગુઝરસે કામ લિયા. આપસે ગલતી હો જાતી તો ઉસકા એતિરાફ કરતે ઓર જહાંતક મુમકિન હોતા ઇઝાલા કરતે. ઓર કભી ગલતી પર ઇસરાર ન કરતે થે. ઓર હર નેક અમ્રમેં ખુદ સબકત કરતે થે. લિખા હે કે–“ આપ અગર મુસલમાનોંકો કિસી નેક કામ કરનેકી તરગીબ દેતે યા બુરે કામસે રોકતે તો સાથ હી અપને ઘરકે લોગોંકો દિખા કે સમઝાતે કે દેખો મેને ફુલાં કામકે લિયે લોગોંકો કહા હે, યા ફુલાં કામસે રોકા હે ઇસલિયે લોગોંકી નઝરેં તુમારી તરફ હેં.”

હઝરત ઉમર રદી૦ ન સિર્ફ ફાતેહ ઓર બાદશાહ ઓર જજ, ઓર મુકનનહી ન થે બલકે વો ઇમામ ઓર મુજતહિદભી થે. ઇશાઅતે ઇસલામ જીસ કદર ઉનકે ઝમાનેમેં હુઇ તારીખમેં ઓર કોઇ ઝમાના ઇસકી નઝીર નહીં. હદીસકે ફનમેં વો મોહદદેસીનકે ઇમામ હેં તો ફિકેહમેં ફકીહોંકે. બલકે યે કેહના બજા હે કે હદીસો ફિકેહકી બિનાહી હઝરત ઉમર રદી૦ને રખી. ઉસુલ હદીસમેં અયસે

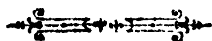
અહી ઉસુલ મુરત્તબ કિયે ઓર ઇજતિહાદમેં વો કમાલ દિખાયા કે જીન લોગોંને બાદમેં સારી સારી ઉમરેં સિર્ફ ઇસ એક કામમેં સર્ફ કી વો ભી ઉનકે બારે મિન્નતસે સુબુક દોશ નહીં હો સકતે.

ગરઝકે હઝરત ઉમર રદી૦કી ઝિંદગીમેં વો સબ અવસાફ હમેં જમે નઝર આતેહેં જો આઁ હઝરત સલ૦કી સોહબતસે કામિલ ફાયદા ઉઠાને વાલે ઇનસાનમેં જમે હો સકતે થે. ઓર આપકે અંદર જો નેકીકી રૂહ ઇસ હકીકી મુખબિરને પુંકી થી વોહી રૂહ આપકી ઝિંદગીકે સબ હાલોંમેં ગાલિબ રહી. ઓર અઝીમુશ્શાન સલતનત પર હુક-મરાનીને ભી ઇસમે કોઇ ફરક નહીં આને દિયા. હઝરત શાહ વલીઉલ્લાહ સાહેબકા વો ફિકરા આબેઝરસે લિખનેકે કાબિલ હે જીસમેં આપને હઝરત ઉમર રદી૦કે અવસાફ ઓર કમાલાતકે લિહાઝસે આપકે સીનેકો " એક અઝી-મુશ્શાન મેહેલસે તશબીહ દી હે. જીસકે એક દરવાઝેમેં અગર સિકંદર મુલ્કગીરી ઓર જહાં સતાનીકે શુગલમેં હે તો દુસરેમેં નવશેરવાન અદલો ઇનસાફ વ રઇયત પરવરી મેં મસરૂફ હે. ઓર એક તીસરે દરવાઝેમેં ઇમામ અબુ હનીફા યા ઇમામ માલિક રહે૦ ઇજતિહાદ ઓર ફતવે કે કામમેં હેં. એક ચોથે દરવાઝેમેં હઝરત સઇયદ શેખ અબદુલકાદિર જીલાની કદ૦સા મુરશિદે કામિલ અપને મુત-

બઈનકો રૂહાની સુલુકકે મનાઝિલ તય કરા રહા હે. ફિર એક ઓર દરવાઝેમેં હઝરત અબુ હુરેરા રદી૦ યા ઇબ્ને ઉમર રદી૦સા મુહદ્દિસ હદીસકે ઉસુલ કાયમ કર રહા હે. એક ઓર દરવાઝેમેં મવલાના જલાલુદ્દીન રૂમી રહે૦ યા શેખ ફરીદુદ્દીન અત્તાર રહે૦સે હકીમ હિકમતકે મોતીયોંસે લોગોંકો માલા માલ કર રહે હેં."

હમ જીસકદર ઝિયાદા તારીખમેં તફહુસ કરીંગે ઉસી કદર ઝિયાદા હઝરત ઉમર રદી૦કે કમાલાત નઝર આતે હેં ઓર હઝરત શાહ વલીઉલ્લાહ રહે૦ કા ફિકરા હઝરત ઉમર રદી૦કી તારીખકા સચ્ચા ફોટો હે.

સાતમા હિસ્સા ખતમ હુવા.

સર સઇયદ એહમદ.

(લખનાર ખા. બા. સૈયદ મેહબુબ મીયાં કાદરી બી. એ. એલ એલ. બી.)

અલીગઢ કોલેજના મહાન સ્થાપક અને હિંદના ઇસલામીઓને જહાલતની ગાઢ નિંદ્રામાંથી બેદાર કરનાર મરહુમ સર સઇયદ એહમદખાન સાહેબ બહાદુરનું જીવન ચરિત્ર ગુજરાતીમાં બહાર પાડવામાં આવ્યું છે. જો કે ગુજરાતીમાં એક ચરિત્ર બહાર પડી ચુકયું છે. પણ તે ઘણુંજ નાનું છે. આ ચરિત્રમાં વધુ હકીકત લેવામાં આવી છે. ઇસલામી કોમના હમદર્દો અને ખાસ મુસલમાન ભાઇઓને માટે આ પુસ્તક વાંચવું જરૂરી છે. દરેક ઇસલામી લાયબ્રેરી આ પુસ્તક વિના અપુર્ણ ગણાશે. પાકા પુંઠાના પુસ્તકની કીંમત ફકત આઠ આના.

ઇસલામનો ભરતી ઓટ

મરહુમ શમ્સુલ ઉલમા ખ્વાજા અલતાફ હુસેન હાલીની "મુસદદસે હાલી" નું નામ અસાધારણ રીતે લોક પ્રિયતા મેળવી ચુકયું છે. મુસલમાનોમાં સામાન્ય રીતે આ પુસ્તક પ્રચલિત થઇ ચુકયું છે. ઉરદુ ઝબાન અને ગુજરાતી અક્ષરોમાં બે ચાર આવૃતિઓ પ્રગટ થઇ ચુકી છે. પરંતુ અમદાવાદના જાણીતા ઇસલામી કવી મરહુમ નનામીયાં રસુલમીયાંએ મુસદદસે હાલીનો કાવ્યમાં ગુજરાતી તરજુમો કર્યો છે. જેવી રીતે મરહુમ હાલી સાહેબની ઉર્દુ નઝમની શૈલી છે તેવીજ આ ગુજરાતી કાવ્ય પણ છે. તરજ પણ એને મળતીજ છે. ભાષાંતર કર્તાની કાબેલીયતનો નમુનો છે. ઉર્દુ ન જાણનારાઓ માટે ખાસ વાંચવા લાયક છે. પાકા પુંઠાની ઉંચા કાગળમાં છપાઇ છે કીમત ફકત આઠ આના.

મોહસિનીનાં નિતી વચનો.

ફારસી બાષામાં " **ગુલીસ્તાન** " પુસ્તકની પછી " **અખલાકે મોહસિની** " નામનું પુસ્તક છે. આ પુસ્તકમાં તેનો ગુજરાતી તરજુમો છે. અખલાકની શૈલી ઘણી સહેલી છે. સાધારણ લોકો અને બાળકો પણ સમજી શકે એવું છે. નિતીના પુસ્તકોમાં આ પુસ્તક આગેવાન દરજ્જો ધરાવે છે. ચારસો પાનાના દળદાર પુસ્તકની કીંમત એક રૂપીઓ.

મુસલમાના રિયાસત.

ભાગ ૧--૨.

આ ઇતિહાસિક પુસ્તકના બે ભાગ લગભગ એક હઝાર પાનામાં પુરાં કરવામાં આવેલાં છે. ઉંચા આગળ અને પાકા પુંઠા ઉપર સોનેરી નામથી સુશોભિત બનાવવામાં આવેલા છે. એમાં ઇસલામની શરૂઆતથી ઇસલામની જે જે રીયાસતો આજ સુધી થઇ છે તેનું સંપુર્ણ વર્ણન લખવામાં આવેલું છે. કીમત દરેક ભાગનો એક રૂપીઓ પોસ્ટેજ જુદું.

મુસલમાનોની રાજકિય ચડતી પડતીનો ઇતીહાસ.

આ નાહનકડા પુસ્તકમાં મુસલમાનોની ચડતી પડતીનો ટુંક ઇતિહાસ લખવામાં આવેલો છે. દરેક મુસલમાને વાંચવું જોઇએ. ઉરદુ ઉપરથી તરજુમો કરનાર ખાન બહાદુર સઇયદ મેહબુબ મીયાં કાદરી એસીસટન્ટ જડજ છે. કીંમત ૫૩૪ બે આના.

નિઝામીયા બુક ડિપો
ત્રણ દરવાજા—અમદાવાદ.

નિઝામીઆ બુક ડીપો પુસ્તકાલય તરફથી

નવી પ્રકટ થયેલી સચિત્ર નવલકથાઓ અને

બીજાં ઉપયોગી પુસ્તકોનું સંક્ષપ્તિ

સૂચિપત્ર.

નિઝામીઆ બુક ડીપો,

બુકસેલર્સ એન્ડ પબ્લીશર્સ

ત્રણ દરવાજા—અમદાવાદ.

NIZAMIYA BOOK DEPOT.

BOOKSELLER & PUBLISHER

Three Gates,-AHMEDABAD.

સને ૧૯૧૭. સંવત ૧૯૭૩

અમદાવાદ.

શ્રી ભાગ્યોદય પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં જેઠાલાલ દેવશંકર દવેએ છાપ્યું.

સચિત્ર નવલકથા

લતા અને લલિતા.

ભા. ૧-૨-૩-૪

લખનાર, ચુનીલાલ વર્ધમાન શાહ

લતા અને લલિતા એ બ્હેનો હોવા છતાં જૂદા જૂદા રંગ ઢંગમાં અને જૂદા જૂદા સ્વભાવની માતાઓના સહવાસમાં ઉછરવાથી તેમનામાં જે ફરક જોવામાં આવે છે તેનું દિગ્દર્શન આ નવલકથામાં કરી શકાય છે. અંગ્રેજ કુમારિકાના પ્રેમદર્શનથી હિંદુ છોકરી ઉપર કેવી અસર થાય છે, કેળવાયેલા પુત્રને ચોક્કસ કુમારિકા સાથે પરણવાની ફરજ પાડનાર પિતા તેનું કેવું માઠું પરિણામ મેળવે છે અને રાજવંશીઓમાં કેવી કેવી ભિન્ન ભિન્ન પ્રકૃતિઓ જોવામાં આવે છે તે સઘળું તેના પ્રથમ ભાગમાં આવે છે. બીજા ભાગમાં વાર્તાના નાયકનું એક વાનપ્રસ્થ જોગીરાજ સાથેના સહવાસનું તથા સૂર્યસિંહ શોભના અને રમાના સ્નેહદર્શનનું ચિત્ર આવે છે. સ્વર્ગમાંથી નંદિનીના પત્રો વાંચવા જેવા છે અને તે વાંચકને પરલોકનું ભાન કરાવે છે. વાર્તાનો દરેક ભાગ અત્યંત રસિક છે અને ચારે ભાગોમાં સુંદર ફોટોગ્રાફિક ચિત્રો આપવામાં આવ્યાં છે. સુંદર છપાઇ, ઉંચા કાગળ, પાકું સોનેરી સુશોભિત પૂઠું, દરેક ભાગનાં પૃષ્ઠ ૨૦૦. કિમ્મત દરેક ભાગની ૧-૦-૦ મુજબ રૂ. ૪-૦-૦

નીતિ, રીતિ, પુન્ય, પાપ, પરોપકાર વિગેરેનું જ્ઞાન દર્શા-વનારી અને અનેક ભયંકર ભેદ ભરમોથી ભરપૂર સંસારને સોના સમાન બનાવનારી સુપ્રસિદ્ધ નવલકથાપર ગ્રાહકોની જબરી લુંટ પડી છે.

તરૂણતપસ્વિની.

ભાગ ૧—૨ જો.

લેખકઃ—સત્યેન્દ્રપ્રસાદ સાંકળેશ્વર મહેતા.

આ નવલકથામાં ગર્વિષ્ટ મનુષ્યોને કામ, ક્રોધ, મોહ, લોભ, મદ તેમજ મત્સર વગેરેનું ઉત્તમ જ્ઞાન આપવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે. સાધુના વેષમાં ફરતા શયતાનો કેવી પ્રપંચજાળ પાથરી ભોળાં મનુષ્યોને ભરમાવે છે, તેનો આબેહુબ ચિતાર વાંચતાં વાંચકોને અનહદ આનંદ સાથે અપૂર્વ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયા સિવાય રહેશે નહિ. તે ઉપરાંત ભોળા હૃદયના શ્રીમંત યુવકોની ખરાબ સોબતથી કેવી પાયમાલી થાય છે, વફાદાર મિત્રો કેવા હોય છે, સતી સાધ્વી પત્ની કેવી હોય છે, પરોપકાર કેવી રીતે કરી શકાય છે એ વગેરે હકી-કતથી ભરપૂર. પ્રથમ ભાગમાં ચાર સુંદર ફોટોગ્રાફીક ચિત્રો આપ-વામાં આવેલાં છે. બન્ને ભાગ જુદા બાંધવામાં આવેલા છે. પુંઠું પાકું સોનેરી કાગળ ગ્લેજ ઉંચા છતાં કિંમત માત્ર રૂ. ૩—૦—૦ પોસ્ટેજ માફ.

નિઝામીઆ બુક ડીપો
બુકસેલર એન્ડ પબ્લીશર
ત્રણ દરવાજા—**અમદાવાદ**

સંતપ્ત શયતાન

અથવા

કામાંધનાં કાળાંકામ

(એક અદ્‌ભૂત ઐતિહાસિક નવલકથા)

કામથી અંધ થયેલા મનુષ્યો આ જગતમાં કયું ભીષણ કાર્ય નથી કરી શકતા? જગતને ઠગવા માટે ધર્મનિકેતનો સ્થાપી પાપનો પ્રચાર કરનારા, મુખમાં રામ બગલમાં છુરી લઇ ફરનારા, હાથમાં માળા ગળામાં વિષની જ્વાળાને છૂપાવી રાખનારા, સત્યનો આડંબર ધારી કેવળ અસત્યનો જ વિસ્તાર કરનારા અને પોતાના દગાથી નિરપરાધી, સરળ અને ભોળાં માણસોનાં ગળાં રેંસનારા આ પૃથ્વીપર અનેક મનુષ્યનામ ધરનારા પિશાચો પડેલા છે અને તેવાજ એક મનુષ્ય પિશાચ તથા માનવી પિશાચિકાનું આ નવલ-કથામાં એક ચિત્ર આલેખવામાં આવ્યું છે. ધર્મનિકેતનમાં ધર્મની ભાવનાઓથી આવતી પતિવ્રતા પ્રમદાઓને કેવી રીતે પાપ પંથમાં દોરી જાય છે તથા ન્યાયાધીશ મહાશય કામલોલુપતાને આધીન થઇને કેવાં કેવાં કાળાં કામો કરે છે. નરનારીઓની કેવી દુર્દશા કરે છે, લક્ષ્મીની લાલચથી લલનાઓ કેવી રીતે પોતાની પવિત્રતાનો વિક્રય કરે છે, ધર્મને માટે ધાર્મિકનરો કેવાં કેવાં અસહ્ય કષ્ટો વેઠે છે, ભ્રાતા પોતાની સહોદરાપર શી રીતે આસક્ત થાય છે. તેમનાં અધાર્મિક લગ્ન થતાં ઇશ્વર કેવો અલૌકિક બચાવ કરે છે વગેરે વિસ્તાર-પૂર્વક ઉલ્લેખ નવલકથામાં દર્શાવવામાં આવ્યો છે પૃષ્ઠ ૪૦૦ ચાર ચિત્ર સહિત મૂલ્ય ૨—૦—૦

રાક્ષસોની રતિ ક્રીડા

અથવા

પિશાચોની પાપલીલા

આ માયામય સંસારમાં થતા અનેક પાશવિક અનાચારો, શઠ, શયતાન, હત્યાકારી, નરઘાતક, દગાબાજ આદિનાં અનેક કારસ્થાનોનું આ એક ભીષણ ચિત્ર આલેખવામાં આવ્યું છે. એક તરફ પિશાચપતિ પોતાની પાપવાસનાને તૃપ્ત કરવા માટે નાના પ્રકારનાં ષડયંત્રો રચતો આવે છે, અનેક પતિવ્રતા કામિનીઓના ધર્મનો ભંગ કરવાની ચેષ્ટા કરતો આવે છે તો બીજી બાજૂએ શક્તિ સ્વરૂપિણી નારી પોતાના નારીધર્મનું ગૌરવ જાળવવા માટે સતીના સતીત્વનો પ્રભાવ દર્શાવવા માટે મહાન પ્રયત્નો કરતી આવે છે અને પિશાચની પાથરેલી પ્રપંચ લીલાનો જડમૂળથી નાશ કરી નાંખે છે.

માયાવી મુનિનીના ભયંકર ભેદો, ઐયારો અથવા લુચ્ચાઓની લુચ્ચાઇઓ, તિલસ્માતી મકાનોમાં થતાં કારસ્થાનો, એક આર્ય લલનાની આદર્શ શૂરવીરતા, ધર્મપરાયણતા અને પોતાના પતિને પિશાચોના જાળમાંથી મુક્ત કરવાની અજબ યુક્તિઓ વગેરે વાંચીને ખરેખર તબિયત ખુશ થયા વિના રહેતી નથી. શૃંગાર અને હાસ્ય રસ પણ તેટલોજ ઠૂટી ઠૂટીને ભરવામાં આવ્યો છે કે જે વાંચતાં દિલ આનંદથી ઉભરાય છે અને મનનો બધો શોક દૂર થાય છે. પૃષ્ઠ ૩૨૫ પાકું પૂઠું ચાર ચિત્રો સહિત મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦ લખોઃ—

નિઝામીઆ બુક ડીપો, ઠે. ત્રણ દરવાજા અમદાવાદ.

રણઘેલા રજપૂતો

યાને

સતીઓનું શૂરાતન.

ભાગ ૧-૨ જો.

આ નવલકથા એટલી બધી આકર્ષક અને રસિક છે કે, માત્ર એકજ મહિનામાં તેની પાંચસો નકલો ખપી ગઇ છે. જે રણશૂરા રજપૂતોએ, જનની જન્મભૂમિની સ્વતંત્રતાને માટે પોતાનાં અમૂલ્ય જીવનો રણક્ષેત્રમાં સમર્પણ કર્યાં હતાં, જે સતી સાધ્વી રજપૂતાણીઓએ યુદ્ધમાં ભાગ લઇ શત્રુઓને હંફાવી પોતાના અપૂર્વ શૂરાતનથી સર્વને અતિ આશ્ચર્ય ઉપજાવ્યું હતું, વગેરે વિષયોથી ભરપૂર, મનહર છપાઇ પાકું સોનેરી પૂઠું; છતાં કિમ્મત માત્ર રૂ. ૧ાા

અદ્ભુત તેમજ ભયંકર બનાવોથી ભરપૂર ચમત્કારિક નવલકથા!

કાળરાત્રિનું ખૂની ખંજર.

ભાગ ૧-૨.

આ નવલકથામાં ધર્મ, નીતિ, સત્ય અને સ્વદેશપ્રીતિ વગેરેનો અસરકારક ઉપદેશ આપેલો છે. રામનગરની જુલ્મી, નિષ્ઠુર પિશાચિની રાણી કાળરાત્રિનાં પાપકાર્યોની કથા વાંચતાં વાંચતાં રોમાંચ ખડાં થયા સિવાય રહેશે નહિ. વફાદાર મિત્ર નરેન્દ્ર પોતાના મિત્રધર્મને કેવાં મહાન્ સંકટો વેઠી પાળે છે, મોહની પ્રબળતાથી અબળા ગણાતી સ્ત્રી પ્રબળા બનીને કેવાં પૈશાચિક પાપકાર્યો કરે છે, બન્ને ભાગ સફેદ ચીકણા કાગળ ઉપર છાપેલા છે, અને બન્ને ભાગની પૃષ્ઠ સંખ્યા લગભગ ૬૫૦ છે. લાયબ્રેરીને શોભાવે એવાં પાકાં સોનેરી પૂઠાં છે; છતાં બન્ને ભાગની કિમ્મત માત્ર રૂ. ૩-૮-૦ વી. પી. પોષ્ટેજ જૂદું. લખોઃ—

નિઝામીઆ બુક ડીપો, ત્રણ દરવાજા—અમદાવાદ

કંગાલ કેદી અથવા સ્નેહ-બંધન. (સચિત્ર)	૧-૧૨-૦
ભાગ્યદેવીની ભયંકરતા ! (સચિત્ર)	૧-૪-૦
દગાબાજ દુનિયા. (સચિત્ર)	૧— ૦
પિશાચિની કે પ્રેમદા ?	૧—૮-૦
સ્વર્ગમાં શયતાન	૧—૮-૦
સંસાર કે નરકાગાર ?	૧—૮-૦
બાગે શયતાન.	૨--૦-૦
સુરાદેવી.	૨—૦-૦
કલંદરની કટાર.	૨...૦-૦
સંતશયતાન અથવા કામાંધનાં કાળાંકામ	૨—૦-૦
રાક્ષસોની રતિક્રીડ અથવા પિશાચોની પાપલીલા.	૧—૮-૦
મધુર મધુરી. (સચિત્ર)	૧—૮-૦
કમનશીબ લીલા. (સચિત્ર)	૧-૧૨-૦
ભકતાણી કે ભામટી ?	૧—૮-૦
સુંદર અને વિદ્યાનંદ (સચિત્ર)	૧—૪-૦
કમળાદેવી	૧—૮-૦
કાશ્મીર અને કેસરી	૧—૦-૦
તરૂણ તપસ્વિની ભાગ ૧—૨	૩—૦-૦
કાળરાત્રિનું ખૂની ખંજર ભાગ ૧—૨	૩--૮-૦
રણઘેલા રજપુતો.	૧—૮-૦
ખૂન કે જાદુ ?—ડિટેકટીવ વાર્તા	૧—૪-૦
ભવાનીનો ભોગ	૧-૧૨-૦
રત્નકંકણ અથવા દસલાખનો દસ્લો	૨—૦-૦
સંસાર સંગ્રામ (સચિત્ર વાર્તા)	૨—૦-૦